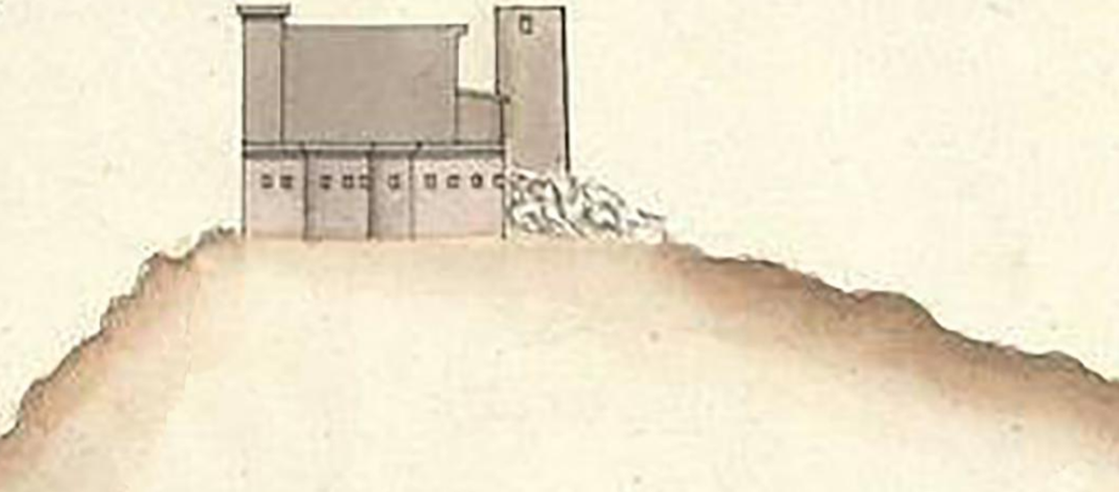

Francesc Costa Oller

El castell de Mongat, quan hi era

Històries de Mataró, de Llavaneres,
del Congost, d’Argentona, de Figueres,
papers de notaris i les revolucions del segle

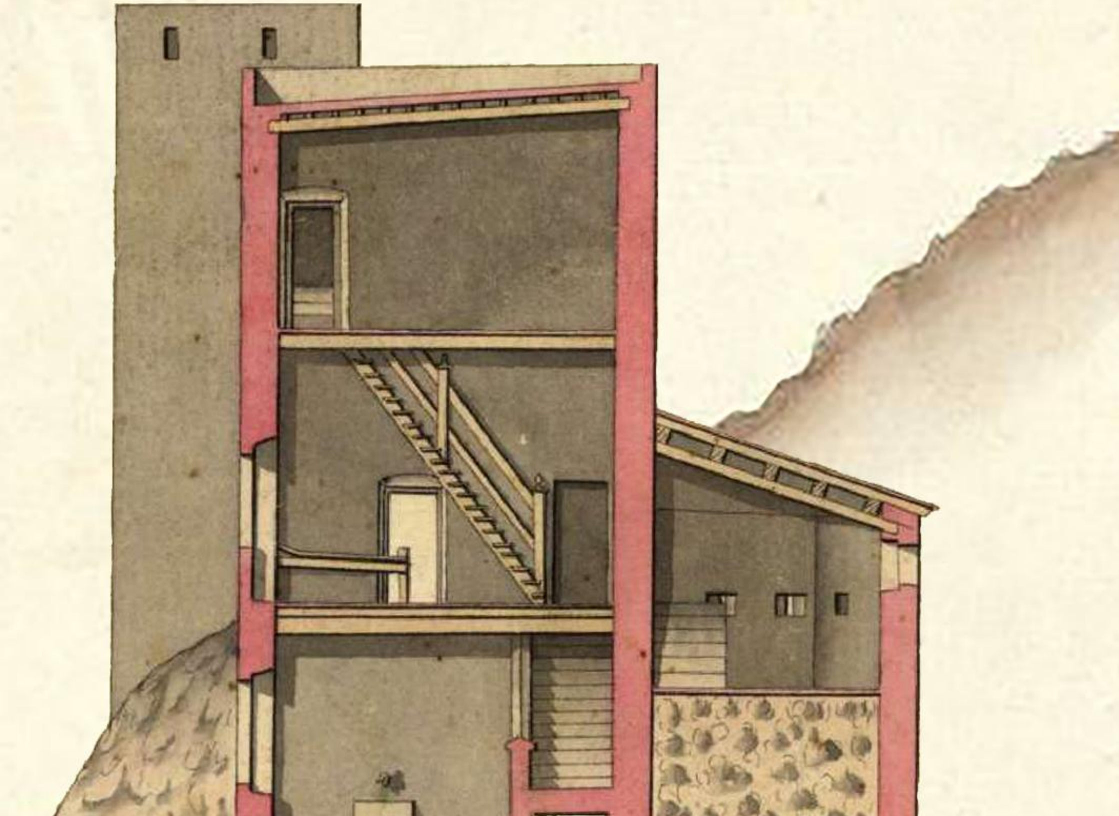

Francesc Costa Oller

El castell de Montgat, quan hi era

Històries de Mataró, de Llavaneres,
del Congost, d’Argentona, de Figueres,
papers de notaris i les revolucions del segle

Arxiu d’història VI

Mataró, 2020

Versió digital que es va actualitzant:
https://ub.academia.edu/FrancescCosta
https://archive.org/details/@francesc_costa

Índex

7 Joaquim de Romà, que no va néixer ni va morir on li tocava
16 El castell de Montgat, quan hi era
30 El fill del carter al castell de les Medes i al desert de Cardó
37 Macari Mallol, el final d'un patrimoni pagès a la Garriga
41 Els negocis dels pares d'en Puigblanch
44 Requesta de la pubilla de Tagamanent
46 En Romaní del mas de Montmany, quan els rebomboris del pa
53 Els Balí, rellotgers de Mataró, comerciants a Cuba
57 En Ballot, que s'ha de casar, com sigui
63 En Gibert, un mataroní a Livorno

Sia a tots notori

68 La roba de la senyora Alzubide
70 Adobar pells, en temps de negocis
71 A Sentfores el masover paga a l'amo
72 La mort civil d'Eulàlia
72 Viure del bosc, a Sant Fost de Capcentelles
73 Gent antiga de Tossa
73 Comprar un teler de seda
75 Un corsari vigila, a Badalona
76 Els llibres i les masies del noble Carles
77 En Pau Pla boter de Teià vol pagar
78 Don Olaguer se'ls gasta
79 Contrabandistes enfadats
80 Servir de soldat en lo exèrcit de la Reyna
81 El noi que es volia casar, i prou
82 Papers a l'arxiu, guardar-los

Llavaneres, històries del mil vuit-cents

87 Els Freixes fan obres al carrer del Doctor
88 El doctor Vieta fa negocis a Amèrica
90 Coses de bon pagès
94 L'hostal i vendre vi
98 Els francesos no volen pagar
99 Amb la guerra no fan caixa
100 La verge de Lorita no vol ser francesa
104 Quan la riera ressona

Mataró des de l’Ajuntament

106 1720 Pesta a Marsella
110 1721 La pesta s’acosta
112 1722 Els franciscans
115 1723 Els escolapis
116 1724 Lluís Primer, rei uns mesos
119 1747 Informe
122 1748 Mapa
123 1759 Carles Tercer és rei
128 1800 Guerra anglesa
130 1801 Aigua als molins
132 1802 Passa Carles IV
136 1803 *Según dixo Platón*
142 1804 Crits a la plaça
145 1805 Bateig real
149 1806 Mercat lliure
153 1807 Godoy regidor
156 1814 Passa Ferran VII

Jornades del baró de Maldà fugint dels francesos

159 Cap a Vic
164 Cap a Moià
166 Cap a Berga
169 Cap a Cervera
175 Cap a Montserrat i tornar a Cervera
179 Cap a Igualada
183 Cap a Berga
189 Cap a Vic i tornar a Berga
192 Retorn a Barcelona

Joaquim de Romà, que no va néixer ni va morir on li tocava

Aquesta història acaba amb un aiguat de tardor i comença amb una guerra de francesos a l'Empordà. Però abans d'explicar-la cal donar un cop d'ull a un home de pes, l'avi del protagonista, i dir alguna cosa del pare d'aquest veí notable de la ciutat de Figueres, en Joaquim de Romà.

De l'advocat Francisco Romà Rosell, tractadista il·lustrat, han estat publicats diversos estudis de les seves obres, el més important les pàgines que li va dedicar Ernest Lluch, que és on s'ha d'anar per conèixer les idees econòmiques de qui va escriure el llibre *Señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces*. La seva llarga carrera comença com advocat dels pobres a l'Audiència de Catalunya, després serà jutge de la sala primera del *Crimen* a Valladolid, fins que el 1777 l'envien a Mèxic a servir de regent de la *Real Audiencia*. Dos anys després, en morir el virrei Antonio María de Bucareli Ursúa, Romà esdevé virrei interí uns mesos. I va coincidir amb el mataroní Melcior Peramàs, un personatge clau en l'administració, secretari i home de confiança de Bucareli, que també ho va ser de Romà, mentre no arribava el nou virrei. Cal pensar en les converses que tindrien en català tot passejant per les llargues galeries del palau.[1]

Era casat amb Narcisa Pairachs Marimón, però dels seus primers anys tot són incògnites, de fet no sabem del cert ni l'any ni el lloc on va néixer. Hi ha qui diu que va ser a Barcelona el 1725, d'altres que era fill d'una família austriacista traslladada a Figueres, i que hi va néixer. També es parla de Mataró com a ciutat nadiua, però en aquest cas segur que no. I Joan Perucho en una de les seves narracions diu que era un

[1] Francesc Costa Oller. *L'extraordinària vida dels germans Peramàs. Pàgines d'història de Mataró i altres indrets* (Mataró, 2018).

hisendat de Castelló d'Empúries. Francisco Romà no tornaria a la península, perquè moria a la ciutat de Mèxic el dia 1 de desembre de l'any 1784. Vet aquí la crònica del seu magnífic funeral, amb totes les jerarquies de l'administració espanyola. I notem que no hi ha cap referència a la família.

> «México. El día 1 del corriente falleció en esta ciudad el Sr.D. Francisco Romá y Rosell, primer regente que fue de esta real Audiencia, habiendo acreditado su arreglada conducta, desinterés y otras distinguidas prendas así en este empleo como en otros distinguidos cargos y comisiones que desempeñó anteriormente.
>
> Habiéndose determinado darle sepultura la tarde del siguiente en la iglesia de N.P. Santo Domingo, se depositó el cadáver en la magnífica capilla del sepulcro de los religiosos, sita en el mismo imperial convento, a la que concurrió la real Audiencia con el señor regente, presidente y capitán general, que salió en forma desde el real palacio con la N. C. hasta la casa del duelo, para recibir en su cuerpo al señor oydor doliente don Ruperto Vicente de Luyando, a quien se dio lugar en el coche principal, que iba escoltado de la guardia de alabarderos, y seguido de la tropa de dragones, que se formó frente de la iglesia.
>
> Luego que llegó la cruz de la parroquia con cincuenta acompañados, y se cantó el primer responso, se comenzó a ordenar el entierro, que dando buelta por el claustro, y saliendo a la calle por el cementerio, entró a la iglesia por la puerta del costado. Daba principio baxo de cruz el hospicio de pobres con uno de sus capellanes, seguían los trinitarios, luego la cruz de catedral haciendo de subdiácono un señor prevendado de la misma, los acompañados del clero, colegio de infantes, capellanes de coro, yendo revestidos quatro de cada clase con capas pluviales y cetros, la capilla de catedral, y últimamente el V. cabildo con otro señor prevendado de diácono, y de capa el señor chantre Dr. D. Leonardo Terralla. Aquí iba conducido por los trinitarios el cadáver, a quien seguía baxo de sus mazas la nobilísima Ciudad, y entre los individuos que la

> componen toda la oficialidad y nobleza, cerrando el acompañamiento la real Audiencia con el señor regente, presidente y capitán general con la guardia de los alabarderos.
>
> Colocado el cadáver en el lucido túmulo que se erigió en el crucero de la iglesia, en donde y todo el cuerpo de ella ardían cirios de extraña magnitud sobre acheros y blandones de plata, y habiendo tomado los respetables cuerpos que se han relacionado sus respectivos asientos, comenzó el bien concertado golpe de música la vigilia, acompañando a sus instrumentos y voces las del coro del convento, y concluido el sepulcral oficio, se cerró la caxa del cadáver a vista de quatro señores ministros de la real Audiencia, con lo que se dio fin al acto funeral, saliendo por su orden los referidos cuerpos a tomar sus coches, a cuyo tiempo se soltó un clásico repique».[2]

El pare del nostre protagonista va ser Francisco de Romà Pairachs, nascut a Barcelona l'any 1763, que amb catorze anys es traslIada amb la família a Mèxic.[3] Segueix la carrera militar i esdevé tinent del regiment de cavalleria *Dragones de Nueva España*. Poc després de morir el pare, l'any 1787, torna amb la mare a Espanya, i s'incorpora al mateix càrrec al regiment de cavalleria *Dragones de Almansa*.[4]

L'any 1795, quan neix el seu fill Joaquim a Mataró, era veí de Figueres amb la seva muller Francisca Sastre, de la mateixa població, i agregat militar a la plaça de Girona. A inicis del segle dinou residia a Figueres i consta com a tinent de cavalleria retirat i hisendat, però quan la seva filla Raimunda Romà Sastre es casa l'any 1812, en temps de guerra francesa, a la Bisbal amb Anton Fages Sans, era vidu i el trobem «en la mateixa de la Bisbal resident».[5]

---

2 *Gazeta de Mexico* (15/12/1784).

3 Archivo General de Indias (AGI). Contratación. 5523, N.2, R.111.

4 Archivo General de Simancas (AGS). Signatura: SGU,LEG,6952,46.

5 Genealogia dels Fages. L'advocat Francisco Fages casa amb Isabel Sans. El fill Anton Tomàs Fages Sans casa amb Raimunda de Romà Sastre a la Bisbal el dia 10 d'abril de 1812. El fill Narcís Fages de Romà (Fi-

Joaquim de Romà Sastre va néixer el dia 5 d'abril de l'any 1795 a la ciutat de Mataró. Una inscripció al llibre de baptismes de l'església de Santa Maria ho documenta.

> «Als sis d'abril de mil set cents noranta cinc, en les fonts baptismals de la parroquial església de Santa Maria de la ciutat de Mataró, bisbat de Barna, per el reverend Bonaventura Quintana, prevere, fora batejat Joaquim, Francisco Vicenç Ferrer (nat el dia abans) fill legítim i natural de Don Francisco de Romà i Pairarchs, natural de Barna, tinent de cavalleria agregat a la plaça de Girona i veí de la plaça de Figueres i de doña Francisca de Romà i Sastre, natural de Figueres. Foren padrins el doctor en drets Bonaventura Gorgot i Sans, de Figueres, i doña Narcisa, viuda de don Francisco de Romà i Rossell regent de la real Audiència de Mèxic».

Va néixer a la ciutat de Mataró i això no tocava perquè els de Figueres neixen a Figueres, que tenen aquest costum. Havia passat que els francesos travessen la frontera amb bèl·liques intencions i l'exèrcit espanyol no va ser capaç d'aturarlos a la batalla del Roure, prop de Pont de Molins, a l'Empordà, on hi va deixar la vida el comte de la Unión. Un cronista del moment, l'advocat Agustí Sant, escriu que varen fugir, «totes las persones grans i xiques de tots los pobles d'esta part d'Empordà». Figueres, lloc de pas de totes les guerres gavatxes, va quedar buit i cal pensar que els Romà fan estada a Mataró mentre no passa la boira, i que per aquesta circumstància va néixer el seu fill a un lloc que no tocava. Tornarien a casa quan amb la pau de Basilea, el juliol del mateix any, els fran-

---

gueres, 1813-1884) casa el 1834 amb Carolina Perramon de Comas del Bruguer (La Bisbal, 1815). El fill Carles Fages de Perramon (Figueres, 1843-1932) casa a Castelló d'Empúries l'any 1868 amb Maria Dolors Climent de Niubó (Castelló d'Empúries,1848-1926). Ignasi Fages de Climent (Els Banys d'Argels, Vallespir, 1874-Madrid, 1931) casa l'any 1900 a Castelló d'Empúries amb Lluïsa Climent de Contreras (Castelló d'Empúries,1880-1926). Fill d'aquest matrimoni és Carles Fages de Climent (Figueres, 1902-1968). Dades proporcionades per Xavier Clavell, del Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró.

cesos abandonen el territori conquerit.[6] Joaquim, mataroní per atzar, es convertirà en un home de gran iniciativa en el mon industrial i polític, i mereix una biografia ben feta remenant arxius i notaris, ara apunto algunes dades de tant sorprenent personatge.

Joaquim es va dedicar a la política de ben jove, i just quan només tenia disset anys el trobem a Cádiz participant en el moviment constitucional. El 30 de novembre de 1812 signa, amb molta altre gent, un manifest al rei en defensa de les reformes polítiques avançades, i ho fa com un dels «refugiados en este recinto», el de les Corts. Acabada la guerra de la Independència, i comptant amb el patrimoni heretat, el 1818 edifica a Figueres, al carrer de la Marca, un dels primers grans casals burgesos, d'estil romàntic i detalls clàssics, amb salons per rebre les visites. La casa Romà, on viurà tota la vida, i que encara es conserva magnífica.

Sobre la procedència del patrimoni de la família, tot apunta al lligam matrimonial del seu pare amb la nissaga dels Sastre, de l'Escala, gent molt rica, amb grans propietats rurals a l'Alt Empordà, vinyes, censos i cases. A Roses tenien el mas Torre del Sastre, a l'Escala l'anomenada *Casa Gran* al carrer Alfolí, i als afores, al veïnat de Cinc Claus, davant l'esglesiola de Santa Reparada, el mas Sastre, amb una gran extensió de terreny, que consta en mans de la família ja el segle disset. Aquesta casa la va comprar mig en ruïnes l'escriptor Lluís Racionero, i la va fer restaura. L'any 1802 Joaquim, amb set anys d'edat, entra en possessió dels bens de Josep Sastre Aloy, el seu avi matern, però cal suposar que el seu pare es va fer càrrec d'administrar-los, perquè en alguns documents consta com hisendat.[7]

---

[6] Conseqüència de la Guerra Gran a Mataró va ser l'establiment, l'any 1796, d'un hospital de campanya a la casa d'en Massot o mas Fogueres del Torrent. Es va tractar de «fer tots los embans, divisions y repartiments de dita casa que los comissionats per los hospitals de campaña derribaren y tiraren a terra per fer quadras del hospital que plantaren en dita casa». Arxiu Comarcal del Maresme. Districte Notarial de Mataró (ACM.DNM). Anton Font Prats, any 1803 f.8

[7] A l'estudi «La guerra de Successió i el cadastre de Patiño, de 1716, a l'Escala». *L'Escala. Fulls d'història local* (102, abril, 2014), es senyala

D'esperit liberal, Joaquim, segueix el moviment engegat pel militar Rafael del Riego, i amb el canvi de règim de seguida s'apunta a les noves institucions, i en un lloc destacat, perquè l'any 1820 es el primer alcalde constitucional de Figueres. Un cronista en parla d'aquesta manera: «es constitucional de corazón, porque siendo un joven hacendado y de buenas comodidades sin obligaciones, debe presumirse que solo su amor puro a favor de la justa causa de la nación le condujo a dar pasos, que habrían comprometido su fortuna y su persona, si el éxito no hubiese sido favorable».[8]

Passada la foguerada política, i amb Ferran VII dirigint el país en ma de ferro, és temps de mirar pels negocis familiars. Sembla que l'adscripció política radical no va ser obstacle perquè l'any 1830 el rei li reconeixes un títol de noblesa que tenia un avantpassat, i del que no conec detalls. Una dada curiosa, l'escultor Damià Campeny –també mataroní– havia fet la seva gran obra *Lucrecia* en guix i ara es tractava de passar-la al marbre. Era el mes d'abril de 1833 quan «un tal Joaquín de Romá descubrió un mármol excelente en sus tierras de Rosas (Gerona), cuya calidad avalaba un certificado de Campeny y de un marmolista de Perpiñán», però el negoci no va tirar endavant.[9]

Els anys trenta i fins el final tràgic de la seva vida va dedicar els seus esforços a l'activitat industrial i a la política. El 1838 registra les primeres mines de carbó d'Ogassa, amb la intenció de poder subministrar aquest combustible a les fàbriques de vapor, que l'havien de comprar a preus elevats als

---

que Francesc Sastre era propietari de varies cases al veïnat de Cinclaus. En quant a la propietat de la Casa Gran en aquestes pàgines, que tracten aspectes d'aquest edifici, no surt el nom dels Sastre, que a finals del segle divuit eren els propietaris.

[8] *Diario de sesiones de las Cortes Generales y Extraordinarias, 713. Sesión del día 1/12/1812. Relacíon de las fiestas con que la villa de Figueras justamente enardecida por la feliz restauración del código político de la monarquía* (Figueras, 1820). *Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del código político de la monarquía española, el día 4 de Abril de 1820.* (Barcelona, 1820).

[9] *Arte Español. Primer cuatrimestre de 1952* (Madrid, 1952).

anglesos, en aquell temps d'arrencada de l'activitat tèxtil. Per tal de facilitar-ne el transport, proposa la construcció d'un ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses en direcció a Roses, per embarcar-lo. Més endavant, quan el projecte es va fer realitat, es va optar per fer un ferrocarril enllaçant Sant Joan amb Barcelona per una altre ruta, «un camino de hierro que partiendo de las espresadas minas y pasando por Vich, empalme con el del Norte en la villa de Granollers», però Joaquim ja no ho va veure. Notem que quan va morir el dia 7 d'octubre de l'any 1863 els diaris diuen que era «director de las minas de San Juan de las Abadesas».[10]

El període de va de l'any 1846 al 1857 és elegit cinc vegades diputat a Corts pel districte d'Olot, als rengles dels moderats, el partit dels fabricants i gent benestant. Amb una gran visió de la necessitat del progrés material dels pobles, les actes del Congrés de Diputats recullen el seu constant interès per la promoció econòmica de les terres de l'Empordà i el Ripollès. A vegades amb iniciatives al voltant del projecte del tren del carbó, o demanant facilitar l'exportació del suro, i també la crítica necessitat de construir una xarxa de carreteres en un entorn de comunicacions primitives que dificultaven en gran manera els intercanvis comercials.

I arriba la nit del 7 de octubre de l'any 1863, quan l'aigua va destruir, va matar. Rius desbocats, el Cardener, el Besòs, el Llobregat, tots, tot. Això no s'havia vist mai, que deien els avis espantats.

> «Los naturales del país no recordaban inundación semejante. Cayó sobre Vich un espantoso aguacero, que destruyó calles plazas, arrastró carros, caballerías, ganados enteros. Las casas de la calle de Canyol, en gran parte ya no existen; de los corrales que había en dicha calle, ha desaparecido una manada de corderos

---

[10] La seva important contribució minera l'ha explicada l'autor Martí Mercader al llibre, «Les mines de Surroca, després de dos segles d'explotació del carbó a Ogassa». *Revista de Girona* (217, març-abril, 2003). Martí Mercader. «Mines de Surroca i la colonia minera d'Ogassa». *L'Erol* (2005). Martí Mercader. *Les Mines de Surroca. Testimoni d'un temps* (Ogassa, 2001).

> de 241 cabezas, que con el pastor y su familia a estas horas pararán ya en el mar. Ha desaparecido la fábrica de Malars, con sus habitantes».
>
> «El tren de pasajeros que salió de Gerona el día 7 á las cuatro y media de la tarde se ha perdido totalmente, salvo algunos pasajeros (muy pocos), que puede decirse los salvó el agua. El caso sucedió entre Hostalrich y Breda, entre el kilómetro 61 y 62, término de este pueblo, donde se derribó un puentecito en el momento de pasar el tren. El agua estaba allí detenida, desabordándose por los campos por no tener salida por el puente, y he aquí que con el peso del tren que pasaba en tan desdichado punto á las seis, en medio de truenos y una oscuridad terrible, acompañada de una lluvia espantosa, se fue todo á pique.
>
> El tren constaba de diez coches, inclusos el del conductor y guardafrenos, y conducía 86 personas á saber: 67 pasajeros, 2 conductores de correos, 2 de diligencia y 14 empleados de la empresa. No puede calcularse a punto fijo la pérdida de pasajeros; pero según los datos recibidos en el gobierno de provincia, se han encontrado 21 muertos, 15 contusos, 26 ilesos y los demás, que se cree en número de 12, estraviados. Los vecinos de Hostalrich rivalizaron en celo para llevarse á sus casas los heridos. Las víctimas murieron casi todas ahogadas».

Les notícies parlen que el tren es va accidentar al pas del «arroyo llamado Albern, situado entre la estación de Hostalrich y la de Breda», també en diuen torrent de Alabern, d'Ambert i pont del Vert. De fet no es tractava d'un pont, sinó d'una estructura per desaiguar, tipus claveguera, acabada de construir un mes abans. I les aigües eren las del torrent de Ca l'Albert, que ara, en la part on hi passa el tren, en diuen rec de Gaserans.[11]

[11] *Itinerario de Granollers a Gerona por los Capitanes de E.M. D. Juan Arnal y D. Bernabé Monaco, 1871*. Biblioteca Virtual del Ministerio de Defensa.

Entre els passatgers del tren accidentat hi ha un conegut. «El Sr.Romá, diputado a Cortes que fué en varias legislaturas, se presentó en la estación próxima, en la que se le prodigaron auxilios; pero era tal el estado de agitación y pena que le dominaban, que al punto de tomar un pequeño refrigerio esputó sangre y a pocos momentos quedó cadaver». I aquest va ser el lamentable final d'un home que va morir on no tocava, perquè els de Figueres han de morir a Figueres.[12]

Quan Joaquim desapareix tot va en orris i la seva filla única i hereva, Maria de la Concepció Romà Vives, es veu obligada a passar comptes mitjançant un concurs de creditors. Durant l'operació es fa notar que del patrimoni dels Sastre, Joaquim «enajenó durante su vida parte de los bienes», i sembla que quedaven com actius la casa familiar al carrer de la Marca a Figueres, la torre del Sastre a Roses, a l'Escala la *Casa Gran*, i alguns censos. Iniciada la liquidació l'any 1864 després de dificultats i recursos el 1886 anava a tancar-se.[13]

---

[12] *La Corona* (10/10/1863); *La Regeneración* (13/10/1863); *La Esperanza* (16/10/ 1863); *El Lloyd Español* (14/11/1863); *La Correspondencia de España* (10,11,12,15/10/1863).

[13] *El Ampurdanés* (18/9/1864, 1/4,27/5/1866, 13/3/1870); *Crónica de Cataluña* (7/10/1882,18/7/1886,11/4/1897); *Empordà Federal* (10/4/ 1920). *Jurisprudencia civil. Colección completa de las sentencias dictadas por el Tribunal Supremo. Biblioteca jurídica de la Revista General de Lesgislación y Jurisprudencia. (Sección de Jurisprudencia.) Jurisprudencia civil. XXXIII* (Madrid, 1876), pp.477-83.

El castell de Montgat, quan hi era

He travessat el riu Besòs a peu, que aquest mes d’agost l’aigua no la coneix i és fàcil, i cap a llevant per horts de pagesos que s’afanyen. Les cases de Badalona enfilades, lluny del camí, i els que treballen la calç rascant les muntanyes veïnes. I és que això va de turons, de les altures que tinc davant, d’aquesta muralla de terra i pedra que amaga els pobles de la marina, i que els romans en deien el *promontorium lunarium*, i més endavant serà «la famosa muntanya i castell de Montgat», ulls de la gent que des de l'any mil vigila la costa per avisar perills, «sirve para proteger esta costa contra las incursiones de los berberiscos». Al recer del turó, a llevant, poca cosa, barraques de pescadors i la torre medieval de defensa de Ca l'Alsina, que encara hi és.

Coses hi ha als llibres del turó de Montgat, per lligar un fil que comença amb tribus sense història que ja s’estaven sobre aquest penya-segat que el mar llimava quan les ones tocaven les roques, que continua amb una torre de vigilància i després amb una casa forta que sembla un castell.

En temps medievals els que tot ho decidien a Barcelona hi tenien un vigilant per guaitar, fer foc de nit i fum de dia, si de la mar s’acostaven forans amb males intencions. Queda certificat que el dia 8 de març de l’any 1365 manen pagar «a la guarda de Montgat per la meytat de son salari, com apar en lo semestre de Miquel Aguilar, clavari de dit temps, en la qual partida se rahona que entre lo señor Rey, y la ciutat ere avengut que les parroquias vehinas deuen pagar laltra meytat». I que les parròquies digui que si, que hem de menjar.

Es passaven una vida amb l’esguard en la llunyania, on gairebé mai no hi ha res, com el frare que en mig de Montserrat resa sense demà. I quan aquesta gent ja no eren útil pel servei els recollien en un hospital, com li va passar l’any 1407 a l’habitant atropellat del turó de Montgat i a un company seu

del turó de Montjuïc, que deixen la feina «per sa vellesa y falta de vista, perquè havian ben servit y eren pobres». Tothom parla del turó de Montgat, però de fet aquí hi havia, i hi ha, dues altures, ara disminuïdes, l'esmentat i el turó que un mapa en diu d'en Xam, separats per una petita depressió que els comunicava, i que és per on ara passa l'antiga carretera nacional.

Tornem la paraula als barcelonins, que els dia 22 de març de l'any 1400 diuen que «fou deliberat que fos edificada la capella de Sant Joan Baptista y Evangelista, Sant Roch y Sant Sebastià a la montanya de Mongat, alou de la ciutat, que Pere Carbonell un de las guardas demanava licència». I li varen donar, edificant una ermita mínima, de les que decoren tants recons. Silenci dels papers d'aquest espai de pietat, però hi ha un mapa de l'any 1739 que la situa dalt del turó d'en Xam, i diu, «hermita de San Juan, arruynada».

Després d'estar a la intempèrie, o sota un sostre de canyes, i quan plou cap a l'ermita, que té sostre, generosos els que manaven, ordenen als paletes una torre de guaita ben feta de pedra, i va ser cap a l'any 1521. Un temps quan la costa mediterrània es va poblar d'aquests edificis de vigilància, i per amagar-se la família dels malfactors que venien del nord d'Àfrica, a robar i fer esclaus. I un dia, segurament més d'un dia, l'atmosfera va jugar amb els llamps i l'edifici va trontollar. El 28 de febrer de 1642, «apar que lo llamp ferí en la torre de Mongat, y per dita rahó se feren las obras convenients per lo reparo de dita torre». De fet en diuen torre però ja no era només això, que en data desconeguda edifiquen una casa forta que, amb desmesura, tothom coneix com el castell de Montgat, que s'hi estan un quants soldats al petit estatge.

Arriba la guerra dels Segadors i el maig de 1643 hi ha notícia d'un fet greu: «Havent tingut notícia lo die de vuy est Capítol de la Santa Iglésia de Barcelona que don Francisco de Ayguaviva, veguer de la present vegueria, per orde del excellentíssim senyor lochtinent y capità general de la magestat del rey, nostre senyor, que Déu guarde y conserve molts anys, anant-se'n lo noble don Galceran de Semmanat, canonge desta santa Iglésia y vicari general, al temps que·s arribat al loch de Sant Andreu de Palomar, lo ha capturat y des de allí lo ha

aportat al castell de Montgat, a hont està detingut. Y a bé tot est Capítol junt, conciderant lo gran prejudici que de aquesta acció resulta contra lo estament ecclesiàstich y ses llibertats, se és resolt tot junt de anar a representar-o a sa excel·lència, suplicant-li fos servit de restituir-nos a la persona del dit senyor don Galceran».

Una notícia del 8 de novembre de 1648 tracta de «las obras se han de fer en la casa, y torre de Mongat». L'especialitat militar de l'indret passaria trista factura de violència i mort. La guerra esmentada arriba a les acaballes, mesos abans, però, en aquest indret assolellat al costat del mar, Montgat pacífic, redós de pescadors i quatre cases, les coses van malament i patiran la destroça més gran de la seva història. És el dia 25 d'agost de l'any 1651, quan dos mil soldats del rei Felip III varen rendir a l'entorn del castell sis-cents soldats d'infanteria i cent cinquanta de cavalleria. «Tomáronse ochenta cavallos que estavan al rededor de la torre y en las caserías; degolláronse muchos que estavan desnudos y no tuvieron tiempo para retirarse. Traxéronse pocos prisioneros porque mas los quisieron matar que prenderlos. La torre se puso en defensa, pero a pocos cañonazos se rindió, dentro avía cantidad de pan de munición, vino y avena para los cavallos y el conde de Haro dexó en ella veinte y cinco hombres de guarnición».

Després de respirar asseguts, esquitxats de sang, imaginant la matança, toca resseguir pàgines més tranquil·les dels viatgers que passen per aquí i diuen alguna cosa. El primer és Estevan Corbera, que l'any 1678 assenyala que, «a dos leguas de Mataró está Vilassar al pie de la montaña, a una el Mas Nou, y a media el promontorio de Montgat, con su torre, y atalaya», que després de la guerra continuava dret l'edifici. I al cap de set anys Ambrosio Borsano diu poca cosa, «pasase la torre de Montgat, y a poco mas de una legua állase otro lugar que se dice Alella». El 1700 Bernardo José Olives de Nadal senyala que «es el camino todo llano, solamente se encuentra una pequeña montañuela llamada Montgat con un antiguo castillejo en la cima (del cual se habló bastante en otro tiempo)», potser una referència a l'escabetxina.

A la guerra de Successió l'indret també va ser escenari del conflicte i amb la victòria de les tropes castellanes sembla que

el «antiguo castillejo» és enderrocat. Poc després, cap a l'any 1720, el comte de Darnius, que escriu un tractat dels camins principals de Catalunya, senyala que el de la costa «va a pasar el río Besós a vado, después en Badalona, poco después atraviesa el coll de Mongat (…) este camino es bueno, llano y carretero, siguiendo casi siempre la orilla del mar, menos en la subida y baxada de Mongat».

I ara toca parlar d'aquesta «subida y baxada», que m'ha tingut entretingut molt de temps per tal d'esbrinar per on es passava abans que tallessin el turó pel mig, separant el de Montgat i el d'en Xam. Amb els plànols de 1739 i 1773, la cosa finalment ha quedat clara. El Camí Real, en arribar davant els turons els envoltava tot pujant pel costat del turó d'en Xam, i en arribar al collet girava cap a mar i baixava pels que ara son els carrers de Catalunya i de Mar, trobant les barraques de pescadors, un hostal i el mas de Ca l'Alsina, amb la torre de defensa que encara vigila, sota el turó i els sotracs del tren.

¿Quan varen tallar el turó per obrir pas al nou Camí Real de Madrid a França? El plànol de l'any 1773 ensenya que encara es feia servir el camí antic, i es probable que es tracti d'un document informatiu en el procés de la reforma viària que, entre d'altres, planificava Miguel Moreno, l'autor. No devia passar massa temps que dividissin els turons, formant un camí nou, però, a diferència de la carretera actual que circula plana, amb el desmunt varen deixar un desnivell en forma de pujada i baixada.

L'any 1783 el nou camí és apunt, i el baró de Maldà diu: «A dos quarts de vuit vèiem ja cerca a la muntanya i castell de Montgat, que s'avança al mar. Xano-xano nos hi anàvem acostant, de modo que a tres quarts de vuit tocats passàrem per la carretera de muntada i baixada al custat de dita muntanya i fortalesa, entrant ja al camí recte, casi a la vora de mar, fins a Calella». Dos anys després: «Pasat lo poble prou gran de Badalona, que dista de la ciutat de Barcelona hora y quart, se troba, mitja hora después, lo castell de Montgat sobre de una montanya de son nom que se abanza al mar, el que queda sota, y a la vora un casulot luego de deixada la montanya; dalt, en la fortalesa de Montgat, que té la dita governador, hi ha sens

est alguns pochs soldats y canons per guarda de la costa de moros y corsaris; al costat de la montanya que se deixa a la vanda dreta, pasa la carretera com que la divideix».

El 1786 el viatger Francisco de Zamora escriu: «Pasamos por debajo del castillo de Mongat, cuya situación sobre la misma orilla del mar, y en una grande eminencia, le haze muy seguro». Un any després, «pasé por baxo del fuerte de Mongat» mentre «havia a la vista tres javeques argelinos y tenían miedo los naturales».

Es gràcies a Zamora que es conserven molts detalls, en la descripció de l'any 1790: «seguimos nuestro camino, subiendo a ber el castillo de Mongat, por cuyo pie pasa la carretera. Este fuerte se halla situado sobre un montecillo bastante elevado y escarpado, cuyo pie vaten las olas. La fortificación no es más, en substancia, que una atalaya con cuatro cañones. Las vistas que desde el se logran son muy hermosas descubriéndose desde Monjui a la punta de Vilasar. Hay un gobernador de menor graduación.

Como careze de agua tienen obligación a llebarle una carga diaria los pueblos de San Andrés, Santa Coloma, Badalona, Tiana, Alella, Tayá, Vilasar, Premiá, Cabrera, en una especie de recompensa a la defensa que este castillo les ha prestado de los moros en todos tiempos. Los pueblos arriendan esta carga pagándola entre todos. El actual gobernador es muy aplicado, y con la tropa que va de guarnición al castillo a plantado de biña hasta lo mas escarpado del monte. Al pie del se hallan las casas que llaman de Mongat, que son vecindario de Tiana».

I és prou coneguda la batalla de l'any 1808 contra els francesos, quan els defensors del castell varen haver de fugir per mar. De fet, va ser la darrera vegada que en parla la història, després fum i un tren que travessa el turó.

Els plànols del castell

I ara cal fixar-se en dos magnífics plànols que ens acosten la imatge clara de l'edifici tal com era el segle divuit. El de l'any 1739, és obra d'un personatge de gran relleu, Miguel Marín Truq, tinent coronel, enginyer en cap dels exèrcits i casernes

reals, i director del Principat de Catalunya. Marín va participar en nombroses obres de reforma i nova construcció militars.[14]

El «Mapa de los contornos de la torre y cassa contígua de Mongat», de l'any 1739, dibuixa la planta dels dos turons, amb els camins d'accés. Tot seguint el camí de Barcelona a Montgat, que els envolta, i al costat de la platja, hi ha quatre edificis, un és l'hostal de Montgat (e) i al davant hi ha una casa amb una torre que no diu on és, però que es tracta de Ca l'Alsina. Notem les roques del penya-segat que reben les ones del mar. Senyala la situació de la torre (a), la casa forta al costat (b), i dues estructures arruïnades, les cavallerisses (c) i l'ermita de Sant Joan (d) al turó d'en Xam.

El segon mapa de 1739 senyala el «Perfil y elevación de la peña y torre de Mongat. Plano y perfiles en grande de la torre y cassa contígua de Mongat». Hi ha un dibuix del perfil de turó amb els edificis a la part alta. Al plano de la planta es senyala la torre (a), la casa forta veïna (b), i a dins, la cisterna (c), la cuina (d), l'habitació de l'oficial (e), les habitacions dels soldats situades al primer i segon pis (f), les latrines (g), el pont llevadís de la torre (h), la muralla amb espitlleres (i), i l'edifici de la cavalleria arruïnat (k). També hi ha dos perfils de l'edifici vist des de dues perspectives diferents.

El plànol de l’any 1773 és de l’enginyer militar Miguel Moreno, en aquells moments director de fortificacions i obres del Principat a la província de Barcelona, planejant trams del nou Camí Real que havia ordenat el rei Carles III. I aquest mateix any treballava en «la nueva carretera que de la plaza de Barcelona se dirige a la de Lérida».[15]

El «Plano de la casa fuerte llamado Castillo de Mongat», de l’any 1773, és un dibuix de la planta dels dos turons amb els edificis, els camins d'accés, i el Camí Real de Barcelona cap a

---

14 Miguel Marín. *Mapa de los contornos de la torre y cassa contígua de Mongat. Barcelona, 3 de octubre de 1739*. AGS. Sig.MPD,20,021. Miguel Marín. *Perfil y elevación de la peña y torre de Mongat. Plano y perfiles en grande de la torre y cassa contígua de Mongat. 3 de octubre de 1739.* AGS. Sig. MPD, 20, 022.

15 Miguel Moreno. *Plano de la casa fuerte llamado Castillo de Mongat. Barcelona, 12 de noviembre de 1773*. Archivo Cartográfico de Estudios Geográficos del Centro Geográfico del Ejército. Sig. Ar.F-T.7-C.3-213.

Mataró, que els envolta i passa per les que anomena cases de Montgat (f). Notem les roques del penya-segat que reben les ones del mar. En quant a l'edifici hi ha senyalats els diversos espais: la torre (a), la casa forta (b), la cisterna (c), la cuina i caserna (d), l'habitació de l'oficial (e), i la muralla amb espitlleres (g). També hi ha dos perfils de l'edifici vist des de dues perspectives diferents.

He trobat escrit, sense detalls i en textos moderns, que el castell va ser enderrocat després de la guerra de Successió, i reconstruït. Potser va ser així, però la ruïna de les cavallerisses al plànol de 1739 fa sospitar que si hi va haver destrucció potser es va centrar en algun element extern, com les muralles. Notem que els dos plànols ensenyen els mateixos edificis, i el segon enginyer copia el primer, però aporta algunes modificacions. En el cos de la casa forta hi ha variació a les taulades, una porta nova i s'amplia l'espai dedicat a latrines. La torra és la mateixa, i el petit edifici proper, l'esmentada ruïna de les cavallerisses, s'ha convertit en l'habitació de l'oficial, amb llar de foc. I si abans el perímetre defensiu es limitava a la casa forta, ara hi ha una muralla amb espitlleres que tanca les tres construccions.

El castell ja no hi és, ni els pirates, ni el llarg camí al costat de les platges, solitari. Ho deixo aquí, mentre pujo dalt del turó, ermità d'històries.

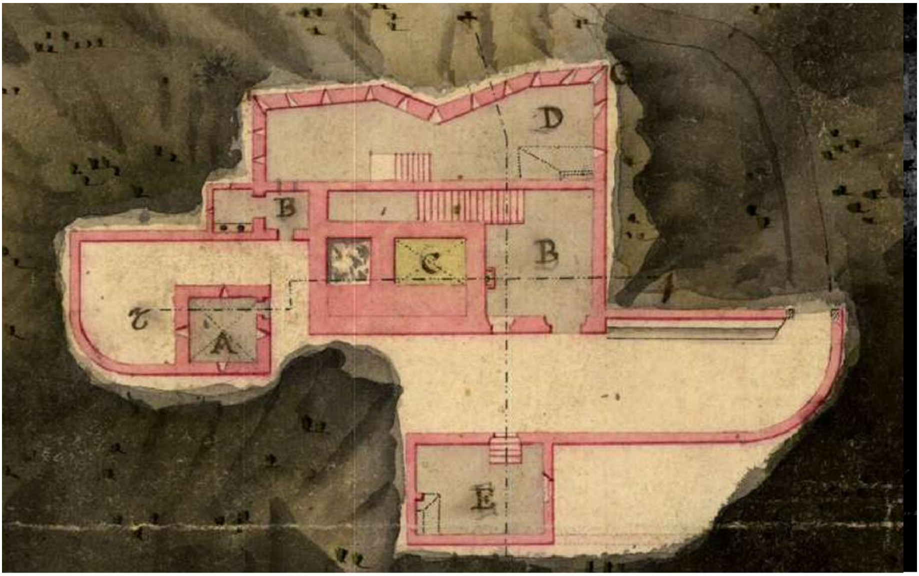

Detall de la planta del castell al plànol de Miguel Moreno, de 1773.

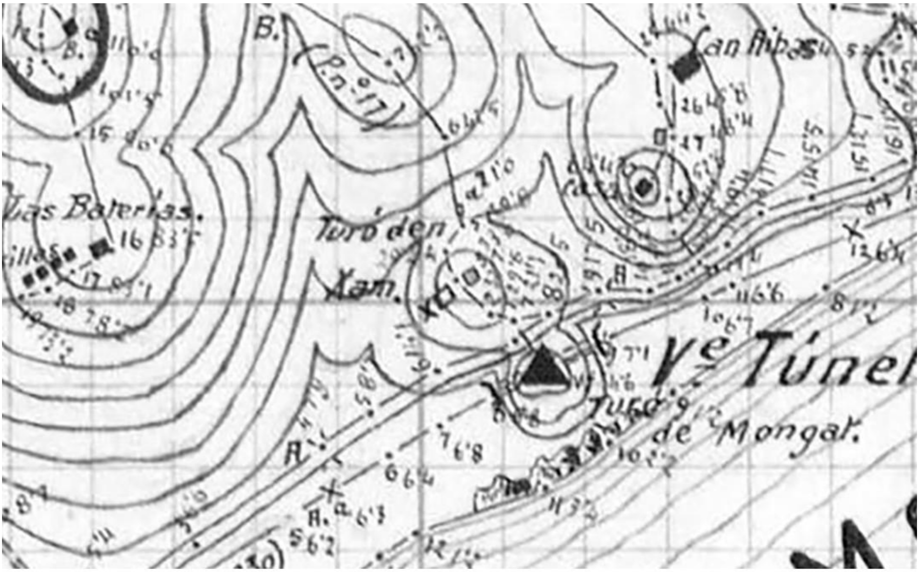

Els dos turons, al plànol, «Término municipal de Tiana» (10/1/1919).
Centro Nacional de Información Geográfica.

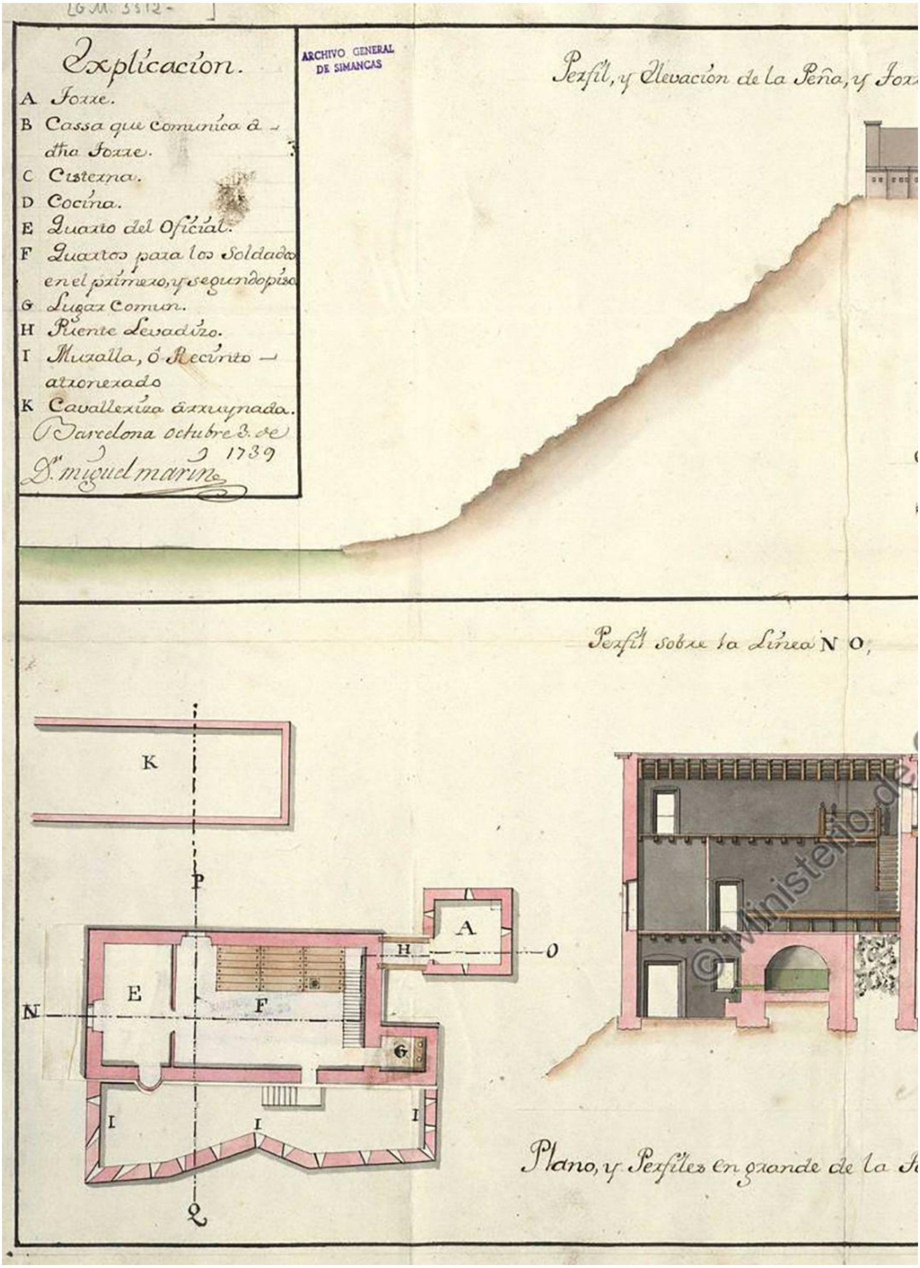

[G.M. 3512-]
Explicacion.
A Torre.
B Cassa que comunica à dha Torre.
C Cisterna.
D Cocina.
E Quarto del Oficial.
F Quartos para los Soldados en el primero, y segundo piso
G Lugar Comun.
H Puente Levadizo.
I Muralla, ó Recinto atronerado
K Cavalleriza àrruynada.
Barcelona octubre 3. de 1739
D. miguel marin
ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS
Perfil, y Elevacion de la Peña, y Tor
Perfil sobre la Linea N O,
K
P
A
H
O
E
F
N
G
I
I
I
Q
Plano, y Perfiles en grande de la
© Ministerio de

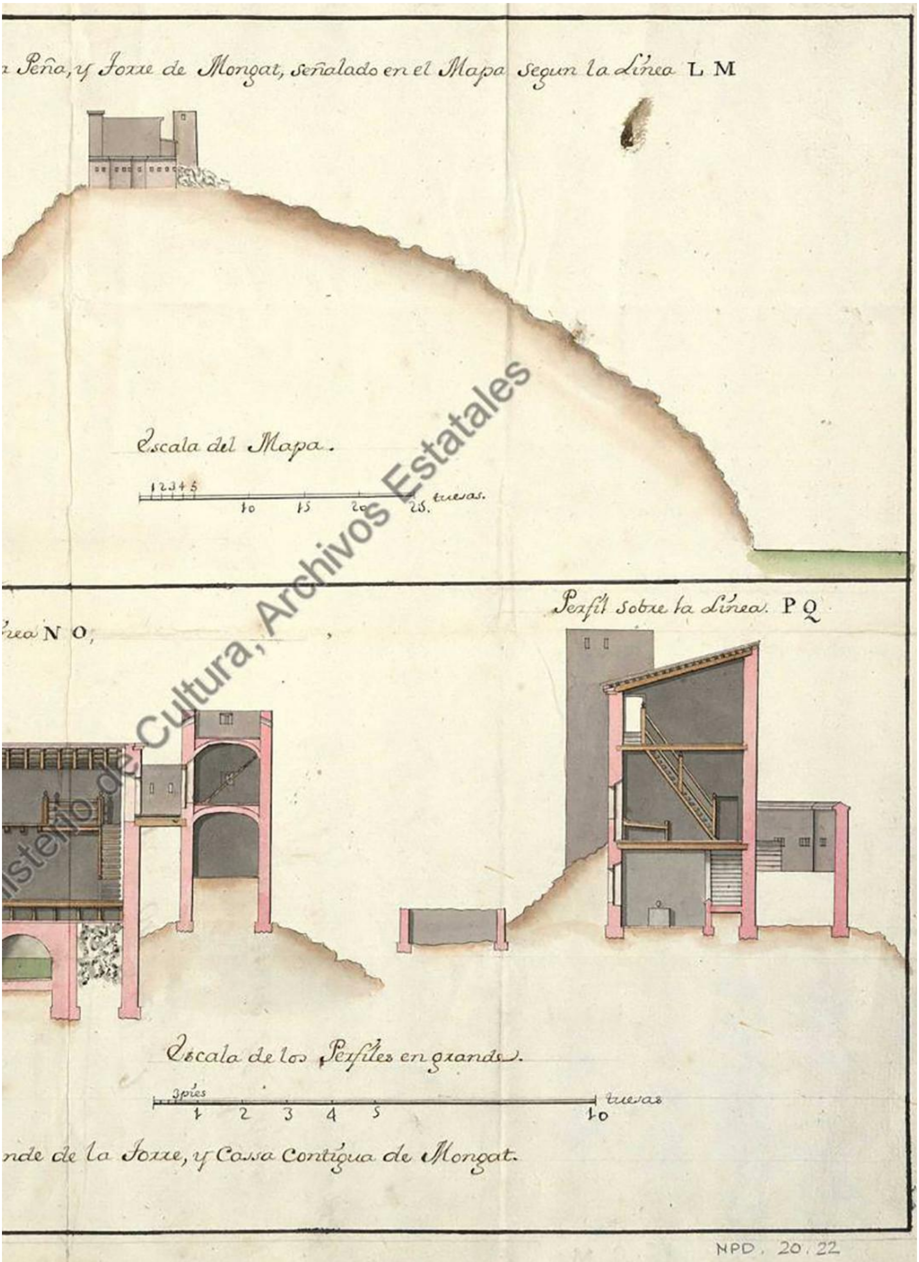
a Peña, y Torre de Mongat, señalado en el Mapa segun la Linea L M
Escala del Mapa.
1 2 3 4 5 10 15 20 25. tuesas.
Ministerio de Cultura, Archivos Estatales
ea N O,
Perfil sobre la Linea. P Q
Escala de los Perfiles en grande.
3pies 1 2 3 4 5 10 tuesas
nde de la Torre, y Cassa Contigua de Mongat.
NPD. 20. 22

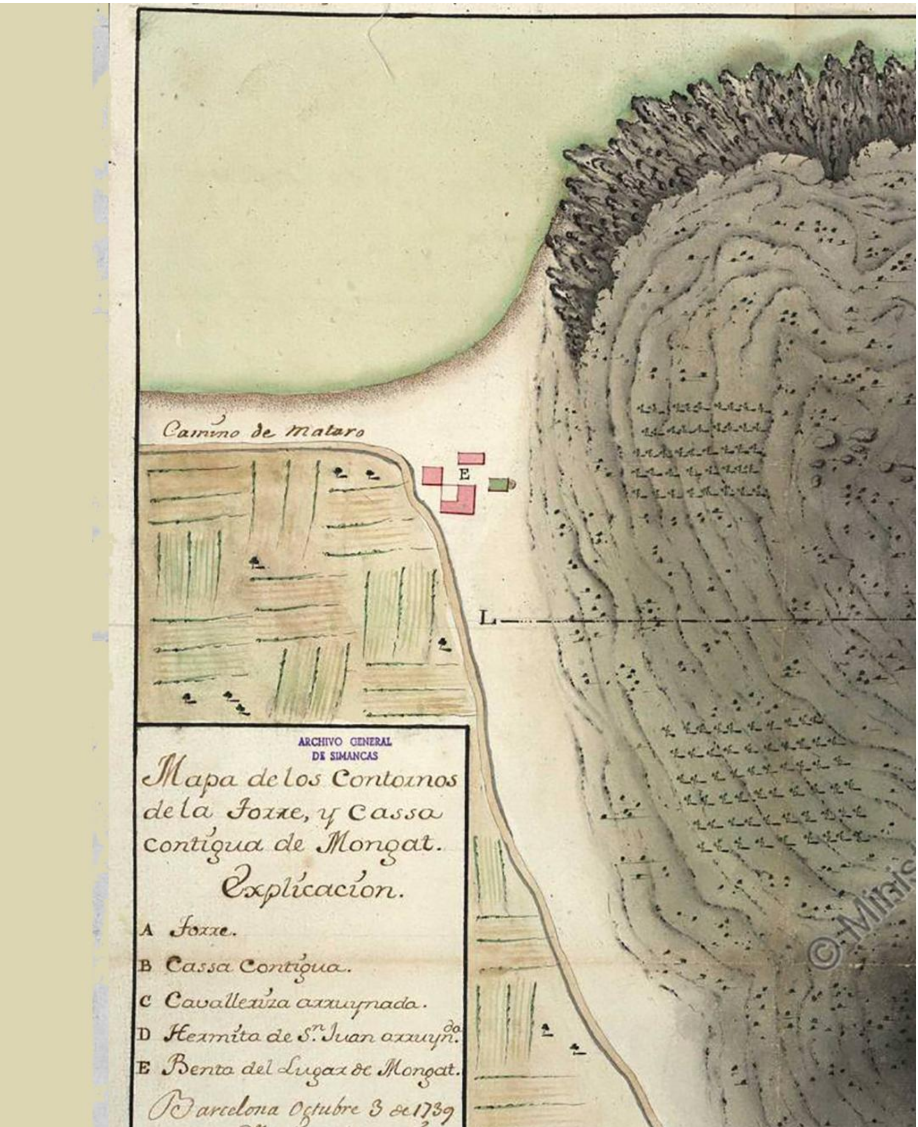

Camino de Mataro
E
L
ARCHIVO GENERAL
DE SIMANCAS
Mapa de los Contornos
de la Forre, y Cassa
contigua de Mongat.
Explicacion.
A Forre.
B Cassa Contigua.
C Cavallerriza arruynada.
D Hermita de Sn. Juan arruynda.
E Benta del Lugar de Mongat.
Barcelona Octubre 3 de 1739
Dn. miguel marin
1. 2. 3. 4. 5. 10. 15. 20. 25.
Este Plano y perfiles se remitió por Marin
con carta de la misma fecha, y se halla en el
legajo de obras y rep. aprobados de este año

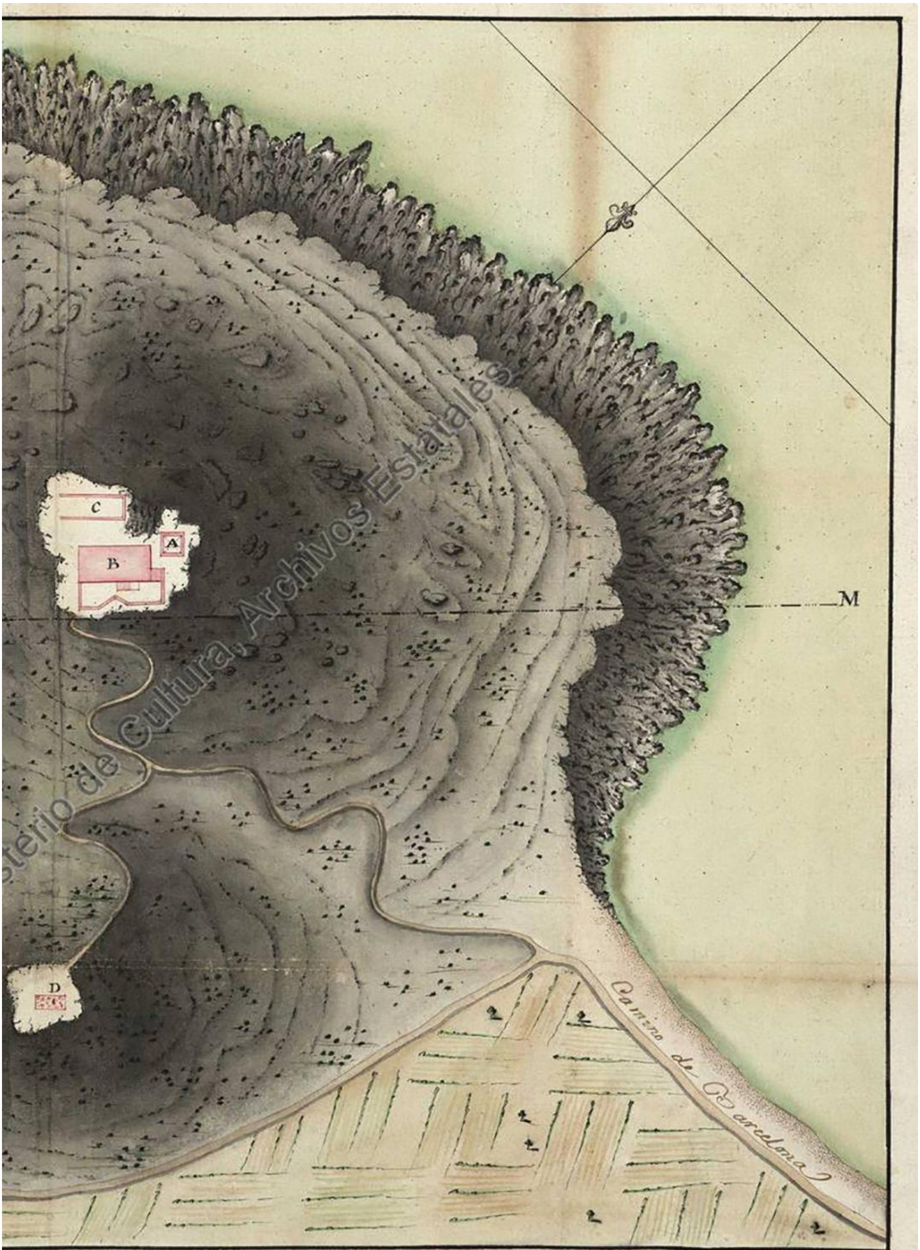
C
A
B
D
M
Camino de Barcelona

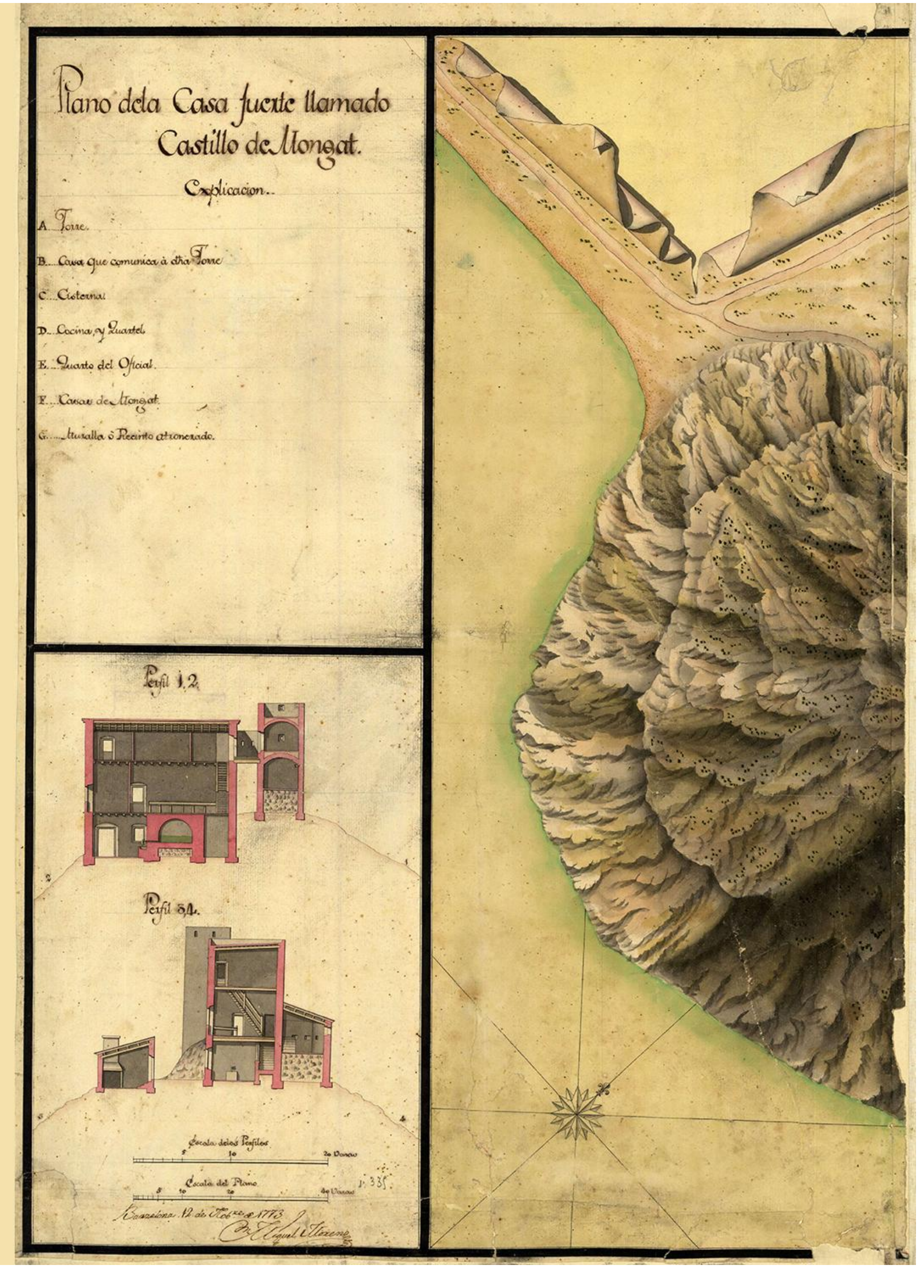

Plano dela Casa fuerte llamado
Castillo de Mongat.
Explicacion..
A. Torre.
B... Casa que comunica à dha Torre
C... Cisterna.
D... Cocina, y Quartel.
E... Quarto del Oficial.
F... Casas de Mongat.
G..... Muralla ò Recinto atronerado.
Perfil 1.2.
Perfil 3.4.
Escala delos Perfiles
5 10 20 Varas
Escala del Plano
5 10 20 40 Varas
Barcelona 12 de Nobre de 1773

El fill del carter al castell de les Medes i al desert de Cardó

Obrim el llibre del notari senyor Fins i llegim: «En nombre de Dios nuestro señor Jesus-Christo, y de la gloriosa siempre virgen María, señora y amparo mío. Amen». És l'any 1810, i d'aquesta manera pietosa comença el testament, escrit «de mà agena» i fet abans de morir, del senyor Angel Miguel Fernández de Velarde y Bustamante, l'administrador de correus de Mataró, un funcionari del rei.

És d'interès saber que les poblacions comptaven amb uns oficials dedicats a vetllar pels interessos fiscals de la corona. A Mataró hi havia el del correu, el de la duana y el de la renda del tabac. Aquests càrrecs, en general, els adjudicaven a homes lligats a famílies benestants i a vegades amb títols nobiliaris. De fet era una manera de col·locar els fadristerns que no seguien les carreres militar o eclesiàstica. Molts parents d'Ángel Miguel els trobarem en aquests tipus de càrrecs en diverses poblacions espanyoles. I ja he explicat que Ramon de Larrea, també d'una família acomodada, i pare de Joan, el pròcer de la independència d'Argentina, era l'administrador de la duana de Mataró.[16]

Ángel Miguel era fill de dos nobles, Manuel Fernández de Velarde i Ana María de Bustamante Tagle y de Bracho, «naturales de las montañas de Burgos», com explica en el seu testament. Anem cap aquestes altures, per saber alguna cosa més de tant encimellada nissaga. Això de les muntanyes és un manera de dir, i sorprèn la manca de precisió en un document de tanta rellevància personal, perquè de fet la nissaga no és del

[16] Francesc Costa Oller. «Joan Larrea Espeso, a Barcelona i a Mataró». *L'extraordinària vida dels germans Peramàs. Pàgines d'història de Mataró i altres indrets* (Mataró, 2018).

territori de Burgos sinó de Cantabria, originals de la vall de Reocín, molt lluny de Burgos i prop de Santillana del Mar.

La branca noble més important era la de la seva mare, batejada el 20 de febrer de 1701 a l'església de San Juan Bautista dels veïnats de Villapresente, Puente de San Miguel i Veguilla. Era filla de Juan Antonio de Bustamante Tagle i de María Antonia Bracho Calderón, tots de l'esmentada vall. El matrimoni morirà a Barcelona amb un més de diferència el 1776, ella el 27 d'agost i el seu marit Manuel el 27 de setembre.[17] La noblesa d'aquestes nissagues era antiga, i per diversos cantons, però l'any 1750, un parent, Juan Fernando de Bustamante Tagle y Velarde Bustamante y Quijano, que era militar i ajudant major del regiment d'infanteria de Guardias Españolas, és nomenat cavaller de l'ordre d'Alcàntara. Encara es pot visitar el magnífic palau i torre dels Bustamante a Quijas, a la vall de Reocín.

Tornem a Ángel Miguel, que havia nascut a la ciutat de Barcelona l'any 1736, que és on residien els seus pares, perquè don Manuel era el «oficial major de la real contaduria de rendas generales del present principat de Cataluña». I ell també passa uns anys en aquesta ciutat com «oficial segundo de la administración general de Correos del principado de Aragón». Es casa amb Maria Antònia Alonso, nascuda a Irún, i a Barcelona l'any 1767 neix la seva filla Maria Ignasia. La segona filla, Maria Lluïsa morirà a Mataró el juny de 1777 i havia nascut el setembre de l'any anterior a un indret que no consta, però segur que no és Mataró, el que fa suposar que el desplaçament de la família a aquesta ciutat va ser entre aquestes dates. Pensem que els seus pares moren el mateix 1776 amb un mes de diferència i potser això duu la família a anar a Mataró, després d'obtenir un càrrec superior, el d'administrador de la renda de Correus, de la *estafeta* de Mataró. El tercer fill, Estanislau, hi neix el 1782 i la família no deixarà més la ciutat.

L'any 1776 participa en un plet per esbrinar qui tenia dret al béns de Bernardo Antonio Bustamante Tagle y de Bracho (1708-1773), germà de la seva mare Ana Maria, que va morir

---

[17] Fills del matrimoni varen ser Bernardo Antonio, Juan Alonso, Pedro, Pedro Isidro, José Antonio, Josefa, Juliana Rosa i Ana María.

ric i sense descendència mentre exercia de governador del presidi de Guajoquilla, a l’actual Ciudad Jiménez, a Mèxic, una institució penal que ell mateix havia fundat l'any 1753. En aquesta ciutat encara és reconegut, en una estàtua eqüestre que presideix la població.

El plet s’allargarà vint-i-quatre anys fins el 1800, quan molts dels interessats ja havien mort, i a Ángel Miguel li toca una part del patrimoni en discussió. Els reclamants eren molta gent, i entre ells l'alferes José Antonio de Bustamante Velarde, fill de Juan Alonso, un altre germà del mort, que aleshores exercia de lloctinent al presidi esmentat.

De la vida a Mataró d’Ángel Miguel, en uns anys complicats, quan els francesos ocupen la zona, no en sabem res. Morirà el 13 de gener de 1817 en una casa «situada en la plasseta nomenada de fora lo portal de Barcelona», que és on es dirigeix el notari senyor Francesc Fins a les onze del matí del dia tretze de 1817, quan el cos encara era calent, i és que hi havia pressa per aclarir les coses.

Al testament diu que paguin les deutes i mana que l'enterrin a l'església dels Carmelites, al carrer de Sant Josep, però quan va ser l'hora la filla no va fer cas d'aquesta instrucció i el varen enterrar en un lloc poc habitual, al cementiri de Mata. En quan al repartiment del patrimoni al fill Estanislau li va tocar poca cosa, el títol de noblesa i «el sello de mis armas y el relox de oro de que me sirvo», ara hi tornarem a aquest personatge. I anomena hereva universal la filla Maria Ignasia, «insiguiendo la confianza que me merece». Signa el document amb l'escut que l'identifica com a noble, l'original és una mica borrós però es distingeixen de manera clara les armes dels Bustamante.[18]

La seva filla Maria Ignacia Fernández de Velarde Alonso neix a Barcelona l’any 1767 i morirà soltera a Mataró el 1841. No sabem res de notable de la seva vida, només el testament, que amaga un detall únic, que mai no he trobat en cap altre. Els que fan la gestió perquè el notari l'obri són l’espardenyer Joan Baptista Mayol i la seva muller Florentina Rivas. Des-

[18] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1817, f.86

prés d'ordenar que l'enterrin a l'església de Mata, amb el seu pare, fa les deixes:

> A Florentina «la casa que poseo en esta ciudad y calle nombrada de la Merced, el cuadro de nuestra señora del Carmen, el de San Cristóbal y el reloj, en pago de lo que por mi hayan hecho hasta el día de mi muerte, esperando continuarán en sufragarme lo que me falte de alimento y lo que importen mis enfermedades, como en parte lo hacen ahora y me han ofrecido hacerlo en adelante, y deberán a mas satisfacer el importe del viático y demás sufragios que he dispuesto para salud de mi alma y de mis mayores, y también el legado de cien libras que mando a Ignacio Mayol, su hijo (...) a la hija de la mencionada Florentina Mayol [Rivas] toda la ropa de mi porte y los pendientes de diamantes. Item: mando el cuadro de San Ignacio, el libro de su vida, y la cantidad de cien libras catalanas a Ignacio, hijo de Juan Bautista y Florentina Mayol [Rivas]. De todos los demás bienes muebles y raíces (...) nombro heredero mío de confianza a D. Joaquín Rafart, clérigo de esta ciudad, para que de todo haga el uso que confidencialmente y con inviolable secreto le tengo comunicado, prohibiendo que personas o tribunal alguno puedan obligarle a declarar lo que le tengo confiado»
>
> I al final la nota sorprenent: «Atendiendo que desde mucho tiempo esperimento que algunas personas me instan e inducen para que ponga un testamento según su voluntad, valiéndose para ello de varios medios; y temiendo que por algún respeto o debilidad no me vea obligada a condescender a las sobre referidas instancias: Declaro que cualquiera otra disposición testamentaría que aparezca firmada o hecha por mi después de las presentes, no quiero que sea válido ni en nada aproveche sino contiene estas palabras, Vizcaya, San Ignacio, Barcelona y la virgen de Guadalupe, cuales retengo por escrito en mi poder custodiadas para el caso que quisiera revocar en todo o en parte este mi testamento, antes lo declaro y doy por nulo desde

ahora como a hijo de la seducción o condescendencia
y no de mi voluntad».[19]

El segon fill d'Angel Miguel era Estanislao Fernández de Velarde Alonso, que neix a Mataró l'any 1782. Però el noi va sortir esquerp i el pare va dedicar molts esforços per tal de civilitzar-lo quan tenia vint-i-dos anys, però no devia acabar d'adreçar-lo perquè en el seu testament, fet l'any 1810, li toca poca cosa, el títol de noblesa i «el sello de mis armas y el relox de oro de que me sirvo». El document notarial que fa registrar el pare sobre aquest afer és de gran interès.[20]

> El primer certificat és del 1 de desembre de l'any 1804: «Don Andrés Joly, capitán de cavalleria de los reales exércitos y governador del castillo de Las Medas. Certifico que Don Estanislao Fernández de Velarde a tenido una conducta irreprehensible todo el tiempo que ha permanecido en el castillo de Las Medas a mi cargo, observando con puntualidad quantas órdenes se le han dado, haviendo manifestado señales nada equívocas de su enmienda, conformándose en un todo en quantas instrucciones le e significado, con sumisión y resignación a la voluntad de su señor padre, no dudando haya arreglado su conducta para la sucessión».
>
> El segon és del 5 de gener del 1805: «Los infraescritos, prior y clavarios de carmelitas descalzos de San Hilarión del Cardó en Cataluña y corregimiento de Tortosa, certificamos que haviéndose retirado por cinco meses el señor don Estanislao Fernández de Velarde en este yermo, ha llevado una vida más que regular a los demás christianos, edificando a la comunidad con su buen exemplo con la frequencia de confesiones y comuniones de cinco a seis vezes cada mes, con la asistencia de oración mental en especial por las tardes con asistir a las misas rezadas y canta-

---

[19] ACM.DNM. Jacint Boter, any 1841, f.40. *Diario de Barcelona* (19/11/1844).
[20] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1805, f.89.

das y vísperas diarias, con la parsimonia en el comer aiunando algunas vezes en la semana y abstinencia de los viernes a no comer cocido a la lumbre, como suele la comunidad, con su rezo en la celda aplicándose en la lectura de los libros devotos y reales ordenanzas de la renta de correos, exercitándose en el acto penal los lunes, miércoles y viernes que practica la comunidad, guardando el silencio moderado a su estado, sin prerrumpir en aquellas expresiones que en otro tiempo le pudieron ser nocivas, que ahora mira muy de lexos según podemos conjeturar de sus diarias conversaciones. En una palabra como a seglar en obras y palabras nos ha edificado»

El 23 de març de 1805 el rector de Mataró, Francisco de Verneda, escriu que el noi: «Desde su regreso del desierto del Cardó, de padres carmelitas descalzos, que haze más de dos meses, ha estado en mi casa diferentes vezes con agrado y compañía de su padre, quien a su ocasión me ha informado de que su hijo don Estanislao llevaba conducta y modo sin afligirle ni trastornarle, lo que también de mi parte juzgo confirmado». I el mateix dia, Antonio Coupigny, que era el gobernador de Mataró, diu que el noi, després de tornar «del destino que se le dio a instancia de su padre para purgar algunas faltas, ha dado muestras de arrepentimiento procediendo con la mejor conducta y christiandad, sin dar el más mínimo motivo de queja, y estando muy subordinado a los preceptos de dicho su padre».

En aquest document hi surten esmentats dos llocs singulars, el desaparegut castell de les illes Medes i el desert del Cardó, de frares carmelites. Antic i medieval el castell, primer una torre enmig del mar assetjada pels corsaris de tota procedència, i després un petit castell de vigilància. El capità Andrés Joly, que va intentar adreçar al rebel Estanislao, era el governador des de l'any 1803, i va rendir el fort als francesos en la guerra de la Independència. En aquest conflicte va patir l'assalt i destrucció el 1811 i de seguida és reconstruït i fortificat. El 1812 el mataroní general Manuel Llauder, va ser nomenat gover-

nador de la illa i a finals del segle dinou el castell és abandonat.[21]

En quant al desert del Cardó, es tracta d'un conjunt d'onze ermites establertes pels carmelites el segle disset en homenatge a Sant Hilari, al voltant d'un convent. L'ordre en deia deserts d'aquests espais de retir i meditació, enmig del silenci absolut de l'abrupta serra del Cardó, ben allunyant del mon per camins precaris. Un sot amagat entre muntanyes de pedra, lloc adequat per intentar fer creure a l'hereu de don Angel Miguel. Amb la desamortització el convent és suprimit i l'indret saquejat. Entre tots els deserts eremítics, m'agrada passejar per la selva de pinassa que acompanya i es menja les ruïnes de les ermites i les parets malmeses del monestir carmelita de Bolarque, sobre les aigües del riu Tajo, a l'Alcarria, a la serra de la Pinada. Una de les ermites la va fer aixecar el gran Jorge Manrique, perquè el seu habitant recordés como se pasa la vida, como se viene la muerte, de quan poco valor son las cosas tras que andamos y corremos, todo rocío de los prados.

---

[21] J.Ros, I.Olivella, J.M.Gili. *Els Sistemes naturals de les illes Medes* (Barcelona, 1984). Miguel Agustín Príncipe. *Guerra de la independencia: narración histórica de los acontecimientos de aquella época*. Vol.III, pag. 219 (Madrid, 1847).

Macari Mallol, el final d’un patrimoni pagès a la Garriga

Abans d'entrar a la història era un camí i prou, de romans que venen d'Ausa, de soldats que fan guerres, de traginers, camiral per una plana amable al costat d'un riu, un molí, horts i Can Blancafort, una casa de pedra sòlida, preparada per resistir, protegida per la marededéu dels Quinze Misteris. I un dia, d'aquelles masies escampades pel bosc en varen dir la Garriga, quatre cases al costat del camí que anava de Barcelona a Vic passant pels perills del congost, inhòspit, precari, refugi als masos de Santaugènia, de la Pedralba, de la Torre.

Aquí han viscut tots els segles dels horts i de la vinya, terra pagesa que han treballat amb esforç, com els romans els varen ensenyar. I ara he de parlar d'una d'aquestes cases medievals, que imatges antigues ens ensenyen decadent i amb finestra gòtica, parets rossegades i enyorant temps sòlids, quan eren algú els Mallol, en aquest petit país entre muntanyes enfilades. El capítol darrer va començar quan els hereus d'en Macari, pocs anys abans que els francesos cremessin la terra, fan trossos la propietat, «haventnos reparat entre nosaltres amistosament lo cànem, oli, tossino, blat y demés grans, robas y trastes de casa», i les terres i les cases.

Entrem a la casa Mallol, de tres cossos, al veïnat de la Plaça i a tocar del camiral, seguint el notari Francesc Poi de Mataró, que fa el detallat inventari de tot el que hi ha i de tot el que tenia el propietari, ara difunt, i és l'any 1803.[22] Però primer cal

[22] Aquí hi ha un misteri, com és que varen fer servir per donar fe d'aquesta operació un notari de Mataró, que es va desplaçar a la Garriga en un viatge d'un dia de duració. De fet la filla Quitèria no participa en persona en els tractes «per trobarse ausent y distant del present poble», i és que vivia a Sant Genís de Vilassar, al costat de Mataró. Potser el cognom Poi, que tenen el notari i Macari podria aclarir-ho, en ser parents.

presentar els protagonistes. El mort és en Macari Mallol Poi, l'hereu d'una nissaga pagesa medieval. La seva primera muller va ser na Maria Villar del Torrent, de Sant Genís de Vilassar, de qui té tres fills: Ramon; Quitèria, casada amb Fidel Sabater, pagès de Sant Genís de Vilassar; i Maria Eulàlia, casada amb Erasme Simon, treballador de la terra de Granollers. La seva segona muller, Maria Surell Cassart, és la mare de Josep, que tenia onze anys al morir el pare, i na Maria Eulàlia, de nou.

El notari fa un inventari detallat de les coses que troba a la casa, d'habitació a habitació, de calaix en calaix, que obre per veure què hi ha. Els llits, els estris de cuina, les eines de pagès i les de fer vi, les portadores, la premsa, els cups, les botes. També anota les propietats, les terres, els censos, i tot allò que pertany al dit Macari.

I després es tracta de repartir-ho entre els que hi tenen dret, que són sis persones, els fills i la muller. Gent de bona pasta, de bon conformar, perquè acorden de manera pacífica el repartiment que proposen «experts pagesos entesos», que «passejaren y mediren ab lo modo que correspon totas las pessas de terra que lo componen, y lo dividiren en sis parts per medi de señals o estacas», i la valoració de les cases la fan un mestre de cases i un fuster. Un patrimoni d’oliveres i vinyes, de cases i terres de conreu vora el riu Congost, «antiquíssima e immemorial posessió en tant que no hi ha memòria de hòmens en contrari».

I després va tocar l’hora de repartir, i aquest va ser el moment final del patrimoni Mallol. La figura tradicional de l’hereu, que garantia la continuïtat, Macari no la va tenir en compte i va decidir fer parts iguales, condemnant a la desaparició la secular casa, una de les més antigues del poble de la Garriga. I els hereus varen anar ràpid, Quitèria ven les terres que li toquen els mateixos dies, per més de dos mil lliures; Ramon ven els «saulons d'en Mallol» per 460 lliures; i la mare el «prat de val d'en Mallol» per 684 lliures.

Patrimoni de Macari Mallol

Abreviacions: tt. *treballador de la terra* (en l'original); ll. lliures; s. sous; q. quartera; qt. quartà; pdt. peça de terra.

Bens immobles
Casa de tres cossos, al «carrer vulgarment dit lo veynat de plassa».
Pdt. de sis q. amb aigua per regar dita la Quintana, darrera la casa.
Pdt. de tres q. plantada d'oliveres a «lo olivar del Mallol».
Pdt. d'una q. plantada d'oliveres al lloc de les Planes.
Pdt. de sis q. part erma i part de vinya al «paratge dit al sauló».

Censos de terres vora la riera del Congost i cases al costat a la de Mallol
Isidre Marata, tt, casa d'un cos al costat de la de Mallol, 1ll,10s.
Joan Vinyoles, tt, casa d'un cos al costat de la de Mallol, 1ll,10s.
Rosa Badia vídua Josep Badia, tt, casa d'un cos al costat de la de Mallol, 1ll,10s.
Josep Badia, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Josep Badia, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Esteve Buxó, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Andreu Desplà, traginer, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Francesc Espinasa, tt, dos horts al pla de la Riera, 2ll.
Màrtir Farrés, tt, hort, 1ll,2s.
Joan Font, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,10s.
Ramont Font, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Jaume Font Lluís, tt, hort al pla de la Riera, 15s.
Josep Font, traginer, hort i vinya petita al pla de la Riera 1ll,2s.
Josep Guirra, tt, hort al pla de la Riera, 1hh,2s.
Josep Mallol Poi, tt, hort al pla de la Riera, cortà i mig de blat
Jaume Mallol Poi, tt, hort al pla de la Riera, 10s
Joan Mateu (a) Capella, hort al costat del rec Monnar, 3ll.
Monestir de Sant Francesc, de Granollers, «per certs y legítims títols», 1ll,4s.
Joan Mundet, tt, hort al pla de la Riera,1ll,2s
Jaume Pasqual, fuster, hort al pla de la Riera, 1ll.2s.
Fèlix Parera, tt, hort al pla de la Riera, 1ll,10s.
Joan Baptista Puig, serrador, hort al pla de la Riera, 15s.
Miquel Serratacó Massaguer, pagès, hort al paratge hort del Trull, 10ll.
Joan Tordera, sabater, hort i vinya petita al pla de la Riera, 1ll.2s.
Joan Tanat, cistaller, hort al pla de la Riera, 1ll.4s.
Nicolau Vilavendrell, traginer, hort al pla de la Riera, 1ll,2s.
Joan Vinyolas (a) Rafart, «per rahó de cert pasatge», 4s.

Terres a rabassa morta que pagan parts de fruits a la casa de Mallol
Josep Aspre, tt, 3q de vinyes al lloc del Sauló, paga 1/6 dels fruits
Esteve Buget, rejoler, 15qt de vinyes al mateix lloc, paga 1/4 dels fruits.
Esteve Borrell, tt, vinyes i oliveres al mateix lloc, paga 1/7 dels fruits
Andreu Cellas, tt, 6qt de vinyes al mateix lloc, paga 1/4 dels fruits
Gaspar Donadeu, tt, 1q, 6qt de vinyes al mateix lloc, paga 1/4 dels fruits
Francesc Guilla, pagès, 3q de vinyes i oliveres, paga 1/7 dels fruits
Miquel Pinell, ferrer, 2q de vinyes al mateix lloc, paga 1/6 dels fruits
Miquel Serratacó, pagès, 8qt de vinyes al mateix lloc, paga 1/6 dels fruits
Isidre Torra de la Riba, 1q 6qt de vinyes al mateix lloc, paga 1/4 dels fruits
Jaume Vinyoles, tt, 10q de vinyes al mateix lloc, paga 1/7 dels fruit
Anton Pi, tt,1q, 6qt de vinyes i oliveres al lloc de les Planes, paga 1/7 dels fruits
Pau Llobet, pagès, 3q de vinyes i oliveres al lloc de las Planes, paga 1/7 dels fruits

De la casa Mallol ara en diuen Can Raspall, perquè Mercè, la mare de l'arquitecte Manuel Raspall Mallol era d'aquí, i el seu fill va fer enderrocar l'edifici medieval per bastir un airós casalot, més o menys modernista, aprofitant una finestra gòtica, l'únic que queda per memòria. És curiós que l'enderrocament del casal medieval sigui l'any 1903, exactament cent anys després de la dispersió del patrimoni Mallol.

M'agrada passejar per la Garriga, un poble que va néixer al costat d'un camí principal i es va fer gran quan el tren hi va arribar. Cases boniques hi varen deixar els forasters.[23]

---

[23] ACM. DNM. Francesc Poy, any 1803. En el volum hi ha l'inventari i dotzenes de pàgines dedicades a l'operació que he descrit. Archivo de la Corona d'Aragó (ACA). Notariales. Mataró (NM). Francesc Poy, any 1796. Testament de Macari Mallol. Real Audiencia, Pleitos civiles, 24742. «Causa (...) contra Macari Mallol, agricultor de la parroquia de la Garriga, diócesis de Barcelona y otros. Sobre la reclamación del pago de un censal vendido por Francesch Mallol, padre de Macari». Joan Hernandes i Oliveres «Els Mallol». *Analecta d'Història Garriguenca* nº1 (La Garriga, 1995).

Els negocis dels pares d'en Puigblanc

El fil és molt prim, per saber els negocis d'una gent que no han deixat llibres de comptes, i s'ha d'anar a cal notari a veure que hi varen signar. Poca cosa, llevat dels testaments de na Cecília, que no parava, en va fer set, i alguns amb pocs dies de diferència. Però això de la genealogia d'aquesta gent ja es conegut perquè ho va deixar escrit en un interessant treball el senyor Àngel Fàbregas.[24] Ara, el que m'agradaria és conèixer alguns detalls de l'entorn econòmic de la família. Els personatges que cal seguir són Antoni Puig Buñol (1744-1795) i la seva muller Cecília Blanc Gual (1750-1821), casats a Mataró l'any 1772, i pares del conegut savi Antoni Puigblanch, nascut a Mataró l'any 1775 i mort a Londres el 1840.

La veritat és que per saber alguna cosa concreta, apart del indicis que més endavant relaciono, només he trobat un document que fa referència a uns tractes que realitza Antoni Puig, de qui sabem que a vegades consta com a corder i d'altres com a comerciant, i de fet combinava les dues activitats.

En general els negocis es feien en pactes privats i en tenim constància notarial quan hi ha problemes. El document esmentat és un poder de Cecília per tal que una persona pugui reclamar el que li deuen d'unes comandes enviades a Amèrica. Enric Jardí assenyala que creu que «la posició econòmica relativament benestant del matrimoni Puig-Blanch prové de la línia paterna», uns corders més pròspers que els pescadors Blanch, i parla dels crèdits que va haver de gestionar Antoni a la mort del seu pare.

El document que tracto és una petita finestra oberta a l'activitat comercial que els va permetre un benestar notable en la

---

[24] Àngel Fàbregas i Blanch. «L'entorn familiar d'Antoni Puig i Blanch. Estudi genealògic». *Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria*, nº 55 (Mataró, 1996).

societat del moment, i confirma les paraules de Jardí, sobre l'origen del patrimoni. És l'any 1803 quan Cecília Blanc dona poders al *náutico* Pau Parera de Mataró per cobrar uns deutes antics d'unes persones «residentes en la actualidad en los reynos de America», quantitats degudes per negocis del seu marit, ara difunt. Les operacions descrites han de ser una mostra de l'activitat comercial i especulativa que realitzava Puig, dedicat al tràfec atlàntic com tanta gent, des de petits capitals als grans mercaders. Totes les persones que consten al document li devien diners, mercaderies o interessos, de fet es tracta de negocis fallits que ara s'intenta resoldre.

Salvador Roldós l'any 1785 rep 200 lliures a canvi marítim a un interès del 32% sobre dos quintars de fil de xàvega i quatre botes de vi marca S.R., tot carregat a la barca Sant Josep del patró Francesc Clausell, que anava de Barcelona a Buenos Aires. Josep Tuxans i Miquel Cabot, el 1786 reben 200 lliures a canvi marítim a un interès del 30% sobre sis quintars de fil de cosir veles de la marca JyT, tot carregat a la barca Nostra Senyora del Carme del patró Josep Fornells, que anava a Buenos Aires. Marià Clausell i Pere Pons l'any 1786 reben 160 lliures a canvi marítim a un interès del 30%, diners que dedicaran a comerciar amb la barca Sant Joan Baptista del patró Felicià Carnoltas, de Canet, que anava a Montevideo i Buenos Aires. Vicenç Diaz i Joaquim Figarola l'any 1790 reben 100 lliures a canvi marítim a un interès del 25%, diners que dedicaran a comerciar en la pollancre Nostra Senyora de la Concepció del patró Anton Parra, de Calella, que anava a Puerto Rico i la Havana.

No he trobat cap altre notícia d'Antoni, però la vídua, Cecília Blanch, va ser una persona molt diligent i activa en els negocis i s'hi va dedicar al llarg de més de vint anys després de morir el seu marit. El 1800 és fabricant de blondes de seda, i, com diu un imprès on consta la seva activitat, «los dichos fabricantes de encaxes y blondas venden por mayor, y remiten a América de su cuenta propia». La seva producció de vels duia la marca A.P. [Antoni Puig].

Poques son les dades, però sabem que envia gèneres a la Higuerita i a Reus, i que el seu fill Antoni és ben actiu en els negocis, i en diverses ocasions intervé en comandes de blondes,

farina i encaixos, con es dedueix de la lectura de la seva correspondència, així l'any 1807 parla dels «géneros que tiene entregados». En una operació Cecília tenia diners dedicats «en un barco de pescado», i consta que en algun moment «ha perdido lo que teníamos en el giro de América». Una família que a passat a la història pel paper destacat de l'hereu, i dedicada a la producció tèxtil i al comerç atlàntic, com tants dels seus veïns.[25]

[25] ACM. DNM. Francesc Fins, any 1803, f.85; 1807, f.93; 1815, f.56 i ss. Francesc Poy, any 1803, f.166. «Mataró. Nota de los comerciantes, comisionistas, corredores y fabricantes que al presente se hallan en esta ciudad». *Almanak Mercantil o guia de comerciantes para el año de 1800* (Madrid s/d). Enric Jardí. *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença* (Barcelona, 1960). *Correspondencia de Antonio Puigblanch*. Biblioteca Nacional de España, manuscrito 8.853.

Requesta de la pubilla de Tagamanent

Pels camins antics d'Irlanda, i a peu, conec a un home encarregat d'anar pels recons més apartats, i tu tens una noia i jo conec un noi que es vol casar. Sempre ha anat així fora ciutat, quan les masies a les muntanyes eren lluny de tot, i calia que algú fes de viatjant dels amorosos tractes, feina que també s'encomanava a la mà dreta dels mossens.

El dia 13 de desembre de l'any 1859, Clement Soler, rector de Castellar de n'Hug, escriu una carta al seu amic Jaume Santaeugènia, pagès de la parròquia de Santa Maria de Tagamanent, i li diu aquestes coses: «Molt Sor. y amich : me alegraria moltíssim que la present vos encontrés ab una cabal salut, en companyia de las noyas y criada, com jo la goso a Deu Gràcies. Recordantme que una ocasió me digereu que quant vingué lo cas de acomodar la vostra pubilla desitjarieu trobar un povill de bonas qualitats, so és bon christià y bon gènit. Ara me apar que vos ne sabria un, que salvo error, seria lo que vos desitjeu. Las suas qualitats son las següents; minyó de 25 anys de edat, bent plantat y bent espolsat, entre lo que té y lo que a casa sua li donaran rehunirà passat de dos mil tt. En quant a ser bon subjecte no vos dich sino que te dos oncles y tres germans sacerdots, la casa de ahont és fill és a Cal Frare de Malanyeu, vos estimaré quem torneu resposta entre deu o dotze dias de la determinació que fareu.

En escriureus esta carta no hi tich cap interès, lo que ma fa escriúrer és lo apresi que he fet sempre de vos y de vostra família. Servireuvos dar expresions de part mia a las noyas, a la Tegla, a Cal Benet y a Cal Ferrer del Figaró, mentres que vos podeu disposar de est vostre amich y S.S.S».

Malanyeu, inhòspit recó enmig de les muntanyes del Catllaràs, sota cingles massissos, lluny de tota civilització, per corriols precaris que només els traginers caminen. I anar a mercat amb el matxo a Berga, quan s'escau, que és cansat i el Llobre-

gat s’ha de passar. A un cop de pedra de l’església de Sant Sadurní la masia de Cal Frare aguanta el pas dels segles, memòria de generacions, i d’aquest hereu que no va conèixer una pubilla que va fer sort, en no haver d’anar a patir fred a tant ombrívoles latituds, de neu i escarrassar-se.

Es veu que la nena de Tagamanent tenia molta requesta. El senyor Ramon Salarich de Castelltersol el dia 22 d’agost de 1861 escriu a Jaume Santaeugènia: «Muy señor mio y de mi mayor aprecio, sin duda le causará a V. admiración mi carta, supuesto viene de una mano desconocida y con quien jamás ha tenido relación. Deseoso sin embargo de merecer el aprecio de V. me tomo la libertad de abrirle mi corazón. Hace algunos días tuve el honor de ver a la señorita, hija adorable y primogénita de V.; y aunqué no tuve la dicha de hablarle, sin embargo sus atractivos y la modestia que los realza me han herido vivamente, y desde entonces sus gracias y sus atributos ocupan sin cesar mi corazón y mi pensamiento, cuyos motivos son los que me han induido a dirigirle la presente». Paraules i adjectius per dir-li al pare que la vol a casa mitjançant el precepte que ho ordena.

El pare, don Jaume, que comença a tenir ofici en el negoci, li contesta de seguida, el dia 29, que hauràs d’anar a buscar a un altre lloc: «Muy Sr. mio: Sin embargo de no tener el gusto y honor de conocer a V. Cuyos sentimientos admiro, no puedo menos de manifestarle en contestación a su muy atenta y favorecida de 22 de este mes, que atendida la poca edad de mi hija no me es factible en acceder a lo que V. se sirve perdirme, además de que ella no piensa todavía en tomar estado. Espero que no recibirá V. la presente como un desayre, muy al contrario, pues aunqué no tengo el gusto de conocer personalmente a V. como he manifestado, el nombre de V. lleva consigo una recomendación suficiente y esto bastaría para enlazarse con tan distinguida familia, su afftmo y S.S. Q.B.S.M».[26]

La meva besàvia no va tenir tanta sort, l’amo de la casa va exercir l’antic privilegi del senyor feudal. I aquí estic, jo.

---

[26] Arxiu Nacional de Catalunya. Fons ANC1-1082 T-232. Mas Santaeugènia de Tagamanent.

En Romaní del mas de Montmany, quan els rebomboris del pa

Castell antic el de Montmany, parets sense sostre que el vent esmola. Més aviat una casa forta sobre el Camí Real del Congost, però oculta, pels perills. M'agrada passejar per aquestes altures raonables, coll de Tripeta enllà, sobre els cingles de Bertí, i asseure'm a esmorzar a la taula de pedra sota el puig Ciró. Quina vista els dies de sol, la vall i les muntanyes. I a sota, en una plana que és com un graó entre el riu i on ara estic abrigat, que fa vent, unes casetes petites a la mirada, i aquestes ruïnes feudals.

A la vora, i sota el petit serrat de la Terma, una casa on va néixer Antoni Romaní Oller, fill d'un altre Romaní que es deia Josep, i net d'en Sebastià, un home del segle disset. Pagesos que treballaven la solella del mas del seu nom, vinya i oliveres, horts i una mica de blat, i un forn de calç, ara inútil. Del mas Romaní de Sant Pau de Montmany en parlen pergamins del segle quinze, una família arrelada a la terra i a les parets, que a inicis del vuit-cents varen veure com esborraven el seu nom dels títols de propietat.[27]

---

[27] Documets. ACM.DNM. Francesc Poy, any 1803 ff.38-41,66; Francesc Fins, any 1804 f.205; any 1805 f.107; any 1806 ff.293, 300; any 1807 ff.4,9; any 1808 ff.14,18. Desideri Torras, any 1801 f.140 àpoca, 390 àpoca. ACA. Real Patrimonio, Bgrp, Procesos, 1802,nº 1, H. «Antonio Romaní. Sobre concordia». Real Audiencia, Pleitos civiles, 29765 «Causa de Antonio Romaní, comerciante de Mataró, contra el ayuntamiento del mismo lugar». ACM.DNM. Mataró. Francesc Fins, anys 1786-1787 f.465; anys 1788-1789 ff.249, 374,506; any 1790 ff. 161, 273; any 1793 f.169; any 1800 ff.297, 365, 191. Francesc Boronat, any 1782, f.365. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons ANC1-1082 T 224. Mas Santaeugènia de Tagamanent. Documents del plet entre Joan i Francesca Oller Romaní, de Montmany, i Antoni Romaní, comerciant de Mataró (1802-1805).

Actors d'aquesta història certa són en Sebastià Romaní, que l'any 1720 s'acosta a veure el rector de la parròquia de Sant Pau a fer el seu testament. El seu hereu és Josep, que el 1778 fa un altre testament i també amb el rector com a notari, i en aquest paper diu que deixa el patrimoni al seu fill gran, en Josep, l'hereu, que va morir sense fills i el seu germà Antoni, el protagonista d'aquesta història, es farà càrrec del patrimoni, però això no va agradar a la seva germana Francisca.

Antoni Romaní Oller, fill d'aquest Josep i na Teresa, neix a Sant Pau de Montmany l'any 1743, i deixa les altures del Bertí, que la hisenda la fa anar el seu germà Josep. I es fa veí de Mataró, ves a saber perquè. El cert és que es casa a Santa Maria de Mataró l'any 1769 amb Maria Mogas Puntí. De la seva activitat econòmica en parlaré més avall, ara cal aclarir com acaba la història del mas i el patrimoni familiar.

Com deia, la seva germana, recolzada pel seu marit Joan Oller, pagès de Montmany, no va acceptar el tracte i de seguida hi ha raons. Així que l'any 1800 Antoni nomena a Francesc Cabanyes, de Mataró, com a àrbitre per decidir la qüestió, i s'hi posa be perquè senyala que acceptarà qualsevol acord. De fet en aquell temps ja era un home ric i no li venia d'aquí. L'any 1802 la sentència arbitral és apunt, complicada però, que diu que a Antoni li correspon l'herència dels bens de l'avi Sebastià, i que Francisca és l'hereva del pare, perquè quan es va casar així ho va fer constar a les capitulacions, l'any 1787.

Mentre no es resol la qüestió, el 1803 lloga el mas Romaní, «tota aquella casa de camp ab totas sas terras tant campas, com hermas, de vinya plantadas, de bosch y hortivas ab aygua pera regar», per cinc anys, cinc collites i 510 lliures, al pagès Josep Coma, de Sant Martí d'Aiguafreda. El llogater es compromet a pagar els impostos i càrregues que corresponen cada any, «exceptats los de pedra, neva, intemperi de ayre, avingudas de ayguas».

Però el problema legal continua, i hi ha qui parla dels «desatinos de la sentencia», en donar tanta preferència a la voluntat testamental de l'avi. Però Antoni vol liquidar l'afer de

---

Entre els papers hi ha un curiós imprès d'indulgències de l'any 1808 a nom de Jaume Monblanch Riera, de Santa Maria de Tagamanent.

totes i l’any 1806 dona poders per tal de «renunciar y repudiar en favor de qualsevols personas la heretat y bens» de l'herència del seu pare. I així es va acabar, encara que no hi ha papers que expliquin la continuació.

Tornem a Mataró, on Antoni va a residir i es casa. Amb els anys reuneix un notable patrimoni a través del comerç de cereals, tràfec molt mal vist, i el criticaran «por haberse hecho rico con el curso de muy pocos años, siendo antes un pobre miserable». Tenia la casa i magatzem «en el extremo de la calle nombrada lo carrer Nou», que limita a migdia «dende el depósito de la fuente existente al extremo de dicha calle», a la cantonada de la Riera.

Poques són les notícies dels seus tràfecs comercials, que devien ser de gran volum, de fet les que tenim les trobem als papers dels notaris, de quan li costa cobrar les partides de blat venudes, però n’hi ha prou per assenyalar que és un comerciant, o revenedor, o especulador, que d’aquestes tres maneres es presenta, amb un tràfec important. Aquestes són les notícies trobades: l’any 1782 Josep de la Torre, de Dosrius, li deu 225 lliures del blat que havia comprat «per sos aliments de sa casa i família»; el 1790, el forner Jeroni Pairó de Mataró li deu 52 lliures de blat, i també consta que en subministra a Pere Viure, pagès d’Argentona; el 1800 el bracer Esteve Sobrevia, de Bigues, li deu 122 lliures, també de blat; i el 1804 serveix comandes de gra a Argentona. També negociava amb altres productes perquè consta l’any 1793 enviant una partida de faves a Arenys, i com que tenia diners els protocols recullen alguna operació de préstec.

A Mataró de blat se’n collia molt poc i com que el pa era la base de l’alimentació popular, negociants com Romaní tenien al seu càrrec la recerca i distribució d’un producte tant necessari. I com que el comerç de cereals donava grans rendiments, molts menestrals amb un capital mitjà hi participen. Però quan hi ha poques collites a les regions cerealistes, no arriba blat, el que hi ha és car i el pa prohibitiu, el conflicte social està servit, i reben els comerciants que s’hi dediquen.

I ara toca parlar dels famosos rebomboris del pa, i ho farem tot escoltant el baró de Maldà, que ho va viure a Barcelona. Explica que la nit del 28 de febrer de l'any 1789, «havent do-

nat nova ordre lo govern sobre augmentarse los preus del pa de resultes de l'escandall —del blanc, mitjà i moreno— per no haver trobat pa a les taules la pobra gent, volentse pujar, al mateix temps de ser car no podentne menjar, per lo tan dolent, especialment lo moreno, s'alborotà de mala manera lo poble baix, passant a cremar a totes les barraques del pa i lo Pastim, havent començat l'alvorot a dos quarts de vuit i posat foc en la primera barraca de la Boqueria a tres quarts de vuit, i en seguida a totes les demés i lo Pastim; no haventse'n cremat que la meitat, i quedà il·leso de les flames lo de la part de l'Esplanada, aon hi havia algun sac de blat i farina.

Lo Sr. conde d'El Asalto tingué de fugir de Palàcio, i escapat no sé si a la Ciutadela, per la quimera que li portaven, per volerlo matar, havent fet arrenglar a la cavalleria per seguritat de sa persona. Mil tropelies se cometeren en aquella nit, anant los amotinats cap a casa en Torres per matarlo, o ferne d'ell un mal joc, ab la intenció de cremarli la casa i tots sos trastos i havent tingut ell que fugir, no sé si per les teulades, a algun paratge amagat.

En lo següent dia, 1 de març, prengué major increment. Anant lo baix poble contra el capità general, contra d'en Torres, moler, haventli passat a cremar molts de sos trastos, i llançats altres baix, al carrer de l'Hospital, aon hi té la casa; romput los vidres dels balcons de casa del Sr. governador perquè los tenia a un pres, volent los amotinadors que lo soltàs; comesos, rabiant de quimera, alguns excessos, i dones de tal tamany los ajudaven a alvorotar, instigats d'elles desmandantse tots estos ab los jefes, principalment anant contra dels principals d'aquesta ciutat, i ha vingut a poc que la tropa de cavalleria, arrenglerada en la plaça de Palàcio, no passàs a executar lo que se temia, a continuar lo motí, entre tant vulgo i tropa com hi havia en la plaça de Palàcio i àdhuc gent a la vora del portal de Palàcio.

Gràcies a Déu s'ha assossegat per ara l'alvorot, tornantse lo preu del pa al de l'any passat, a cinc sous, donant lo govern les diligències oportunes en lance tan crític, a fi que no fàltia pa per la gent, anantse a fer pa als molins reals i dur a Barcelona ab custòdia en carros».

Els caps del moviment hi varen deixar la pell. Escriu el baró que la tarda del 28 de maig, «ha estat la sentència dels pobrets i de la dona en la forca de l'Esplanada; i ab la resignació a la divina voluntat ab la que han mort hi ha fonament a pensar que gosaran de Déu en la pàtria celestial; haventse arrepentit del mal que han fet». Escriu que també tenen «en aquesta real presó los del motí de Vic i de Mataró». I ens anem acostant al nostre Antoni Romaní.

Per plantar cara als disturbis les forces militars estacionades a Mataró van a Barcelona a auxiliar les autoritats, i en veure lluny la tropa també es produeixin avalots. El dia 1 de març, quan a la capital el moviment afluixava, hi ha «una conmoción (...) por alguna gente de la más sospechosa, y de la conducta menos arreglada de la ínfima plebe, y no por los vezinos honrados», com explica l'Ajuntament. Els dies 2 i 3 la revolta continua amb «hurtos y quemas» a diversos llocs i els especuladors de blat pateixen insults i agressions. Els amotinats demanen la baixa del preu del pa i els regidors intervenen per asserenar els ànims. S'acaba la crisi amb la detenció d'algunes persones, tancades a la Ciutadella, amb els amotinats de Vic i el cap del moviment refugiat a la catedral de Vic. Tots varen estar més de sort que els barcelonins i només varen acabar desterrats. La revolta es dirigeix contra els comerciants de grans, un és Ignasi Boet, que té diversos magatzems plens, i l'altre Antoni Romaní, criticat pel haver aconseguit amb pocs anys un gran patrimoni amb els cereals.

Un document notarial que es guarda a l'Arxiu Episcopal de Vic informa dels fets de Mataró.[28]

> Es tracta, segons el document, «de la comoción o motín estudioso, que en la noche del dia primero de marzo proximo pasado se experimentó en la presente ciudad». El principal actor de la revolta va ser Jaume Vilardell, curtidor i ajudant de pregoner, nascut a Sant Celoni però resident a Mataró. Vilardell era: «otro de

[28] La descripció de la revolta del pa a Mataró publicada per Francesc Roma i Casanovas. «La revolta de 1789 a Vic». *Ausa*, XXIV,164 (Vic, 2009).

los que hacian cabeza de otro motin, diciendo con voces tumultuarias que se havia de pegar fuego a toda la ciudad: que con otros se dirigió a la casa rectoria para tocar la campana a somaten, o a rebato: que iva convidando a otras gentes para ello, diciendo que habian de matar a Antonio Romaní, revendedor de granos, y a Ignacio Boet, comerciante, y que les havian de quemar sus casas: que en efecto destrozaron las puertas principales de la casa de dicho Antonio Romaní, saqueando un caxon de la mesa que tenia en su botiga; robaron el dinero que havia, se llevaron sacos, o talegas para ensacar trigo, hicieron pedazos de vales, libreta de deudas y otros papeles que encontraron en dicho caxon, importando el total del dinero, vales, papeles, y libretas mas de mil, y ocho cientas libras catalanas: que fue otro de los que destrozaron un carro para arrimarse: que despues pegaron fuego a dos pajares de la casa de Ignacio Boet: que en la noche del dia segundo del mismo mes de marzo, se presento dicho Jaime Vilardell en casa del Sr. Governador, diciendo que las gentes se habian buelto a sublevar en gran manera, y que seria peor que en la noche antecedente si no les baxavan el pan a siete dineros la libra: que el dicho Jaime Vilardell en la tarde del dia tres del mismo mes de marzo insultó la casa del cura parroco, diciendo con voces tumultuarias, que si no se baxava el pan vendrian los de algunos lugares vecinos y se quemaria toda la ciudad: que despues faltó al respeto al vicario Antonio Francás, diciendo que en la noche quemarian las puertas de la rectoria y tocarian la campana a somaten, o a rebato».

Mesos després d'aquests fets, l'octubre, Romaní denuncia que l'Ajuntament li fa la vida impossible. Explica que en nom de la llibertat de comerç de grans, «excerce de muchos años a esta parte semejante comercio libre en la ciudad de Mataró, y a lo menos hace diez y siete años o mas que lo exerce en una misma casa donde habita, haviendo correspondido las vezes que el Ayuntamiento le ha juzgado delinquente, lo que ha supuesto el Ayuntamiento de la ciudad de Mataró ser de justicia,

pero jamás se ha atrevido dicho Ayuntamiento a privarle semejante comercio».

De tota manera el negoci va continuar, i també la gresca amb l’Ajuntament. Resulta que el mes de gener de 1801 en Romaní construeix una finestra a la casa del carrer Nou al costat de la font de la Riera, en un «terreno usurpado» perquè era públic. Hi molt d’enrenou i tot acaba amb una acord, perquè els assessors del municipi informen als regidors que, encara que tenen raó, un plet duraria anys, costaria molts diners i que no val la pena per un tros de terreny sense cap valor. En compensació Romaní entrega dos unces d'or.

El dia 30 de desembre del mal any 1808, amb els francesos ocupant Mataró, el senyor Romaní, era «enfermo agonizante», i moria l'endemà, a la seva casa del carrer Nou. Al testament, fet l’any 1787, deixava hereva a la seva muller, i en el document consta que aleshores no sabia escriure. Ella, Maria Mogas, fa testament el mateix 1808, malalta al llit, i com que no té fills deixa el patrimoni a Francesc Partagàs, prevere de Santa Maria, fill de l'Ametlla, i a l'adroguer mataroní Francesc Tururet. De tota manera encara tardarà a morir, serà dos anys després i a la mateixa casa.

Voltes que va donar la vida d’en Romaní de Montmany, ara en sabem alguna cosa de l’home que va deixar els cingles de Bertí, pacífics i enfilats, per arribar a la ciutat de Mataró, on hi ha mar.

Els Balí, rellotgers de Mataró, comerciants a Cuba

La dels Balí, una antiga família mataronina d'hortolans, el segle disset passen a fer de pedrenyalers amb Josep Balí Carles, fill de Joan i Elisabet, que es casa el 1685 amb Maria Bonany Viada. Serà el primer de tres generacions dedicades a les feines artesanes del ferro i membres del consell de la confraria de Santa Magdalena.[29]

Josep Balí Bonany (1691-1748) es casa el 1713 amb Maria Reniu, filla d'un traginer i vídua d'un mestre de cases. Viu al Camí Real i treballa de manyà i de pedrenyaler o encebador, ofici aquest dedicat a posar a punt el pedrenyal, una escopeta curta que era l'arma més popular del moment. Amb 27 anys passa a fer-se càrrec de l'ofici de rellotger municipal, feina de llima i enginy, ho serà de l'any 1717 fins a morir. Josep va ser molt actiu en el món de la rellotgeria artesana catalana, de tanta importància la primera part del segle divuit, com a constructor de rellotges de paret, dels que hi ha memòria gràcies a un exemplar signat per ell l'any 1727, que guarda el museu Episcopal de Vic, considerat el rellotge català més antic conegut. Però al Museu Comarcal del Maresme hi ha l'esfera repujada en llautó d'un rellotge seu del 1721, que pertanyia al convent de carmelites de Sant Josep de Mataró. Consta com a treball seu la renovació el 1730 del rellotge del campanar de la catedral de Girona, i en un de fet a Arenys es va utilitzar com a bastidor l'esfera d'un de desballestat fet per Josep l'any 1739. Segur que en va construir amb paciència molts d'altres, desapareguts amb el temps o amagats en masies, com el que vaig veure un dia per terres maresmenques.[30]

---

[29] ACA.NM. 368 (26/4/l684).

[30] Dades sobre Josep Balí Bonany. ACA.NM. Lluís Bruguera, 1741, f.36 (procura). Esteve Font. Testaments, 1738-1790, 23/6/1748, (Josep Balí).

Josep Balí Reniu (1714-1786) es casa el 1733 amb Teresa Busqué, filla d'un boter, i també consta com pedrenyaler, serraller, encebador, manyà i rellotger municipal, succeint el seu pare l'any 1748. El 1753, però, l'Ajuntament es queixa que el rellotge era desballestat, i que Balí, que n'havia de tenir cura, no l'arreglava perquè era absent de la ciutat, «dexando el relox de muy mala manera descompuesto», i nomenen al seu lloc el cerraller Josep Ros. El cert és que he detectat nombrosos viatges lluny de Mataró, a causa de la seva nomenada com a rellotger, que li va produir encàrrecs forans. Es traslladа a diverses poblacions catalanes a construir rellotges, per aquest motiu al registres del Cadastre els anys 1753-1764 moltes vegades consta com a absent. A partir de 1765, però, i fins la seva mort, sembla que ja no abandona la ciutat i entorns, ni la casa familiar del Camí Real. Treballa en poblacions de la comarca, a Sant Vicenç de Montalt l'any 1774 fa un rellotge que funcionarà 143 anys en el campanar, fins el 1917, quan és substituït per una màquina nova instal·lada per la rellotgeria Besses de Barcelona, el 1778 perita el rellotge del campanar d'Arenys de Munt acabat de reparar.[31]

Salvador Balí Busqué neix a Mataró l'any 1747, però a diferència dels seus avantpassats es dedicarà a fer de sabater, ofici que combina amb el comerç americà, com ho feien tants veïns. L'any 1767 es casa amb Teresa Ramon Barceló i per declaració de la seva muller sabem que poc abans del 1790 era instal·lat a Cuba, perquè ha de ser desprès de 1775-1779, quan té quatre fills a Mataró. Ho declara el 1804 en motiu d'haver de donar-li permís per tornar-hi: «por el espacio de más de quince años tubo casa y tienda de comercio en la ciudad de la Habana de los reynos de América, de la que regresó a esta, y habiéndo permanecido en la misma por espacio de un año me ha manifestado y expuesto le es preciso restituhirse a la notada

[31] Dades sobre Josep Balí Reniu i Teresa Busqué. ACA.NM. Salvador Torras, 1749, f.200 (Teresa Busqué. Atestat). Esteve Font, 1749, f.112 (Josep Balí, debitori a Fornells). Francesc Boronat, 1772, f.58 (testament de Josep Balí); 1777, f.131 (testament de Teresa Balí); 1783, f.257 (Josep Balí, venda a Puig); 1785, f.333 (Josep Balí, àpoca); Testament de Josep Balí, 13/11/1786. Jaume Xarrié. Eduard Farré. *El rellotge català* (Barcelona, 2008).

ciudad de la Habana para recoger los caudales que allí dejó, viendo las grandes utilidades que de verificarlo han de seguirse».

De fet, torna l'any 1803 i el següent marxa amb el permís de la muller. Es tracta d'un de tants mataronins que aprofiten aquells dos anys de pau amb els anglesos per fer el viatge. Aquí, compra una casa per mil lliures a la Rambla, que serà el domicili familiar, al blanquer Fèlix Vilardebò que necessita capital «per expedició de mos negocis al present molt útils». I fa testament.

En aquest document diu que «por el caso de morir en los reynos de América en los que espero hacer viage [dona poders] a don Pablo Cuyás y don Jayme Serra, comerciantes residentes en la ciudad de la Havana». Demana que l'enterrin a l'església de Santa Maria, «y en la tumba o sepultura de la cofradía de San Marcos y Santa Lucía como a otro de sus indivíduos», i en cas de morir a l'Havana, a la catedral. Deixa hereva universal a la seva muller Teresa i es dedueix que els quatres fills que varen tenir eren morts.

A l'Archivo General de Indias es conserva la seva demanda per marxar, del 14 de gener de 1804: «Expediente de solicitud de licencia de embarque de Salvador Balí, natural y vecino de Mataró, hijo de José Balí y de Teresa Balí y Busqué, para pasar a La Habana». I no devia tardar massa, perquè fa l'esmentat testament a finals de març i no tornem a saber res més d'ell. És segur que morirà a Cuba poc abans del més d'abril de 1806, quan la vídua fa poders als germans Joan Baptista i Jaume Serra comerciants a la Havana perquè es cuidin gestionin els negocis del difunt.

L'any 1807 Teresa Ramon Barceló fa testament. Deixa una calaixera, un llit i la roba a una neboda, i nomena marmessors que s'han d'encarregar de vendre tots els altres bens per pagar misses per la seva ànima, i la del seu marit. El dia 8 de setembre de 1817 Teresa era morta, «y a son cadàver encara no donada eclesiàtica sepultura», quan es fan públiques les seves darreres voluntats, amb data del 30 de desembre de 1816. Recorda que el seu marit havia estat *mestre sabater* i deixa les pertinences de la casa a dues nebodes i una fillola, i mana als

marmessors que amb les propietats mataronines i de l'Havana es paguin les misses abans esmentades.

L'inventari de Teresa recull la casa de la Rambla i alguns diners que li deuen a Mataró i l'Havana, per «dos assessorias de pertinencias de la casa de Dª Maria Dolores Lisundia sitas en la ciudad de la Habana frente a la plazuela del Sor. San Francisco de Asís». Els marmessors van liquidant deutes amb el patrimoni i l'any 1820 venen la casa de la Rambla al blanquer Fèlix Vilardebò, que havia estat el propietari que la ven als Balí, i la compra per les mateixes mil lliures que havia pagat disset anys abans. I aquí s'acaba la història d'una gent que anaven a l'hora fins que hi varen deixar d'anar.[32]

[32] Dades sobre Salvador Balí i la seva muller a: ACM.DNM. Desideri Torras, 1803, f.247. Isidre Font Prat, 1804, f.2. Francesc Fins, 1803, f.143; 1804, f.23; 1806, f.129 i f.155; 1807, f.78; 1817, f.419; 1817, f.438; 1817, f.571; 1820, f.78; 1824, f.303; 1825, f.54. AGI. Indiferente, 2134,N.61.

En Ballot, que s'ha de casar, com sigui

A veure si en podem treure l'entrellat dels negocis amorosos del jove Francesc Ballot Vilarubia, l'hereu de la famosa i antiga casa de pagesos argentonins, que s'embolica de valent quan es vol casar. Una correspondència que es guarda al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, ho explica. Anem drets a la substància del document, i és que el jove diu que es casarà amb una pubilla de casa bona del Vallès, i que resulta que la tal és pubilla no té ni cinc, i que els advocats me la treguin de sobre, que diuen els papers en lletra amable. Ens situa la carta del 15 de maig de 1801, signada per Francesc Vilarrubia, curador dels menors Ballot, i per Josep Folguera, el pare de la noia, que detallen les circumstàncies de la crisi del negoci.

«Los abaix firmats exposan a consulta de personas de judici, caracter y desinterés, los punts que se han declarat los varios literats plenament imposats de las decisions dels autors que tractan sobre la materia. Y peraque pugan los senyors consultats resoldrer ab tota claredad y distinció se anirà explicant lo assumpto desde son origen fins al dia present, en la intelligència que tot que se exposa, y tal vegada mes, ho confessa o de paraula o en escrits la part altre.

Com Francisco Vilarrubia, ciutadà honrat de Barcelona, familiar del Sant Ofici, tudor y curador de las personas y bens de casa Ballot de Argentona, se trobàs cosa de dos anys y mitx atràs en la casa de son conyat Francisco Ballot, no ignorant la gran confiansa que de ell feya son conyat, la adelantada edat de est, y que faltant ell havia de quedar la casa de Ballot exposada al govern y administració de una madastra, sabent igualment que en son testament no deixava altres tudors y curadors que al referit Francisco y reverent Grau Vilarrubia, prevere, conyats seus. Tractà lo dit Francisco Villarubia ab son conyat Ballot de que procuràs donar acomodo a Francisco, son primogènit fill, antes que est se aficionàs ahont tal vegada no

acomodaria a pares ni parents. Lo que respongué a Vilarrubia que li havian parlat de un doble casament ab casa Cabanyas de Argentona, de qual assumpto no se parlà més fins a seguida la mort de Francisco Ballot, pare del actual Francisco, la qual fou als 18 agost de 1800, en qual ocasió fou precís a Francisco Vilarubia, mogut de las repetidas instàncias de son nebot y demés, passar a casa son conyat a exsercir los càrrechs de tudor y curador, en qual ocasió, y altre seguent que hi tornà, instà a Francisco Ballot son nebot pera què procuràs acomodarse deixant la elecció a ell, madastra y P.Francesch Mascaró, germà de la madastra, parlantlos en aquella ocasió de dos o tres paratges, però res tingué effectes. Posteriorment havent anat Francisco Ballot a la casa de Vilarrubia, li renovà Vilarrubia la espècie de casament ab la filla de casa Cabanyas, lo que despreცià per los motius que sols de paraula exposaria dit Vilarrubia.

Lo segon día de Carnaval baixà Francisco Vilarrubia a casa Ballot a repetida solicitud de son nebot, en qual ocasió tornà parlarli de la filla de casa Cabanyas, que també despreცià per los mateixos motius, y vista sa rèplica li proposà casament ab una de las fillas del senyor Joseph Folguera, pagès de Santa Perpètua, y que ab lo temps judicava se lograría doble, offerintse Vilarrubia acompanyarlo a dita casa peraque se cercioràs de las qualitats de la familia de aquella casa.

Y haventse esto verificat lo divendres de la primera semmana de Quaresma a la matinada, quedà a Ballot tot lo restant del día pera cerciorarse de las qualitats de Eulària, que eran las únicas a què devia aténdrer a sa edat, que al anar al llit li preguntà Vilarrubia què era lo que li aparexia, a què respongué Francisco Ballot que li agradaba be una y altre, que sobre ser galans se aplican be a las feynas de casa. A las horas, li preguntà Vilarrubia, y què farem o que vols que fassa, a què respongué Ballot, fassa lo que be li aparega que tot lo que V.M. farà ho tinch per ben fet. Li digué Vilarrubia, de las dos germanas, Antònia y Eulària, que podrías escullir, me apar escullíría a Eulària, per sa major bisarria, corpulència y més proporcionada en edat, y Antònia té proporció per acomodo ventatjós en altre part, a què respongué que li aparexía molt be. Li digé Vilarrubia, mira que Folguera té molta familia, y anya-

dintse a esto la pràctica del Vallès, no te donaran segurament lo dot que mereix la casa de Ballot, a que respongué, no son los dots los que fan las casas.

En vista de esta determinació, y que lo mateix Ballot vencia tots los obstàgles li objectava Vilarrubia, reunit ab las facultats otorgà Ballot a Villarubia, la matinada del dissapte immediat cridà als pares de Eulària en lloch retirat a comunicarlos la determinació y resolució de Francisco Ballot de casar ab Eulària, en que intermendí entran en la junta lo mateix Francisco Ballot, y allí los quatre junts tractàrem y acordarem lo casament, de fer bodas a la Pasqua (Nota: Allà se explicasen los motius relevants hi havia per la precipitació de fer la boda a la Pasqua) convenint Ballot y tots en que se li fessen las robas después de celebrada la boda en la mateixa casa de Ballot, valentse dels sastres de Mataró pera ferlas al estil del pahís, proposant Ballot que en Mataró hi havia igualment proporció que en Barcelona per la compra de robas.

Que Folguera li donaria 1000 rals sens reservarse fer lo pago ab partits, equiparantse quasi a las millors casas de pagès del Vallès, y que las robas se las fes fer a son gust, y que lo tragués a pagar. Que calaxeras y demés degués donar Folguera a Eulària li sobrava temps en dos días. Y finalment los dos Villarrubia y Ballot acordaren a presència dels pares d'Eulària, suplicar dispensa de proclamas per medi del doctor Josep Pau Ballot, al que anticipadament, que fou lo dijous a la tarde de la primera semmana de Quaresma, los dos junts, no més que per un terme de urbanitat y altres reservats respectes, li havíam parlat de est projectat casament, y també de que se lograría doble segurament si Pau Folguera convalexia de sa desgana de la que morí molt después, lo quan respongué (si be que ara ho nega), aquí si que me gusta que son pagesos honrats, y de las casas de més figura del Vallès.

Quant, en conclusió de la junta celebrada entre los quatre, que eran Francisco Villarubia y Francisco Ballot de una, y los pares de Eulària representant per ella de altre, donà Francisco Villarrubia lo parabien aceni y altres dels a las horas presents que eran los sobredits, que uns y altres acceptaren ab tot júbilo y contento (lo que dóna una verdadera prova del allanament de una y altre de las parts) y posteriorment al pujar a cavall las

repetí als dos, a saber a Ballot y Eulària, a pública presència de tots los circunstants y pares, que igualment acceptaren. Posteriorment no podentse adelantar lo negoci per la desgana del quodam Pau Folguera, de Vilarrubia y de Eulària, escrigué Francisco Ballot a Folguera en los termes següents.

> Argentona 6 mars de 1801.
> Molt q. meu y Dº., he rebuda la de V.M. de 28 ab especial complacència, pues me alegro moltíssim de la millora del hereu. Jo pot ser que la semmana entrant los vinga a vèurer. Lo oncle voldria que se fessen bodas per la Pasqua però no pot ser per causa de venir lo temps tant limitat. Estimaré que parlia a la sua filla Eulària del assumpto, perquè potser que ella no hi voldrá saber res; si és un cas que ella no hi vulla venir be, que mo escriga ab tota llibertat que no me agraviarà gens (lo que penso serà al contrari) sino que es lo prevenirho tot.

Com de esta carta se collegeix clarament que Ballot se conservava en la primitiva resolució y obligació, si sols diu en ella y altres que no pot ser tant breu com se havia pregectat per ser lo temps tant limitat, ab tot que ho subjecta a la decisió de Eulària, encara que diu 'penso serà al contrari'. Ha pogut la casualitat del recado que se mesclàs algú a seduhir a Ballot inclinantlo a ques retíria del casament, dientli que perque falta la tenue solemnitat usadas entre lo poble baix de la recíproca paraula de present entre los contrahents, que la han donada los pares de Eulària per ella y en nom de ella ab tota individuació, y Vilarrubia curador, y son nebot Ballot de altre, que recíprocament la donaren als pares de Eulària encara que no se poden tenir presents las formals paraulas per no conciderarho necessari entra personas de honor, dientli la sobre incinuada persona que no hi havia esponsals, y que no tenia Ballot obligació alguna de casarse ab la Eulària, anyadint encara la despreciable rahó o concell, que si Vilarrubia com a curador li ha promés que si càsia com a curador, y altres proposicions despreciables. La filla de Folguera gusta be a Ballot, no té defecte

corporal que puga retrauren a Ballot, sols funda la part subornadora en algún revés de la fortuna en los bens de Folguera.

(Nota: Lo revés de fortuna suposat no redundaria en offensa ni injuria ni deshonor a la sanch, si sols a tot cas si se verificàs podria redundar en algún perjudici a la bolsa, com seria si agués de pagar la fiansa del abast de las carns. La sobreescrita nota se anyadeix pera que los consultats no pugan dexar esta part indecisa).

Se tracta de consultar ab las sobre incinuadas personas, encara que fos real y verdader lo revés de fortuna incinuat, si pot o no recindir lo contracte fet ab casa Folguera, tota vegada que se ha tractat sens violència, ans be ab tota satisfació dels parents de Ballot y ell que ja és de edad 19 anys cumplerts, no havent militat altre causa que puga embarassarho, sino lo suborno. Y pera que podria lo escriptor equivocarse en alguna cosa material se salva sempre la esmena en error o equivocació. Moyà y maig 15 de 1801. Francisco Vilarrubia, Josep Folguera».

Aquesta explicació, que deixa una mica fosc el negoci, tot i que sembla que com a bons catalans el que es juga és el calaix, la presenten als senyors que han de dictaminar, la cosa divina uns capellans, i la cosa terrenal uns advocats.

«Visto todo lo arriba expressado decimos que el contenido está obligado en conciencia al matrimonio arriba expressado, sin que obiten las aparentes razones en que arriba quiere apoyarse. En fe de lo qual lo firmamos Fra Antonio de San Gerónimo, ex diffinidor general y escritor general. Fra Ramon de Jesús María exministro de trinitarios descalsos».

«En vista de lo expuesto en el informe antecedente y dando por verídicos los hechos occurridos con todas sus circunstancias son de parecer los abogados infraescritos que quedaron contrahidos esponsales entre Francisco Ballot y Eulalia Folguera, y por lo que mira al otro punto consultado de si el expresado Francisco Ballot podria retraherse de los esponsales con el pretexto del revez de fortuna que supone en la casa de Folguera, dicen que por no expressarse circunstanciadamente en que conciste dicho revez de fortuna no pueden consultar decisivamente, pues depende de las circunstancias con que se

presentaría la decadencia y revez de fortuna que se supone. Don Cosme Serrat y Gualdo. Don Francisco Petit».

Amb el dictamen i bones maneres, o sigui indemnitzant, tots contents i la història no s'acaba, que m'he de casar, i una nova missiva ens orienta. Recordem que a Francesc «li havian parlat de un doble casament ab casa Cabanyas, lo que despreciä». I ara, després de l'embolic, es repensa.

«Barcelona, 19 de agost del 1801. Francisco [Ballot Vilarrubia]: Luego de rebuda esta posar en camí y vina, pues convé, que luego sias aquí. Tinch lo teu assumpto ab molt bon estat, y te asseguro que luego estarem fora de aquest enredo. Convé que vinguias luego, luego; que portias algun diner per pagar al advocat, pues no lo necesitarem pera res; y que vinguias determinat y resolt per casarte amb casa Cabanyes. Pero sobre tot vina luego. Josep Ballot».

Ara està decidit al matrimoni, però no amb una noia, paraules d'amor senzilles i tendres, amb «casa Cabanyes», un dels grans patrimonis d'Argentona, que la donzella és la torna. Dit i fet, que la història continua a casa del notari i del rector. Vet aquí el final del negoci amorós, que negoci va ser i dels grossos, quan l'esmentat Francesc Ballot Vilarrubia, l'hereu, es casa el dia 28 de febrer de l'any 1802 amb la pubilla Antònia Cabanyes Jorba. Però l'operació comercial no acaba aquí, que la seva germana, Teresa Ballot Vilarrubia, es casa el 29 d'abril del mateix any amb l'hereu Jaume Cabanyes Jorba, la gent magnífica eren acostumats a les permutes.[33]

Sonen a Argentona les campanes grosses, que tots eren gent principal. I per arrodonir-ho, ¿què en farem dels fadristerns?, doncs a buscar-se la vida, però lluny, que fan nosa. Francesc i Josep Cabanyes Jorba, «han manifestado tener precisiones que les obligan a ver de pasar a las Americas de España», i tal com era establert demanen permís a la mare, que contenta els hi dona.[34] Amb la casa ordenada, govern antic de la prudència, continua la centenària sort dels dos masos.

---

[33] ACM.DNM. Nicolau Vergés, 1802 ff.49-59.

[34] ACM.DNM. Nicolau Vergés, 1804 f.10. «Expediente de solicitud de licencia de embarque de José Cabanyes y Jorba, Guillermo Cortecans y de su dependiente Francisco Joaquín Crivillers y Castells, todos vecinos

En Gibert, un mataroní a Livorno

Un dia que amb en Pere Tió, asseguts a la Riera havíem acabat de solucionar alguns dels problemes que apressen la humanitat, se'ns acosta en Pere Fradera i n'Àngels Jubany i ens ensenyen una làpida d'un mataroní enterrat al Claustre dels Morts de l'església renaixentista de *Santa María del Santo Spirito*, a Florencia. El text gravat a la pedra diu: «Al nobile e generoso Lorenzo Gibert, nativo di Matarò in Catalogna, questa memoria posero gl'incosolabili amici suoi, non ultimo testimonio di dolore e di pianto. Morì il 16 Marzo anno 1830, in età di anni 63».

Es gira feina, doncs, perquè es tracta de descobrir qui era el tal Gibert i què feia tant lluny de la plaça de Santa Anna de Mataró, on de petit es barallava amb els altres minyons que els pares escolapis intentaven civilitzar com podien. Perquè en Llorenç consta a les taules d'aquesta institució els anys 1778 i 1781. O sigui que les lletres i els números els va aprendre al costat de la família.

Tenim al davant una nissaga, la dels Gibert, que per les dades esparses que he pogut confegir son gent important d'antic, mercaders dedicats als negocis, comprar i vendre de tot, queviures, vi, roba. Jaume, el seu besavi, comerciant majorista, el nomenen comptador de l'Ajuntament l'any 1733, i és un càrrec de confiança molt important, el que maneja els diners. Era de caràcter conflictiu, que li va costar anar a la presó per desobeir les autoritats municipals, però el deixen anar ordenant

---

de Barcelona, el primero, natural de Argentona, hijo de Antonio Cabañes y de Elisenda Cabañes, el segundo, natural de Oristà, hijo de Ramón Cortacans y de Serafina Cortecans y Soldevila, y el tercero, natural de Mataró, hijo de Francisco Crivillers y de Teresa Castells, para pasar a Veracruz, a establecer allí una casa de comercio en sociedad con Magín Bofarull y Carbonell, con Francisco Ramón y Torras y con Salvador Pascual» (1804-07-28). AGI. Indiferente, 2136,N.87

«que se porte con la debida moderación, subordinación y respecto con el Ayuntamiento».

Joan Pau, l'avi de Llorenç, té botiga oberta a la Riera de Mataró, el carrer dels rics, dels negocis. I havia d'anar al jutjat sovint per resoldre qüestions amb els clients enfadats, als arxius es conserven diversos d'aquests plets i la paperassa ensenya que entre els seus negocis eren destacats els préstecs i les lletres de canvis marítims. Com que també era persona de confiança l'any 1737 és nomenat comptador de l'Ajuntament, continuat la tasca del seu pare Jaume, ho serà fins l'any 1765, quan plega «por sus quehaceres y paralísiques», era invàlid i no podia assistir als plens.

El pare, Jaume Bonaventura Gibert, també conegut com Joan Bonaventura (1738-1820), era un important comerciant majorista i mercader mataroní, que va exercir de vicecònsol anglès a Barcelona al tombant de segle. Es casa l'any 1763 amb Margarida Serra Andreu, d'origen mataroní però que havia nascut i vivia a Marsella, fins mig any abans de casar-se. El pare d'ella era Salvador Serra, també un notable mercader i regidor perpetu de l'Ajuntament de Mataró. Tots, doncs, gent relacionada amb l'activitat comercial marítima, que acostumaven a casar-se amb els propers per l'ofici o el patrimoni.[35]

En aquesta família va néixer, el dia 11 d'agost de l'any 1766, un nen que bategen amb els noms de Llorenç, Pau i Andreu. Tres anys abans havia nascut el seu germà Fèlix, que també participa en aquesta història, i per això cal fer-ne esment, ja que el 1783 és nomenat vicecònsol a Mataró de Livorno (Liorna) al ducat de la Toscana.[36] Aquesta ciutat era un port franc des de feia dos segles, el que va dur a comerciants

---

[35] Un altre fill de Joan, Francesc Gibert, també dedicat al comerç, es casa el 1777 amb Maria Guarro, d'una família benestant, ja que el seu pare era el ric comerciant Antoni Guarro, i de testimoni hi ha una altre de les persones riques, el fabricant i comerciant Salvador Campllonch Guarro.

[36] Fèlix, casat amb Paula Alabau, l'any 1817 era a Mallorca per qüestions de canvis marítims. El 1824 a Barcelona com a cònsol general d'Àustria, i Josep Maria Gibert, «canciller de dicho consulado y autorizado para ejercer las veces de cosol general en ausencias y enfermedades». Fèlix el període 1831-1843 és cònsol general de Lombardia a Barcelona. *Guía mercantil de España* (Madrid, 1829).

de tota mena d'orígens a radicar-se en un lloc tant favorable als negocis relacionats amb l'activitat portuària. Moltes eren les comunitats de forasters que s'hi aplegaven, i cada una era representada pel seu cònsol.[37]

I Livorno va ser on estableix casa comercial Llorenç. Consta que hi era l'any 1798, perquè combinava els negocis amb el càrrec de vicecònsol d'Espanya en aquesta localitat, a les ordres del cònsol Manuel de Silva. Escriu el 7 de febrer: «cada día toma mayor aumento el comercio de este puerto con España, y por consiguiente se necesita en el un cónsul inteligente y activo». Es tractava de substituir don Manuel, d'edat avançada i malalt. L'any 1803 el càrrec era exercit per Juan Ventura de Bouligny, i en diversos períodes Llorenç va realitzar aquesta funció fins que és destituït l'octubre de 1811, i el càrrec el segueix José Martínez.[38]

Les notícies que tinc de Llorenç són fragmentàries a causa de les fonts italianes que utilitzo, només Internet, i caldria anar als llocs on va viure per remenar papers, però de moment ens hem de conformar amb aquests suggestius apunts que informen d'un personatge molt actiu ens tota mena de negocis comercials.

Les autoritats militars de Florència a finals de gener de 1801 troben en un bosc vora Filigare unes lletres de canvi en relació a l'assassinat pels bandolers de dos correus que anaven de Florència a Bolonia el 2 de març de 1800. A manca de dades i per el caràcter de l'escriptura creuen «che possano essere della Casa Lorenzo Gibert di Livorno».[39]

L'any 1803, quan el seu pare exercia de vicecònsol anglès a Barcelona, envia una carta al corresponsal anglès, *Nelson and Bronte*, interessant-se per una partida de vi robada per un bar-

---

[37] De Livorno era també Rafael Migliaresi, que a inicis del segle divuit deixa la ciutat per anar a Mataró, casant-se amb la vídua d'un adroguer, origen d'una de les nissagues mataronines. Consta, també, la relació amb la Livorno de molts pescadors que venen el peix a la Toscana.

[38] Marcella Aglietti. «L'instituto consolare tra Sette e Ottocento». *Storia e Politica* nº10 (Pisa, 2012). *Kalendario manual y guia de forasteros en Madrid para el año 1806* (Madrid, s/d).

[39] *Gazzetta universale*, 1801.

co anglès. També consta entre aquests papers una comanda de braus.[40]

Seguint amb la cronologia de les dades trobades l'any 1810 Llorenç consta com a corresponsal a Florència de la raó social *Fratelli Durazzo*. I el 1812 manté relacions comercials amb el conegut Antoni Brusi, de Barcelona, radicat en temps de la guerra amb els francesos a Mallorca: «Cuenta del importe por la encuadernacion de mil volúmenes de Ciscar, los novecientos y cincuenta en rústica y los cincuenta restantes con otros cincuenta rehunidos del primer volumen en pasta fina, entregados al Sr. Domingo Fons tesorero de este Real Consulado y con intervencion de su comision nautica. Por 950 vol. rustica a 1rs y ½ 1.425. Por 50 en pasta fina a 18 rs. 900. Son efectivos 2.325, son lliures malloq. 174, 7 s 6. Palma 22 de junio de 1812, Antonio Brusi, V.B. Lorenzo Gibert.

Cuenta de los encuadernado de orden y cuenta del R. Consulado en la oficina de Brusi a saver: diciembre de 1812, por 1.000 tomo 3º Ciscar de navegacion y otros mil tomo 4º encuadernados en rustica a 1 ½ rs. vn. c/ uno 3.000. Por 52 idem en cuadrenados en pasta fina y dorados a 13 rs. c/ un 676. Son rs. vn. 3676. Palma 29 diciembre de 1812. Eulalia Brusi i Ferre, V.B.Lorenzo Gibert».[41]

A Livorno l'any 1819, arran d'uns problemes amb canvis marítims i la liquidació del barco de comerç *Howard*, cal repartir els actius. Reclama «Gibert come altri creditori per diversi cambi marittimi, di cui si era gravato il capitano Micaleff in altri precedenti viaggi».[42]

L'any 1820 una interessant correspondència de la família Bartolini de Florència informa d'activitats del nostre comerciant al voltant del marbre de Carrara. Carta de Poublon Benoit (Napoli) a Bartolini Lorenzo (7/6/1820): «Rimprovera Bartolini di abusare dell'amicizia del duca. Commissiona l'ac-

---

[40] *The dispatches and letters of vice admiral lord viscount Nelson*. Vol.5 (London, 1845).

[41] Montserrat Comas i Güell. *Antoni Brusi i Mirabent (1775-1821). D'artesà a industrial*. Treball de recerca. Director: Borja de Riquer.

[42] Plet el 1817 a Florència. *Tesoro del foro toscano o sia raccolta delle recisiono del supremo consiglio*. T.I (Firenze, 1820). *Decisioni del foro toscano inedite dall'anno 1815 all'anno 1819* (Firenze, 1821).

qusito di un blocco di marmo da inviare a Livorno a Lorenzo Gibert che lo invierà a Napoli al duca di Berwick e d'Alba, il blocco è destinato a far eseguire un'opera ad un giovane sfortunato di nome Leeb. Ordina anche uno o due *colosses* d'albastre». Carta de Rocchi Carlo (Carrara) a Bartolini Lorenzo (13/7/1820): «Si rammarica di avere trovato a Firenze la Venere Medici con la mano destra rotta *nelle ultime falangi delle dita,* e che ha farà la spedizione a Gibert a Livorno». I una carta de Rocchi Carlo (Carrara) a Bartolini Lorenzo (30/7/1820): «Si dispiace del silenzio di Bartolini e comunica che ha spedito a Gibert il pezzo di marmo».[43]

Per acabar aquests apunts, un final sorprenent. L'any 1841 un comerciant de Frankfurt publica un anunci a la premsa de Florència explicant que feia 43 anys que devia diners a Llorenç, que aquest havia mort, i com que no troba els hereus, diposita la quantitat deguda al montepio de Livorno a l'espera de la reclamació. Vet aquí el detall de l'anunci: «Livorno 23. Decembre 1841. Francesco Brentano negoziante di Francfort trovandosi debitore del defun to sig. Lorenzo Gibert fino dall'anno 1798. di fior. corr. 22. e 11., ha fatto ricerca dei di lui eredi e successori e non avendo trovato alcuno che allegasse diritti alla successione del medesimo si è determinato di depositare a favore degli aventi diritto l'indicata somma, a cui ha voluto aggiungere gl'interessi per anni 42. in fiorini 37 e 49 cent, che al netto delle spese di porti di lettere, inserzione in Gazzetta, e spese legali formano L. 150. fiorentine».[44] Aquestes coses, ara no passen.

---

[43] Galleria dell'Accademia di Firenze. L'Archivio di Lorenzo Bartolini. Inventario.
[44] *Gazzetta di Firenze,* nº103 (Firenze, 28/12/1841).

Sia a tots notori

La roba de la senyora Alzubide

La muller del procurador Esteban de Alzubide ha mort, i el notari entra a casa a veure que hi ha, i fer la llista. Ens fixarem amb les coses de vestir de na Teresa Torres Tria, la difunta, tota una senyora que era de l'antiga família Tria de Mata, masia medieval amb una torre de vigilància que encara decora aquelles muntanyes.

Abans de remenar l'armari de la dita, hem de donar un cop d'ull al *Diccionari català-valencià-balear*, perquè ens ajudi a navegar per la dotzena de materials tèxtils utilitzats en un parament que no és molt nombrós però si variat.

El *coceril* és una tela llistada
El *tafetà* un teixit de seda fina
L'*escot* i l'*escotí* són teixit de cotó
El *bombosí* és un teixit de cotó blanc
El *baietà* i el *baieton* són teixit de llana
La *cotonina* una tela de cotó
Els *durantes* és roba de llana prima
Les *indianes* són robes de cotó estampades
La *mussolina* és una roba blanca de seda
El *cambrai* és una tela blanca de cotó molt fina
El *blavet* és una roba de color blau

Anem al detall. La senyora Teresa tenia set camises de tela i una cotilla de coceril de color d'*aroma*. De jaquetes no anava justa, una de vellut negre, una de tafetà negre guarnida de puntes, una d'escot negre, una de bombosí i dos de tela blanca. Preparada estava per cada esdeveniment, i si calia un gipó de baietà blanc folrat de cotonina.

Anem a les faldilles, indispensables per sortir de casa, i per estar-hi també. En té dues de negres, una d'escot i l'altre d'escotí, d'altres variades de durantes, i quatre d'indianes. També un *capoton* de baietà vermell guarnit de pells. Lluïa amb elegància uns guants de seda color de perla, uns altres de pell color de rosa, dos parells de fil fi, dos parells de mangots fins de fil, i setze corbates, algunes guarnides de puntes. I és que per sortir de casa s'havia de gastar, per quedar be, que era senyora d'autoritat, i amb tres gorres a la francesa de puntes tothom girava el cap quan passejava per la Riera, i si es posava el sombrero de tafetà negre folrat de tafetà encarnat i guarnit de puntes negres, com marcava na Teresa, curiosa amb dos parells de sabates negres de vedell. I a la butxaca, tres mocadors de tela, i pel cap, cinc de mussolina.

Coses més íntimes guardava, ben endreçades. Tres enagos de tela, dos rets de fil per dormir, dos de puntes de seda negra, set parells de mitges de cotó i un parell de seda de color perla, i tres parells de mitges de fil per cota. Per feinejar feia servir cinc davantals, un era de cambrai amb ondes, dos eren de mussolina, i altres dos de blavet.

De joies tenia unes arracades de pedres amb brillants, un anell d'or amb pedres de diferents colors, un anell llis d'or dels que es deien de tumbaga, i diferents joguines de plata. També unes sivelles de plata pels peus i un escut del mateix material. Dos parells de botons amb pedres pels punys i un potet de plata per l'aigua d'olor.

Devota, na Teresa, pels moments religiosos guardava dos mantellines de mussolina blanca, i una de tafetà negre guarnida de puntes. Una manteleta de seda negre guarnida de puntes i una sivella de plata amb pedres brillants, que feia servir per la corretja quan portava l'hàbit dels Dolors. De complement, uns rosaris encadenats de plata.

A cal notari, el marit, funcionari poc delicat, amb la morta gairebé de cos present, no té cap mania en deixar ben aclarides les coses de les pessetes i escriu i signa que: «Se nota que tots los referits bens y cosas han estat comprades per mi dit Esteve de Alzubide per no haver dita ma difunta muller aportat altre cosa en lo temps del contracte de nostre matrimoni, que una mòdica porció de roba de port, que ab lo espay de trenta sis

anys que durà dit matrimoni a poca diferència, ha quedat enterament consumida». Entesos, doncs, senyor procurador, ja la pot plorar.[45]

Adobar pells, en temps de negocis

El dia 19 de juny de l'any 1803 dos pagesos rics decideixen invertir mil lliures per fer córrer una adoberia, o sigui una fàbrica de tractar pells, amb l'esperança que al llarg dels tres anys del compromís legal aconseguirien bones rendes. És la «Societat y compañia fahedora entre parts, de la una Josep Mas, hortelà, Josep Rovira, igualment hortelà de altre, y March Angli, blanquer y assahonador, de part altre, tots veïns de la ciutat de Mataró».

I esperaven fer negoci perquè eren bons temps. Acabades algunes guerres i amb el comerç marítim actiu, perquè els anglesos ja no assaltaven els barcos espanyols, moltes són les persones que els agrada provar la sort industrial i el tràfec atlàntic, i hi dediquen alguns estalvis. Els llibres dels notaris recullen aquestes iniciatives i els hortolans esmentats també fan registrar els pactes raonables que estableixen.

Es tracta de «posarse corrent una adoberia en esta ciutat de Mataró, y fornirla de cuyros, y dels instruments y demés necessari per treballar, a qual fi lo referit March Anglí junt amb altres ja té llogada la casa adoberia pròpia del senyor don Vicens de Sisternes y Feliu de la Peña, en la ciutat de Barcelona domiciliat, situada en la de Mataró y molt cerca la horta vulgarment nomenada de Sant Magí, de la qual és igualment dueño lo mateix señor.

La qual adoberia hage de regir, governar y administrar lo enunciat March Angli, fent per si sol las compras y vendas necessarias, y sens que los referits Joseph Mas y Joseph Rovira hagen de cuydarse de cosa alguna menos de posar lo capital (...) havent també lo mateix March de fer lo treball personal de son ofici a útil y profit de dita societat».

[45] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1802, f.169 i ss.

L'establiment d'Anglí era situat a la part alta de l'actual carrer del Torrent, que molts encara recordem com de Sant Rafael, que era el nom que li varen posar en urbanitzar-lo. I és que era un torrent, i al seu entorn es situaven les adoberies, per abocar al rec la gran quantitat d'aigua que feien servir en el seu treball.

Es veu que els Anglí treballaven be, i es varen anar assentant, perquè consten en plena activitat l'any 1819 i el 1881 encara dirigia la indústria un descendent d'aquell Marc fundador, en Joan Fabré Anglí.[46]

A Sentfores el masover paga a l'amo

Vora la ciutat de Vic hi ha el veïnat de Sentfores, amb castell i tot. Plana agraïda i feraç que la boira amaga massa dies, humitat que té desfets els ossos dels vigatans. Doncs aquí, i a la vora de Malla, església sorprenent de temps antics i cementiri encara més sorprenent de temps moderns, hi ha el mas Masferrer. O sigui el mas d'en Ferrer, que el document que llegeixo en diu Manferrer.

El dia 25 de gener de l'any 1810 van a Mataró a veure el notari na Maria Antònia Mestres i les seves filles Miquela i Mª Antònia, totes veïnes de Reus. Ella era vídua de l'advocat Joan Perramon Colldelram i en aquest dia passen comptes amb el masover del mas, que declara els fruits que corresponen a la propietat, representada per les dites senyores.

Com que es veu que tenien els números endarrerits, de fet Reus està lluny per venir cada setmana, per camins precaris i amb els francesos vigilant, a mirar com van les coses, ara el llogater els hi presenta l'escandall. Resulta que l'activitat agrícola havia produït una interessant renda en lliures. L'any 1795 són 323, el 1796 puja a 399, el 1797 baixa a 238, el 1798 a la caixa n'hi ha 207, el 1799 una sorpresa de 558, el 1800 tornem enrere i son 296, però el 1801 les coses van be i en cobren 433 i el 1802 èxit total que son 552. Recolliran les 3.010 que va

[46] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1803, f.95.

donar la finca en vuit anys, que no són de menystenir i costen poc de guanyar, senyora Maria Antònia.[47]

La mort civil d'Eulàlia

Un dia de l'any 1813, amb els francesos establerts a Mataró, violències i necessitat, una noia que es diu Eulàlia Comas Busqué, germana del corder i espardenyer Mateu, decideix fer-se monja del convent de carmelites, edifici airejat fora muralles. La deixen entrar i de seguida li canvien el nom, ara a la casa la coneixeran com Maria Josepa de Sant Joaquim. I per les despeses pròpies de la nova filiació ha de pagar dues-centes lliures, «a ditas mare priora y clavarias en lo cas de professar en dit convent, y en efecte de poder entrar en ell».

Els hi dona el seu germà com a legítima, «volent disposar dels bens temporals antes de la mia professió a fi de poder víurer ab tota quietut y tranquilitat en dita religió, y atenent de altra part que lo dit Matheu Comas, mon germà, ha fet la dita paga baix la esperansa de la present renuncia y cessió de drets, per tant no induhida, ni seduhida, ans be de la mia libre y espontánea voluntat, per causa de la mia mort civil, y per trobarme pagada y satisfeta en los dits y avall escrits drets». I a resar i cantar devotes tonades.[48]

Viure del bosc, a Sant Fost de Campsentelles

El senyor don Mariano Torrents, pagès de Santa Maria de Martorelles, tenia un bosc a les muntanyes i volia fer-ne pessetes. Així que el va llogar per cinc anys i 175 lliures a Pau Tayà, un pagès de Sant Fost de Campsentelles. Era una «pessa de terra boscosa de lleña de tall ab sas hervas», situada al «paratge vulgarment dit lo collet de Sant Fost».

I deixen escrit i signat la mena de tractes obligats, «Primo que serà facultatiu al referit Pau Tayà de tallar dins lo termini

[47] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1810,f.53.
[48] ACM.DNM.Desideri Torras, any 1813, f.373 i ss.

de dits sinch anys tota la lleña que és en lo referit bosch y fer pasturar en ell sas hervas per lo bestiar que li acomode. Item que jo dit Torrents me reservo la facultat de poder fer pasturar en dit bosch las bacas de Francesch Girona durant los referits sinch anys. Item que sera facultatiu al referit Pau Tayà lo deliberar quedarse dos o tres brotadas mes de lleña del referit bosch luego despres de finits dits sinch anys y fer pasturar las hervas de aquell, pagant emperò per cada brotada lo que resultia per quiscun any del present arrendament». I tot això va passar a cal notari el dia 25 de gener de l'any 1804.[49]

Gent antiga de Tossa

Josep Anton Falguera Aymerich, «batlle natural de sach de la vila y terme de Tossa», el dia 1 de gener del 1802 signa una àpoca al comerciant Pere Moré Parrot per la quantitat de 1.008 lliures, 15 sous i 4 diners. Es tracta d'un document de poca importància però amb noms de persones i llocs interessants que m’han agradat. Es tracta de Maria Isern Esteve; Pere Isern, pagès de Tossa que viu al mas Isern; Joan Isern, pagès i fill de Pere; el mariner Joan Moré (a) *parot del calciner*; i els pescadors Benet Moré, Salvi Soler i Grau Font Gotar. També alguns noms de lloc: el *puig Julià, la carbonera*, el *pla den Isern y lo puig sobre la casa den Isern*.[50]

Comprar un teler de seda

El dia 13 de maig de l'any 1803 dos mataronins s'acosten a cal notari, que és en Francesc Poy. Són el veler Pau Vila i en Pere Bellsolà «jove mitger de teler», que signen un document per acreditar la venda d'un «teler fi de nova construcció per fabri-

---

[49] ACM. DNM. Francesc Poy, any 1804, f.23. He publicat la curiosa història de la mala vida de la muller d’en Pau Tayà a: Francesc Costa Oller. *L'extraordinària vida dels germans Peramàs. Pàgines d’història de Mataró i altres indrets* (Mataró, 2018), pag.148.
[50] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1802, f.3.

car mitges de seda». El ven en Pau i el compra en Pere, i aquestes són les interessants condicions que varen pactar:

«Primo, que serà de la obligació del nomenat comprador lo treballar per mon compte set parells de mitjas finas de home de bona construcció en quiscuna de las semmanas que discorreran desdel dia setse del corrent mes de maig fins a la que se verificarà quedar enterament satisfet lo preu avall escrit, mentres que en dites setmanes no se observe haverhi algun dia festiu que impedesca lo treballar, pues en tal cas de haverhi un o més dias festius sols tindrà obligació de entregarme un parell menos de mitjas per quiscun dels dias que no se podrà treballar (...) haventli jo de subministrar la seda que sie regular a teler fi debanada y satisferli dits parells de mitjas en la pròpia conformitat que los fabricants de la present ciutat acostuman pagarlos als demés fadrins que treballan a mans (...). Item, serà de la obligació del referit Bellsolà lo fer per mon compte, subministrantli emperò jo la corresponent seda debanada, tot los demés parells de mitjas que tal vegada farà a més dels que te obligació de entregarme.

Lo preu de la present venda son doscentas vuytanta y sis lliuras moneda barcelonesa que tindrà obligació de pagarme y satisferme lo enunciat comprador Pere Bellsolà en esta forma, és a saber, dos lliuras dotse sous y sis diners per tot lo dia vint y dos del corrent mes de maig dia de diumenge y després seguidament en tots los subsegüents diumenges altres dos lliuras dotze sous y sis diners, fins a quedar enterament satisfet lo mateix preu».

Per aquest pacte Vila ven la màquina a Bellsolà i l'obliga a una producció determinada de mitges que li comprarà als preus corrents, i en cas que en produeixi més també els hi comprarà. Tot plegat fins acabar el pagament del teler. Un pacte positiu per en Bellsolà, que és de l’ofici però no té teler propi, i per en Vila, que s’assegura una producció i el pagament del crèdit.[51]

---

[51] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1803, f.79.

Un corsari vigila, a Badalona

El patró Pere Martí carrega a la barca una partida de paper, i ho fa de manera clandestina, sense pagar l'impost que correspon, a la Barcelona ocupada pels francesos. En aquell temps de guerra no venia d'aquí, que era «permitido a qualesquier español y buen patricio que extraher de Barcelona qualesquiera géneros fabricados (...) con guía o sin ella».

L'havia de dur al semoler Francesc Millà, «extrajo de la ciudad de Barcelona sin guía por no dar al govierno francés los derechos correspondientes veinte y dos valas papel blanco (...) para conducirlo en la presente ciudad [Mataró] pero como está prevenido que deve tomarse guía a la primera aduana que se halle antes de llegar a su destino por lo mismo llegado en la playa de Badalona que es la primera después de la capital para tomar la correspondiente guía, pidió el requiriente el correspondiente permiso para poner sobre palos el barco que conducia el mismo papel, y desembarcado aquel acudió a la real aduana de la villa de Badalona para tomar la correspondiente guía para conducirlo por mar en la presente ciudad».

Això de la guia era el document que acreditava haver pagat l'impost a les transaccions comercials, i es cobrava en sortir o entrar una mercaderia a les ciutats. Amb els anys es va convertir en una caseta a les entrades de les poblacions on un funcionari municipal cobrava una quantitat depenent del producte. En deien els burots i jo de petit encara en vaig veure sortint de Mataró cap Argentona, prop de l'actual plaça de Granollers. A les muntanyes que separen el Maresme i el Vallès, en alguns camins transitats per carros, el segle dinou hi varen aixecar casetes de burots, encara n'hi ha una mig enrunada al camí que anava de Tiana a Martorelles.

Martí va a la real duana de Badalona a pagar, «quien libró la correspondiente guía para conducirlo por mar en la presente ciudad [Mataró]». Aleshores, «ya sobre palos su barco y desembarcado el papel», hi ha un conflicte amb Agustí Miralles: «capitán del corsario nombrado San Francisco de Paula», que s'acosta «con su corsario y tripulación y saltando en tierra con muchos ademanes y amenazas con sables y aún acarando diferentes armas de fuego al patrón y tripulación y amás no que-

riendo reconocer por nada a la justicia de dicha villa de Badalona». Els del corsari que tenien competència per vigilar els que no pagaven l'impost tornen a carregar el paper al barco i el porten a Mataró *apresado*. Era el dia 4 de juny de l'any 1810 quan Martí protesta davant les autoritats de l'abús.

Però el mes d'agost encara hi havia raons i és que Pere Torroella *náutico* de Santa Coloma de Fitor que vivia a Mataró reclama el que li toca del negoci: «las partes que ansi pertenecen en la presa hecha del gusi cargado de papel que fue apressado en la playa de Badalona por el corsario San Francisco de Paula armado en esta ciudad su capitán Agustín Miralles».[52] Temps de confusió i d'espavilats.

Els llibres i les masies del noble Carles

Un dia, i va ser l'any 1809, va morir en Josep de Carles Quintana, noble i doctor en drets, també regidor perpetu de l'Ajuntament de Mataró, que vivia al carrer de la Riera, al costat de Can Palau. Tot i que tenia una llarga descendència va fer hereu a un nebot, en Carles Senromà i de Carles, ciutadà honrat que vivia al carrer Bonaire.

L'inventari que fan de les seves pertinences és de gran interès. Com de costum, el notari visita totes les habitacions i detalla el que hi ha. Ara, en llegir-ho, ens acostem a la manera de viure d'una persona de la seva categoria i riquesa, en una casa plena d'habitacions i objectes. Notem que tenia moltes propietats, a Sant Pere de Vilamajor el mas Colomer, i el mas Collet al veïnat de Vilarrasa, també els masos *arruinats* de Montcada, Massaguer, Mercader i Pellicer, i era propietari de la casa de Mataró on vivia. I per no faltar-li de res fins i tot tenia un castell, el de Torroella de Montgrí, de parets despullades i sense sostre, o sigui que no hi podia anar a dormir, només a veure la bonica vista de la platja on el Ter arriba al mar, i Pals a la llunyania.

L'estudiós hauria de fer una ullada a la seva gran biblioteca, que el notari anota volum a volum. I és que té dotzenes de lli-

---

[52] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1810,f.302 i ss. i 412.

bres, la majoria tractats de lleis i coses de l'ofici d'advocat, i molts de temàtica religiosa, a tots el llatí domina. També alguna cosa d'història de Catalunya, de França, d'Espanya i dels antics romans. Però notem que el senyor Carles no es permet alegries literàries i entre tanta lletra només hi l'obra mestre del gran Virgili, les *Aventuras de Telemaco,* de Feneló, i obres de Gracián i Feijóo, dos homes que tocaven de peus a terra, cosa pròpia també de l'ofici d'advocat, que de la vida veu el cantó menys amable.[53]

En Pau Pla boter de Teià vol pagar

Res, poca cosa, un home senzill, un boter de Teià. En Pau Pla i la seva muller Antònia Coll, gent formal i responsable, s'acosten a cal notari el dia 20 de gener de l'any 1802. Una bona època pels negocis perquè havien acabat unes guerres i encara no havien començat les properes. Gent de la Marina, de comparets i mariners i artesans que no sabien que al cap de sis anys el cel es tornaria negre, i els francesos es dedicarien a robar i matar. Però avui el matrimoni explica que volen «pagar y satisfer a Manuel Llastanós» les 62 lliures que «lin estaban devent per lo import de diferents mercaderies que de nostre ofici de boter li havíam comprat al fiat». I com que no tenen capital venen terres a Tiana al lloc de Vallmosquera, que ara –l'any 1802–, es diu font d'en Llerí.

El tal Llastanós, el que ha de cobrar, era un traginer de Vic que es dedicava a repartir mercaderies d'un indret a l'altre, donant servei d'intermediari. Històries del tragí, dels que amb els matxos resseguien les masies impossibles del Montseny, i portaven aquelles estisores que la mestressa estava esperant feia mesos, perquè la ruta era a peu i les setmanes passaven, i potser havia anat a Ripoll a compra-les, terra de ferro treballat. Montseny, de neu profunda i la memòria del que va passar en aquell temps, quan els habitants del mas Penjacans, sota el turó de l'Home Mort, havent acabat el menjar després de dies de neu i gel, varen anar muntanya avall, cap a Palautordera, però

[53] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1810,ff.1,172.

no hi varen arribar, perquè tots, les persones i els animals que els acompanyaven, varen morir de fred.[54]

Don Olaguer se'ls gasta

Un dia d'octubre de l'any 1810 don Olaguer d'Argemir i de Lagarza, «expatriat de la ciutat de Barcelona», i aleshores resident a Mataró, s'acosta a cal notari a plorar, que és temps de guerra amb els francesos i els negocis no rutllen. Diu que ha de fer alguna cosa, «per quant ab motiu de estar obligat en haber de prestar los aliments a un germà, dos germanas y muller meus, y no sufragant en la actualitat las rendas de mon patrimoni lo necessari per lo poch que se trau d'arrendament així per estar la major part de las terras de que se compon situadas las unas en lo terme de Sant Martí de Provensals, y las altras en lo de Sant Andreu de Palomar immediatas als quartels y acampaments dels francesos, y quasi tots los dias invadidas per los mateixos com y no menos per los pagos de contribucions y capitació y altres que se exigeix en defensa de la causa pública, y la poca estima que tenen las demés ab motiu de las circumstancias de la actual guerra».

No podia disposar de part de les seves terres i les altres donaven poca cosa. Explica que el preu de llogar-les «es la mitat de lo que antes de las actuals ocurrències de la guerra se pagaba per semblant arrendament», i fa una rebaixa als seus pagesos, però només «mentres quedara invadida dels francesos la dita ciutat de Barcelona pues que quedant libre de ells o cessada la guerra en est Principat deurà pagar lo major preu que diran dos experts».

Com que les coses estan malament, i no té ni cinc a la butxaca, diu que ha «reflexionat atentament y madurament resolt que el medi menos gravós per acudir al pago de aliments y demés» és establir en emfiteusi un terreny de vint quarteres de blat, propi de l'heretat dita Cañellas, «immemorial pocessió mia y de mos predecessors», a Sant Fost de Campsentelles. Limitava amb terres del mas Llombart, del propi mas Cañe-

[54] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1802, ff.12,16.

llas, amb terres de Cebrià Torrents, pagès de Cabanyes i amb el torrent del mas Llombart o de Sant Fost. Els que compren el dret són Jaume Sunyol, pagès de Sant Fost, i Francisca Grau, hereva i propietària de la casa i heretat nomenada de Miquel Grau.

Una colla aquesta nissaga de senyors grassos, i tots es diuen Olaguer d'Argemir, i Duran el besavi, i Cruells l'avi, i Camps el pare, i Lagarza el nostre heroi. Gent amb propietats a Santa Creu d'Olorda, on tenien estada a l'antic mas Roure que després es va dir casa March i finalment mas Argemir, que el compra la família l'any 1684. També eren propietaris, a Barberà del Vallès, del mas de la Font i el mas Argemir.

El tal de Lagarza el trobarem sovint a cal notari perquè vivia d'anar fent trossos del patrimoni. El 1815 es veu obligat per sentència a pagar 11.729 rals en concepte de legítimes i llegats a la família, i ha de vendre terres a l'heretat de la Torre a Sant Martí de Provençals, també conegut com mas Argemir o torre Llobeta. El 1820 ven terres i censos a Santa Creu d'Olorda i la propietat del mas March. I anar fent, que els ossos dels besavis tremolen al cementiri, quan veuen el dispendi.

Contrabandistes enfadats

Als pobles de marina hi ha moltes històries de contraban, que a vegades han entrat pels camins de la llegenda ja que els que eviten el control de les duanes del rei s'inventen qualsevol estratagema per fer còmode el desembarcament dels gèneres. Una història real té lloc pel mes de març de l'any 1782, protagonitzada per una partida de contrabandistes, «más bien asessinos», segons les autoritats. El fet té com a conseqüència «el insulto hecho al pobre jornalero Thomás Alcoverro i a la muger del cavo de la ronda volante de Calella», que reben la desconsideració i els maltractaments d'aquella genteta fora de la llei.

Sabem com s'arriba a aquells fets perquè l'Ajuntament de Mataró ho explica en missiva al comte de l'Asalto, que és qui manava a Barcelona: «ser la causa Antonio Janer, conocido por el connombre de Matabous, vezino de la misma, sugeto

que olvidándose de su oficio de curtidor, se entrega al exercicio de la caza con el que (...) se familiarizó con los contrabandistas los quales le entregaron alguna porción de dinero para que les comprase algunos comestibles. Y no habiendo cumplido con el susodicho encargo, se fue a acusarles a los ministros del resguardo de las reales rentas, quienes les tomaron algunos surrones de tabaco. De cuio hecho recentados los contrabandistas (...) hallándole en el lugar de Argentona le tomaron y se le llevaron con violencia, lo que visto por Thomás Alcoverro fue en su seguimiento persuadiéndoles le soltasen, y no lo dañaren, prometiendo que si dicho Janer no pagava lo que les estaba adeudando él entraba de fiador y pagaría, como de hecho lo logró. Y no habiendo cumplido ni el uno ni el otro en el tiempo aplassado sucedió lo que consta».

Servir de soldat en lo exèrcit de la Reyna

L'any 1844 hi ha lleva, i ja saps, vuit anys de soldat si la sort és dissort. A Mataró en toquen 54, i nois amb pocs recursos substituiran als que tenen diners. Els teixidors Anton Sagalàs Macaya i Olaguer Estrany Ysern, el sabater Joaquim Buxó Costa, el traginer Melcior Ponsa Monràs i el comparet Andreu Ribalta Carreté són alguns dels que s'hauran de jugar la vida per un altre, i negoci per les societats mitjanceres entre els que poden pagar i els que volen cobrar.

«Jo, Jaume Galangau, corder, vehí de la present ciutat. Per quan Francisco Ybern y Roca, jove treballador de la terra de la mateixa, fill legítim y natural de Joaquim Yvern, braser, y de Teresa Roca, conjugues, ha près partit per servir de soldat en lo exèrcit de la Reyna Nostra Señora enlloch de un dels mosos solters que debia presentar esta ciutat per lo reemplàs del dit exèrcit, que se està practicant, per cual motiu la comisió que cuida de cubrir lo citat servey li ha fet una remuneració ab diner, amb la condició de que degués depositar en ma y poder de una persona de la confiansa de la espressada comisió la quantitat de 240 lliures, moneda catalana y metàlica per lo termini de vuit anys, a fi de respondrer en dita cuantitat de la sua paraula y de son empeño, y al efecte de que si la comisió pre-

dita en la present ciutat de Mataró hagués de posar altre individuo en són lloch, ab motiu de que dit Francisco Ybern verificàs deserció o per altre motiu en que ell fos culpable, tingués de que donar una per buscar altre recluta. Y atenent que inseguint lo sobredit, lo mateix Francesc Yvern, resolgué depositar en mon poder no sols les dites 240 lliure, sino encara 60 lliures més, las cuals cuantitats de per junt importen la de 300 lliures de dita moneda, mediant que esta li produís algún interès, peraquè, conclòs los temps de son empeño, y lograda la llicència absoluta, tingués un recurs per promoure la sua indústria y guañarse la vida; a lo que he condescendit oferintli el premi del cinch per cent en retribució de lucro cessant, y en compensació de las utilitats que me han de resultar de la inversió de dita partida, fent a més est acte de generositat en agraïment de la confiansa que li meresch, y en demostració del afecte que d'altra part li profeso». Cobraria, però havia de tornar, i això no era fàcil, gens.[55]

El noi que es volia casar, i prou

És en Francesc Cavallé, teixidor de lli de Mataró, que diu que no pot més, i que això s'ha d'acabar. Resulta que el disset d'agost de l'any 1801 va tenir una mala idea, «contrajo esponsales con Margarita Roca, soltera vecina de la propia ciudad hija de Francisco Roca panadero y con expreso consentimiento e intervención de los respectivos padres de los contratantes, pero fue con la condición de que devia efectuarse luego el casamiento».

Pubilla agraciada, que en Francesc ja veia a casa preparant el dinar, escombrant i rentant la roba. Però no havia de ser així, perquè la paraula donada aquesta vegada no va servir per res, que «lexos de cumplir a ello, la citada Margarita Roca y Francisco Roca su padre han dilatado la celebración de este matrimonio con frívolos y despreciables pretextos». El noi insisteix, burja, neguitós perquè a casa algú li ha de fer la sopa. I

---

[55] ACM.DNM. Desideri Torras, any 1845,f.219, 225-229, 247, 287-289, 292, 300, 321, 325, 353-360.

res, fins que el pare de la tal li diu «que si no le acomodava el trato con su hija que lo dejase, a que consintió la misma Margarita Roca».

Desfet el compromís, però vull una dona, sigui com sigui. I l'endemà ja hi ha candidata per tapar el forat. El noi va «apalabrarse y tratar casamiento con Josepha Piferrer también soltera, vecina de la propia ciudad, con quien en cumplimiento de la palabra que mutuamente se han dado, con las debidas formalidades, deve mi expuesto efectuar desde luego matrimonio». Però na Margarita Roca, que es veu que era un mal bitxo, li vol fer la vida impossible, i després d'enredar-lo, ara que han passat tres anys, exigeix fer valer davant la cúria aquella paraula donada. Desesperat estava en Francesc, que es volia casar i no el deixaven, i el llit fred cada dia.[56]

Papers a l'arxiu, guardar-los

A l'arxiu de Mataró també hi han passat coses i a vegades perilloses. És l'any 1730 i l'home que mana més a la ciutat, el corregidor Oroncio Betrela, no els hi posa fàcil als regidors. Ordena, enfadat, «que en pena de quinientas libras barcelonesas, pagaderas de bienes propios de cada uno de dichos ilustres señores regidores, por todo el día mañana, que contaremos tres del corriente mes de octubre, pongan en mano y poder de dicho muy ilustre corregidor todos los libros del catastro de la presente ciudad, den del año mil sete cientos veinte y sinco hasta el corriente año». També vol tenir a ma els llibres d'altres anys, i els dels impostos del Personal i el Ganancial.

I els regidors contesten que «aunqué el Ayuntamiento deve dar lugar a que el dicho muy ilustre corregidor se instruya de qualesquier cédulas, libros y papeles particulares que conduzcan al govierno político y económico, pero que debe ser sin sacar sus originales del archivo de la ciudad, ni de sus oficios; y en su consequencia el Ayuntamiento ofreze igualmente como se manda al escribano del Ayuntamiento franquehe al dicho muy ilustre señor corregidor, las cédulas, libros y papeles,

---

[56] ACM.DNM. Francesc Poy, any 1803, ff.36 i ss.

en el mismo archivo, que insta dicho corregidor». Per guardar-se les espatlles posen la qüestió en mans de l'advocat que porta els seus negocis a Barcelona, per que parli amb la Real Audiència. Però com que la demanda no era ajustada a llei, els delegats del corregidor no volen certificar en un paper aquelles amenaces, i com que no en sabem res més d'un despropòsit tal, segur que la cosa va quedar així.

Un any després també hi ha notícies d'aquest magatzem de papers vells. «En vista de considerar el Ayuntamiento que el archivo en donde deven estar guardadas y recondidas todas sus escrituras, assi las del tiempo y govierno presente, como las del tiempo y govierno passado, no se hallan, y encontran con facilidad, y no estar las dichas escrituras en el modo y forma mexor que deben estar; y dezeando el dicho Ayuntamiento poner el mensionado archivo con todas las escrituras en la mexor forma y modo que se pueda, paraque con facilidad se puedan encontrar las escrituras que se ofrescan menester; por ende ha acordado el dicho Ayuntamiento que luego y puntualmente por medio de dos regidores y del escribano abaxo escrito, se registre y examine el referido archivo, valiendose para dicho efeto de qualquier otra persona que sea pare ello practica, y juntos pongan los instrumentos y escrituras en la mexor forma que se pueda, nombrando como conthenor del presente nombra el dicho Ayuntamiento, a los regidores Salvador Palau y Estevan Matas, y en caso de enfermedad u auzencia de alguno de ellos a otro qualquiera regidor del Ayuntamiento. Y para este effecto se gaste de dineros del común de la ciudad todas las cantidades de dinero que para dicho fin sean convenientes y necessarias».

L'any 1744, el corregidor mana que «en consideración de hallarse los papeles que están recondidos en la secretaría de esta ciudad entre papelados y no con la devida forma, deven aquellos estar archivados, ha acordado el que de oy en adelante se ocupe dos horas a la mañana y otras dos a la tarda el secretario del Ayuntamiento en dicha secretaría en componer aquellos en la devida forma». I el 1763 s'ordena tancar l'arxiu amb dues claus i enquadernar els llibres de negocis i d'acords.

Cal vigilar els papers vells, i l'any 1814 el secretari de l'Ajuntament, en Cosme Fins, diu que els documents s'han de

conservar «en el archivo del común, a fin de que en todo tiempo conste de que doy fe». Però la gresca de la guerra tot ho regira i quinze anys després, el 1831, els regidors nomenen Narcís Tomàs per arreglar els papers de l'arxiu, desordenats des de «la guerra de la Independencia».

Els guardaven, els documents, però no tots. A Mataró, en acabar els dos governs constitucionals del temps de Ferran VII varen desaparèixer els llibres d'acords. Els dels anys 1820-1823 els porten a Barcelona per tal de passar comptes amb els liberals i varen acabar amagats a l'arxiu de la Diputació de Barcelona, on per atzar els vaig trobar. Tampoc no hi ha els del anys 1808-1812, vet aquí l'explicació.

El 1814, en acabar la guerra, també és el final del règim constitucional. Al llibre d'acords, i en data de 25 de novembre, llegim l'ordre de la Comissió Militar del Principat que cal presentar al seu fiscal, «todos los exemplares de la Constitución y demás papeles que directa o indirectamente la apoyen». I els regidors decideixen «hacer un registro de los que existen en el archivo del común y remitirlos con el cavallero corregidor». Diuen que varen trobar «a pocos días en uno de los almacenes de la secretaría de las casas consistoriales la Constitución, es copia de ella ricamente enquadernada, que sirvió para su publicación en esta ciudad, y sus actas, immediatamente lo pasó todo a V.S. por mano de su secretario Antonio Simón y Serra, a quién dió V.S. el correspondiente recivo al efecto».

I vet aquí la clau, asseguren els regidors que «solo se quedó este cuerpo los manuales de acuerdos manuscritos del año 1813 y parte de 1814». O sigui, que els acords dels anys 1808-1812 no varen patir la guerra, els varen enviar a l'esmentada comissió. Potser els varen destruir o potser es poden trobar en algun arxiu oficial, com va passar amb els dels anys vint.[57]

---

[57] ACM.AAM, 2,3,4/10, 8/11/ 1730; 20/7/1731; 11/3/1814.

Llavaneres, històries del mil vuit-cents

Sota muntanyes, i al costat d'una riera que s'obra enmig de turons amables, que sempre hi ha aigua on la gent es queda a viure. Llavaneres, un poble de pagès que s'enamora d'Andreu, el germà de Pere, sant i pescador d'homes. Aquí la història gran hi passa de llarg, comparets que treballen la terra, van a missa el diumenge, a comprar i vendre al mercat, les noies fan puntes i les àvies resen el rosari. Ens acostarem a llegir les coses d'aquesta gent, quan el segle dinou tot just despunta i els francesos obren les portes per robar. I les coneixem pel notari Josep Segarra, que registre el que li expliquen els veïns.

Primer no hi ha poble, que són cases a la muntanya, medievals, de vida precària. El segle disset és positiu, s'aixequen masies, que el pagès ara te diners. Empenta del set-cents, amb la gran potència agrícola de la contrada, –vi que s'enduen els barcos a Amèrica–, nous masos amb gent que vol treballar la terra, i els vells edificis es refan. I nous oficis, que els que arriben no es dedicarà només a l'arada, al raïm o a les taronges. Seran paletes, ferrers, rajolaires, fusters, espardenyers, sastres, i ara cases més petites i veïnes, un poble.

I primer un carrer i després un altre. Cases al Veïnat, al camí d'anar a l'església, al Massorrà, a Gallineres, i es forma el carrer d'Amunt, amb l'Ajuntament i l'escola. Quatre cases a quatre carrers, el d'Abaix, el del Mig i el d'Amunt, noms poc inspirats. I el del Doctor on vivien els Vieta, tradició de metges i apotecaris, el de l'Església cap a muntanya, el dels Clòsens, poca cosa, i en els anys que visitem neix el de sant Joan. Maties Major, mestre de cases de Llavaneres i Vicenç Garí Cabot, fuster de Mataró, passen comptes amb el comerciant de Barcelona en Joan Aulet. Cobren 900 lliures: «per la construcció y fàbrica de la casa (...) en lo tros de terra que poseheix dit Aulet en lo present poble y camí o carrer nomenat antes lo

Cos y vuy lo carrer de Sant Joan, entre lo carrer de Munt y lo carrer Nou».[58]

A començament de segle dinou, temps de negoci positiu, hi ha obres arreu. El bracer Josep Pujol paga al fuster Josep Coroleu 24 lliures per «los jornals, materials y recaptes que de orde de dit Joseph Pujol emplehí en la casa que posseheix y habita», es tracta de diverses reparacions i «traurer de la entrada y possar al seller una premsa per habitar lo cost e inconvenients resultaban de esser la premsa en la entrada y per la utilitat y ventatges de estar com está en lo seller», però també per «fer la caxa per cada un dels cadàvers dels sogres y muller de dit Pujol». Paga al paleta Josep Riera 74 lliures per «desfer la teulada de dita casa, que era de canyas y amenassaba de pròxima entera ruhina, tornarla a compondrer y encayronarla». I de passada liquida el compte amb l'apotecari Fèlix Vieta Catà de la Vall, són 26 lliures «en satisfacció de las medicinas de la mia botiga».[59]

Quatre molins de blat a la riera de Can Cabot d'Amunt i l'església del sant, del segle setze, dalt les muntanyes, pietat dels que estimaven Sant Andreu i cada diumenge ho recorden. Era adequada per un nucli agrícola de cases escampades per turons i la plana, però amb els carrers que naixien a un quilòmetre avall arriba el moment de fer un nou edifici, que ens tornem urbans. A Tiana passa el mateix amb la marededéu de l'Alegria, que per batejar s'ha de fer una excursió, els padrins es cansen i també hi varen posar remei.

A Llavaneres, el bisbe, l'any 1751, «singular benefactor de esta parròquia, no podent son tierno, compassiu y lliberalíssim affecte suffrir que estas pobres ovelles de ma parròquia passassen la gran incomoditat de muntar la pujada que hi ha per poder anar a la Iglesia, offerí 350 lis. per donar principi a la que Déu volent se començarà quant antes baix, prop del Po-

---

[58] ACM.DNM. Josep Segarra, any 1801, f.62. El padró de l'any 1826 divideix el municipi en diverses zones agrícoles i urbanes: la Vall, la Iglésia, el Massorrà, la Catà, el Torrent, Avall (5 cases de pagesos), Mig (11 cases, 8 de pagesos), Nou (11/9), Munt (41/20), el Doctor (17/14) i dels Clòsens (11/8).

[59] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1801, f.101

ble». Aviat es col·loca la primera pedra, però de diners no n'hi ha i la cosa encalla, ara si i ara no, venen guerres i els veïns hauran d'esperar el 1836 que obri les portes.[60]

Els Freixes fan obres al carrer del Doctor

Estic a Sant Andreu de Llavaneres, em dic Andreu Farnés i soc mestre de cases. I he estat treballant per la senyora Maria Josepa Vieta,vídua del doctor en drets Vicenç Freixes, ciutadà honrat de Barcelona, i el seu fill Gaietà. Tenen propietats a Llavaneres però viuen a Mataró, i com que he cobrat 607 lliures per la feina he anat a cal notari a explicar-ho:

«Compte de las obras (...) consistents en alsar la última a la part de ponent de las casas que dits señors poseheixen en est poble de Sant Andreu de Llevaneras y carrer nomenat del Doctor (qual casa o cos nomenat la Cotxeria servia solament antes per lo reculliment de carruatge y animals), posar-hi escala y fer repartiments en lo mateix aument de dita casa, en abtitut de llogarla entera ab la corresponent decencia per los llogaters, cubrirla de teulada així com antes ho era aquella cotxeria de un mal y descubert terrat en lloch de primer sostre, y fer en la principal de ditas casas un forn ab sa ximenea y demés corresponents per panaderia, com tambe fer un portal gran de pedra picada a la part del devant del cos de casa primer a la part de llevant de las insinuadas, immediat a la cantonada».

A la factura explico que he utilitzat calç, guix, sorra, argila, tres mil rajoles grosses, quatre mil rajoles primes, vuit-centes teules, una finestra i un portal de pedra picada, diversos materials per fer el forn, seixanta-vuit jornals de mestre i cent vint de manobre. I en quant al fuster i el manyà, es gasten sis-cents claus, cent vint llates, dotze quadrats, una jàssera, finestres i

---

[60] Fortià Solà. *Sant Andreu de Llavaneres. Monografia històrica de la Parròquia en el primer centenari de la benedicció del temple actual (1836-1936)* (Mataró, 1968). A l'arxiu de Llavaneres he consultat diversos documents: *Reparto del Real Catastro por menor echo por el Ayuntamiento del Lugar de San Andrez de Llevaneras, Corregimiento de Mataró por el anyo de 1797*. L'*apeo* de l'any 1819 i el padró de l'any 1826.

portes, un celobert, reixat, panys i ferramenta diversa, i un total de vint-i-cinc jornals.

Ara ho he cobrat tot, però els senyors Freixes a mitja feina es varen quedar sense diners i «a fi y efecte de poder continuar las obras» i pagar-me, varen vendre a perpetuïtat i per 300 lliures una ploma d'aigua al pilot Antoni Vieta Gibert i a Josep Cabot Sordó. Perquè en aquests temps calamitosos després de la guerra amb els francesos les butxaques van justes.[61]

El doctor Vieta fa negocis a Amèrica

El dia 22 de mes de febrer de l'any 1810, sense por dels francesos que no deixen viure els catalans, en Jaume Carbó, calafat de Barcelona però resident a Tarragona, diu que havia comprat l'any anterior a Josepa Delxeus, de la mateixa capital, un «casco de laud de trafico nombrado San Antonio de porte ocho toneladas (...) con su lancha y dos remos». Per dirigir-lo nomena patró a Jaume Pi també de la capital. Però l'instrument nàutic no era cristià i per posar-lo corrent no té diners i decideix fer una societat. Seran cinc persones que participaran en parts iguales a les trafiques comercial, ell com a patró i tres mataronins, Joan Baptista Banchs, Joan Fontrodona i Pau Aymerich. De fet per aventurar-se a aquests negocis no es necessitava un gran capital, i si s'ajuntaven uns quants era a l'abast de l'estalvi de molts artesans, com és el cas[62].

D'operacions d'aquest amena se'n feien a dotzenes, un neguit entre els que tenien algun diner. A vegades es guanyava i a vegades no, que les coses no sempre sortien be. El dia 4 de gener de l'any 1814 dos personatges van a cal notari, el metge Francesc Vieta Sans de Llavaneres i l'argenter Joan Pau Garí de Mataró. Resulta que havien intentat negocis enviant productes locals cap Amèrica tres anys abans i la cosa no era aclarida. Vet aquí els rebuts que tenen on consta l'operació i el compromís dels que varen anar amb barco a Amèrica.

---

[61] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1815, f.28
[62] ACM.DNM. Francesc Fins, any 1810,f.129.

«Decimos nosotros, abajo firmados, que tenemos recivido del señor doctor Francisco Vieta onse cargas tres barralones binagre, su precio de doce libras carga, que junto assiende a siento quarenta y una libra moneda catalana, que el mencionado señor nos entregado de su propia c/x para vender en Islas de Barlovento y costa firme y emplear su produzido en frutos allamos por conbeniente en el retorno del biaje nos allamos promptos a seguir con la goleta de nuestra propiedad nombrada San Feliciano que al presente está surta y anclada en el puerto de Tarragona y provincia, a seguir dicho biaje y a nuestro salbo y arribo con dicho buque prometemos junto y a solas entregar su producido a dicho señor ho a quien por el estubiera y de los beneficios que hubiese pagados todos los gastos nos seda por nuestro trabajo la mitad de la ganancia y paraque conste donde conbenga firmamos el presente resguardo en Llabaneras y 9 marzo de 1811. Isidro Marxuach. Feliciano Riera. Son 141 libras».

«Vale los abaix firmats com tenim rebut de Lluís Ferrats y Juan Pau Garí de Mataró setza caixas de resolis de cent flasquets quiscuna caixa, com consta a la factura que dits Ferrats y Garí nos an entregada y totas juntas valen dos centas xexanta y quatre lliuras, y dits nos las entregan a partir lo benefici que Deu sia servit donarnos, tret que siguia lo capital y gastos, per aquest viatge que anem a fer a Puerto Rico y costa firme ap la goleta anomenada San Feliciano, prometem de empleyar los diners que se treuran dels dits resolis ap la mercaderia que empleyarem los nostres diners per lo retorn del present viatge y donar avís de lo que sen aurà tret y en que se aurà empleyat, y a nal dit retorn de viatje ap lo mateix bastiment, ho be si benim ap algun altre salbo arribo, junts y a solas prometem de donar bo y lleal compta a dits Ferrats y Garí o aquí per ells síguia tan del principal com de lo que Deu y donarà tan de anada com de binguda. Y peraque cònstia haont combínguia firmam lo present ap esmena de

danys y gastos. Mataró 25 abril 1811. Isidro Marxuach. Feliciano Riera».[63]

Ara, uns anys després, es queixen que dels tals no han sabut res, ni dels beneficis. Això també passava.

Moltes vegades parlem dels senyors Vieta en aquestes pàgines, els trobem arreu, en tota mena de documents. Gent dedicada a la medicina com apotecaris i metges a Llavaneres. La presència d'aquesta nissaga és constant en els negocis, compren, venen, deixen diners, i es casen amb gent de la família. Gernació antiga amb derivacions a dreta i esquerra, a nord i sud.

Els Vieta que eren apotecaris vivien al carrer de Munt, casa de senyors, amb l'establiment de curar la gent a l'entrada. Salvador Vieta Catà de la Torre (1708-1770) es casa amb Margarida Catà de la Vall, i fills seus son dos preveres, Salvador i Marià, i Fèlix, el que continua la feina d'apotecari. Fèlix Vieta Catà de la Vall es casa amb Margarida Vieta Catà de la Torre, i fill seus seran Josep i l'apotecari Joan.

Ignasi Vieta Catà de la Torre (1716-1785) es casa amb Anna Sans (1719-1806), fills seus son el cirurgià Antoni, el prevere Ignasi (1758-1849), i el metge Francesc (1753-1829), casat amb Raimunda Arquer, pares del metge Ramon Vieta Arquer. El cirurgià Antoni Vieta Sans (1745-1780) es casa amb Teresa Gibert Caminada (1747-1816) i fills seus son el pilot Antoni (1767-1830), l'argenter Francesc (1775), el metge, científic i militar, Pere (1778-1856), i Domingo (1780).

Coses de bon pagès

Obrir el llibre del notari de l'any 1801 i buscar coses de les que passaven als pagesos de Llavaneres en aquest any complicat, perquè amb la guerra amb els anglesos el vi de la terra no podia navegar cap Amèrica, i les coses anaven malament. Bartomeu i Josep Ribas de la Vall, pare i fill, estan carregats de deutes des de fa temps, equilibris econòmics feien, i ara «per

[63] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1814,f.90 i ss.

las circunstancias y efectes patim de la corrent guerra», es veuen obligats a vendre al senyor Baltasar de Bacardí Tomba, noble de primera de Barcelona, una peça de terra erma amb pins, «y la restant part plantada de viña ja vella» al lloc del Puntó, en un peça que hi passava el torrent del mateix nom.

Un personatge de llegenda el tal Bacardí, arrelat a Barcelona i del que el baró de Maldà explica: «Un dels subjectes que ab pocs anys ha fet fortuna és Bacardí, que de sastre que era son pare, ab les comissions de pintats que li donaren los gremis de Madrid s'ha remuntat tant, que es compta per un dels més rics i poderosos del comerç, i que té més rentes en bones finques comprades. Una d'elles és l'extensió de terreno des de la torre vella del cafè, davant de les Comèdies, en la Rambla, fins a altra torre davant del Carrer Nou del Conde d'El Asalto, aon ja té construïda alguna casa i ara està construint altres, que li redituaran molt pels lloguers d'un beco i un hostal, i altres habitacions de molta estima en aquell lloc; pareixent que raja lo diner de Bacardí com una font i canal que tot ho rega, sense mai eixugarse. I és d'admirar son gran esperit, que emprèn les coses més àrdues, com la d'haver pres l'empresa del Teatro, per deu anys, en l'ocasió més crítica en què no es trobava impresari, per les pèrdues grans que molts havien tingut. Però ell, sens reparar en res, i fent un servei especial al públic i a l'Hospital General, ha desembolsat i adelantat moltes mil lliures, valentse d'un tal Botí per cuidar d'est ram i adelantar o perfeccionar la diversió teatral ab l'elecció de noves companyies de còmics, operistes i bailarins, que s'esperen per la vinent temporada. És també molt laudable son zel i afecte en procurar l'alivio de les presents necessitats, havent moltes vegades, com a bon patrici, deixat i adelantat molt diner per pagar als pobres treballadors de les obres públiques, en ocasió en que se trobava exhausta la caixa; lo qual fa apreciable i amat del comú de la gent de Barcelona».

Tornem als pagesos, ara és el bracer Pau Alsina de la Font Graupera que té un deute de 162 lliures i les ha de tornar. Per fer els diners ven al doctor Francesc Vieta Sans una peça de vinya molt vella al pla del Cogoll. Però es reserva el dret de conrear-la com a parcer del comprador, «a us y costum de bon pagès retornathi los seps faltan». De la collita pagarà: «la mei-

tat de la verema dels rahims y de las olivas (...) y així mateix la tercera part del blat, llobins, ciurons y dones grans y fruyts y dels llegums sechs», i queden per ell: «enterament los llegums tendres que seran fets ab los fems corresponents». El pacte assenyala que no es podrà veremar abans del dia 29 de setembre i que abans hauran d'avisar al propietari perquè no l'enredin. També que els costos dels jornals de la verema els pagaran a meitats amb la propietat, de la mateixa manera el Cadastre i altres contribucions.

Un altre pagès té necessitat de capital, és Anton Francesc Catà de la Vall, una de les cases fortes, edifici medieval, que ven per quatre anys i quatre collites el seu dret sobre la meitat de les collites de quatre peces de terra de la seva propietat que te llogades a parcers. Els compradors, que paguen 1.070 lliures, són l'apotecari Joan Vieta Catà de la Torre i el pagès Anton Francesc Matas Morera. El tal Vieta també compra al bracer Jaume Manaut la tercera part de la verema, del blat i dels ciurons, d'una parcel·la al lloc del Puntó.

Ara és una vídua la que ven per necessitat, Caterina Serra, muller que havia estat del pagès Josep Plantí Catà Nadal, i també la seva filla Francisca, muller del pagès Miquel Major. Compra, el bracer Miquel Calvet Cabot Arbony, una parcel·la pròpia del Mas Nadal al veïnal de la Vall: «y juntament la facultat, dret y acció de regar lo dit tros de terra de la aygua (...) que entrarà y se recullirà en la bassa o safreix gran que tenim al detràs (...) durant vint y sinch horas de quiscuna setmana». Però abans haurà d'esperar que seguin el blat.

El pagès Josep Campeny té una peça de terra plantada amb vinya a la partida del Puntó, a tocar del torrent del mateix nom o de la Fornaca. I s'entén amb el pagès Salvador Gual per establir un contracte de parceria, cobran seixanta lliures «en premi de aquesta concessió, segons lo convingut entre ell y jo». Vet aquí els termes de l'acord:

> «Primo: que dins deu anys proxims podrà dit Gual o los seus, replantar de seps de bona planta y a us de bon pages las dos rasadas immediatas al dit torrent, rublint la vall de la plantada los pins que haurà plantats en dita part de pessa.

Ytem: que immediatament de haverse verificat lo cas de faltar en la dita pessa de terra dos terceras parts dels seps que en ella corresponga haverhi plantada, o sepada a us o costum de bon pages, o que ditas dos terceras parts de seps sian inutils per fructificar competentment, sia y se entenga finida esta parceria o concessio y consequentment no puga dit Gual ni los seus fer us de dita pessa de terra antes be degan dexarla enterament libre al arbitre de mi y dels meus.

Ytem: que dega dit Gual y los seus entregar a mi y als meus la mitat dels rahims o verema, y la quarta part dels llegums sechs, grans y demes fruyts que Deu donarà en dita pessa de terra y esta produhirà annualment, quedant lo demes per ell y los seus. Y que tres dias antes de veremar y de recullir los demés fruyts de dita pessa de terra dega dit Gual y los seus, quiscun any, passarne avis a mi y als meus a fi de poderne nosaltres aportarnosne ditas parts de fruyts nos competiran.

Ytem: que dega dit Gual y los seus pagar la mitat del Real Catastro y de totas altras imposicions y contribucions així Reals com de comu, ordinarias y extrahordinarias que degan en quiscun y qualsevol any, durant la present concessio, pagarse per rahó de dita pessa de terra y jo y los meus deurem pagar la altra mitat.

Ytem: que quiscun any mentres se veremarà en dita pessa de terra podre jo y los meus tenir en ella un home per zelar la igualtat en repartir la verema en quantitat y en qualitat, pagant jo y los meus a dit home sos jornals.

Ytem: que dega jo y los meus, quiscun any, durant aquesta parceria o concessio, apromptar en est poble sinch carregas de fems de sis coves quiscuna, los quals fems, junt amb altres sinch iguals carregas que deura dit Gual y los seus apromptar tambe, a lo menos, y los demés que jo y los meus vulgam entregar, deura lo mateix parcer y los seus, treginar, aplicar y rublir, quiscun any, en culgats y vallejats en dita pessa de terra, a sos gastos.

Ytem: que dit Gual y los seus pugan, durant la present concessio, fer en dita pessa de terra tants culgats, morgons y capfiadas quants voldran, a us de bon pages. Y que degan tambe quiscun any cuydar y conrear la dita pessa de terra també a us o costum de bon pages.

Ytem: que dit Gual y los seus tindran com ab lo present los concedesch la fadiga y prelacio en qualsevols alienacions o contractes que jo y los meus fassam de dita pessa de terra o de lo que en ella y sos fruyts a mi y als meus competexen y competiran, aixi que preu per preu, y pactes per pactes, sien preferits y primers dit Gual y los seus a qualsevols altres compradors y contrahents».[64]

L’hostal i vendre vi

Menjar és la primera cosa, perquè si no ja no hi ha segona cosa. Així, els que manaven en temps antic eren preocupats perquè la gent es posés com a mínim un plat a taula cada dia. Tot era sota control i els regidors de cada poble feien el que podien, que era més aviat pedaços. Per a una tal finalitat, la de mantenir l'ordre gastronòmic, hi havia establerts d'època medieval uns monopolis per garantir que als pobles hi hagués prou queviures i, de passada, els ajuntaments de misèria feien algunes pessetes amb el lloguer del servei.

Es tracta d'uns establiments i subministres que eren subhastats i es concedien en règim d’explotació per períodes d'un o dos anys. Hi havia un plec de condicions amb tot allò que s’oferia i les condicions logístiques i econòmiques exigides. Els que hi estaven interessats competien per fer-se amb el negoci, tot i que en general, en les poblacions petites, era només un el que ho volia. Un cop adjudicat es passava per cal notari a donar fer del procés i signar les obligacions i penes, i el benefici legal, que s’havia d’acomodar a un percentatge acordat.

---

[64] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1813, ff.3,47,51,55,75,107.

A Llavaneres el *panader* tenia «la facultat de vèndrer pa», i era obligat a subministrar-ne «als habitants en ell y son terme y als passatjers tant quan pa blanch y moreno serà menester y nececitaran (...) de bon forment sens mixtura de altres grans, ben cuyt y ben pastat (...) pans de diferents preus ço és, de dos reals, de real, de sou, de vuyt diners, sisenas y quernas (...) en lo cas de grave esterilitat o falta de grans y sempre y quant no se permetrà la extracció de blat o farina de la ciutat de Mataró, o de la vila de Arenys de Mar (...) no estarà obligat en donar abast». I sempre tenint en compte les qualitats i els preus del de Mataró, que eren la referència.

El pa era la base de l'alimentació popular, i el blat, que venia de fora amb barcos, el cereal de quan no hi ha res més. Però a vegades no hi ha res més, a causa de les males collites, en temps de «gran esterilitat o escacès de blat». Aleshores el preu del pa no el poden pagar les butxaques i els especuladors s'aprofiten de la gana.

Ara donarem un cop d'ull a la gabella i taverna de Llavaneres, quan hi despatxa el pagès Mariano Ferrer de Munt. Aquestes són les coses necessàries per la gent del poble que ha de tenir a la botiga, i si no hi són, multa que li posaran les autoritats: sal, oli, bacallà sec i remullat els dies de peix, peixopalo, tonyina salada, arengades, sardines confitades, faves, ordi, segó, sabó moll i de pedra, mel, sucre, arròs, fideus, clavells, canyella, pebre sencer i picat, safrà, salses bones i altres espècies, avellanes i pinyons picats, fesols blancs i negres, candeles de seu, farina de cigrons i de blat de moro, porc salat, aiguardent anisada. I tot, l'esmentat Ferrer ho ha de vendre «a un preu moderat que li señalarà lo Ajuntament». També s'ha de fer càrrec de l'estanc del tabac, «sens que puga vèndrerne de contrabando».

Però a Llavaneres hi havia dues gabelles, l'esmentada dins la població, i l'altre al costat del Camí Real de Barcelona, «en lo veynat de las Ànimas». L'any 1801 la portava en Joan Aymar, forner d'Arenys de Mar, que havia de vendre «vins y tots licors comprantlos als individus de aquest poble y son terme mentre ne tingan; y així mateix vèndrer de totas las demés mercaderias y espècies que deu y pot vendrer lo arrendatari de la gavella de est poble». Amb una limitació, «emperò no puga

lo arrendatari usar de las facultats competexen a la casa de Sans per ser hostal dit de las Ànimas», que era al mateix costat de la gabella, lloc famós i conegut dels vianants, on un dia el baró de Maldà s'atura a menjar pa amb xocolata.

A la carnisseria de Llavaneres, Miquel Argimon «deurà vèndrer tantas quantas carns necessitaran y demanaran per son us los habitants de est poble y passatgers; so és lo moltó, la cabra, totas las quals carns deuran ésser bonas (i) que tota la carn dega estar a vistas de manera que cada vegada que sen trobarà detràs o sota lo taulell o en altra part oculta caurà en la pena de tres lliuras».

Els regidors recorden «que no podrà vèndrer carn de espècie alguna sinó als habitants en est poble y son terme, y als passatgers», i no a la gent dels poble veïns, «qual privació no se dirigeix a ofèndrer als forasters ni per mala voluntat a ells si unicament per conservar los drets de esta Universitat, y perquè la condescendència del Ajuntament a fi de guardar la armonia entre los vehins».

També, «deurà lo arrendatari deixar la tela y la pell de moltó sempre y luego que se li demanaran per remey o per socorro de alguna necessitat», i «lo dia de Sant Tomàs apòstol deurà fer tallar y vèndrer als habitants de est poble tres tocinos». I «solament podrà tenir dit arrendatari y mantenir en lo terme de est poble per remat del abast y provisió de carn del mateix fins al número de vuitanta bèstias y no més, quedant a favor del mateix arrendatari los fems resultaran del dit remat o bestiar; qual bestiar o remat no porà entrar en temps algun en las terras de vinya ni en las de pinedas baxas, torrenteras en que hi hage arbres o cañas, ni en aulets o alsinars, ni detenir los ermots o tancas ni voras de Riera».

A Llavaneres també lloguen per un any a l'espardenyer Miquel Dangla «la facultat de tenir hostal y taverna, vèndrer neu, ayguardent, sal y demés». I ha de tenir cura de complir una sèrie de serveis, «deurà hospedar los passatgers y transitants tant sans com malalts de qualsevol malaltia que sia, sempre y en tot temps, y fins que lo estat de la malaltia los permètia passar a son destino, y allotjar tots los malalts pobres, y presos que per trànsit o de assiento lo Ajuntament dispòsia y donarlos habitació y llit decent y corresponent a son

estat, caràcter y circunstàncias, y donarlos de menjar y bèurer a un preu regular».

En quant a la taverna també li marquen obligacions, «que dega sempre vèndrer vi bo lo que sia necessari al abast dels habitant en est poble y passatgers. Que fins a tot Sants dega vèndrerne de vell a tots los qui ni demanaran. Que sempre deurà comprarlo en es poble y en cas de no haverni podrà conprarlo ahont li aparega», però ho ha de vendre al preu que digui l'Ajuntament. «Que dega vèndrer sal a la menuda y deurà anarla a sercar al Real Alfori de Mataró per comte de est poble. Que dega vèndrer ayguardent anisada. Que podrà vèndrer ab preferència a qualsevol altre tot lo pa de la provisió y abast de est poble, y deurà anarlo a cercar a sas costas al forn del arrendatari o provehidor». I el dia de la festa de la verge de Loreto ha de dur-hi al santuari, dalt les muntanyes, pa blanc, vi bo i menjar.

I encara: «Que dega vèndrer neu o glas a dos quartus la lliura lo més car, y per temps de quatre mesos y mitg, contadors desdel dia que lo Magnífich Ajuntament li manarà tenirne.Y en cas que no ni hage en los pous de Canyamàs y del Far no estiga obligat al cumpliment de est pacte». És de gran interès aquesta referència als pous de glaç a l'entorn de les muntanyes del Corredor, que encara es conserva sencer el de Canyamars, sense sostre el del Far i a Can Gel queden rastres d'un altre. El mas de Can Gel conserva en el nom la seva dedicació antiga. I recordar que de temps medievals també s'hi dedicaven els Milans del Bosc, que tenien els pous al Montseny i de nit feien el tràfec del fràgil producte cap a les poblacions de la costa. Notem que l'any 1805, per causa del temps càlid, «no haverse podido emposar yelo en todas estas cercanias y no tener otro remedio que el de la nieve emposada en el monte de Monseny».

He explicat que Llavaneres tenia un petit veïnat de cases dit de les Ànimes a tocar del Camí Real, uns edificis que encara resisteixen al temps al costat de la carretera nacional. Aquí hi havia un hostal del municipi, que el 1802 lloguen per quatre anys i cent lliures l’any a Josep Pi, forner del Masnou. Es tracta de «todo aquel mesón vulgarmente dicho Mesón de las Al-

mas y casas a el contíguas y unidas dichas la Cocheria, Meson y Panaderia con sus huertos delante las mismas».

Notem que un dels hostalers de Mataró, en Pere Bras, s'acosta a Llavaneres a fer un tracte amb el pagès Josep Cassany Sala. Li ven per 300 lliures, i pel període de 1807 al 1812, una producció ben singular, «tots los fems, mesquitas y vasuras de las estable, necessàrias y casa del hostal que per mos títols tinch, posshesch y fas correr situat en la present ciutat de Mataró, y carrer nomenat lo Camí Real, nomenat lo Hostal de Montserrat». El comprador també «vinga obligat a tràurer y cuidar las necessàrias de las mesquitas y vasuras sempre que se necessítia buidarlas per ésser plenas».[65]

Els francesos no volen pagar

«Carlos Casals capitán de la primera divicion de preferencia del armamento» es presenta a cal notari amb: «Ramon Civil, trabajador de la tierra (...) y los consortes Vicente Pons, labrador (...) y Catharina Ibern», tots vivint a Llevaneres. Era el 28 d'agost de l'any 1812 i els tres darrers expliquen el que els va passar dos dies abans, «a las once horas, a poca diferencia de la noche del veinte y seis de los corrientes mes y año, llamaron a la puerta de su casa Thomas Graupera, regidor, y José Mas, sindico procurador general del comun de este lugar, y haviendo de orden de estos encendido luz y havierto dicha puerta, entraron a la misma su casa con Juan Pablo Garí, regidor tambien del mismo comun, Andrés Matas, Jose Cabot y Sordó, Estevan Rovira y otros, vecinos todos de este lugar mismo, y preguntando si el mencionado Don Carlos Casals tenia vino allí, y respondioles pertenecer a este el vino contenido en una cuba, que les ensenyaron de cavida seis cargas, immediatamente sacaron de esta, pucieron en otra que al efecto traian,

[65] ACM.DNM. Josep Segarra, any 1801, ff.10,13,23. Francesc Poy, any 1802, ff.47,55. Isidre Font, any 1803, ff.3,4. Francesc Fins, any 1804, 24, 61,143; any 1810, f.78 i ss; any 1813, f.49. Nicolau Vergés, any 1802, ff.11,13,15; any 1808,ff.1,3,5,7; any 1810,f.68. ACM.AAM. (26/4/ 1805).

y se llevaron con la ultima, tres cargas y tres barrelones de dicho vino; previniendo a los citados Pons y Yvern que si dicho Don Carlos Casals le preguntaba donde havian llevado dicho vino le digesse que no lo sabian, y que lo preguntasse al Ayuntamiento; y el dicho Ramon Civil dixo y relacionó que el la citada noche misma, de orden de los nombrados Garí, Matas, Sordó y otros de este lugar que aun que conoce de vista ignora sus nombres y apellidos, llevó a conduxo con un carro la expressada cuba o pipa del referido vino sacado de la casa de los expresados Pons, a la ciudad de Mataró y casa de un hermano de dicho Cabot y Sordó, y desde esta, en la tarde de ayer, veinte y siete de los corrientes, al fuerte llamado de los caputxinos de la misma ciudad, y la entregó al propio comandante de dicho fuerte».[66]

Notem que el fort del caputxins de Mataró era ocupat pels francesos i que aquesta colla de gent de l'Ajuntament de Llavaneres es dediquen a fer la feina bruta de robar per subministrar als gabatxos la beguda a cap preu.

Amb la guerra no fan caixa

El dia 15 d'agost de l'any 1815, quan la guerra del francès era un malson del passat, l'ajuntament de Llavaneres crida al «majordom de propis», l'home de portar els comptes, perquè es tracta d'aprovar els números d'aquells anys tristos. Ara s'ha de fer legal tota la paperassa generada en aquell temps incert, de l'any 1807 al 1813. I són el pagès Tomàs Graupera, l'apotecari Joan Vieta Catà de la Torre i el mitger Josep Aulet, que havien dut els comptes del llogaret migrat, de pocs ingressos.

En quant a les despeses es tracta de l'amortització de diversos censals, el salari del doctor Masdevall, dels vereders, que eren els encarregats de distribuir ordres i comunicats legals, el lloguer «de la casa del Ajuntament y enseñansa de primeras lletras», i, excepcionalment l'any 1807, «los gastos fets en la carretera del mar per la vinguda de S.M. la Reyna de Etruria [la filla de Carlos IV] y sa comitiva». Una altre despesa no

[66] ACM.DNM.Josep Segarra Ramis, any 1812, f.76.

prevista va ser, l'any 1808, «los gastos y cost de la guarda que en esta plaja tingué que ferse y costejarse en virtut de rigorosas ordes de la Junta de Sanitat», hi ha epidèmia i cal prendre mesures per evitar contagi.

Any	1807	1808	1809	1810	1811	1812	1813
Carniceria	250	200	200	200	200	200	
Gabella	50	65	31	71	56	4	87
Hostal i tavern	100	100	18	4		6	12
Fems del corral	18	30	15	35	30		
Aiguardent							4
Diversos						55	61
Total	**418**	**395**	**265**	**310**	**286**	**265**	**166**

Els ingressos provenien dels monopolis esmentats abans. I ara, amb els números sobre la taula, es veu com la guerra ha afectat a la recaptació, sobretot al lloguer de l'hostal, que recaptava cent lliures l'any, però que acaba amb quantitats mínimes de quatre a divuit lliures, i hi ha un any que res. Llavaneres, poble de muntanya, sota tres turons, deixat de la mà de Déu fins que els senyors de Barcelona s'hi acosten.[67]

La verge de Lorita no vol ser francesa [68]

Dalt els turons que estalvien a Llavaneres el fred del Montseny, vista generosa i costes plantades de vinya, el santuari de Lorita era una presència sòlida, far que vigilava el Camí Real que de Mataró anava al Montnegre, i donava aixopluc als vianants, una mica de aigua i pa. D'antiga història, cal explicar algunes coses poc conegudes del temps de la guerra de la Independència, quan els francesos espantaven els verals.

Notem que l'any 1791 els regidors de Llavaneres decideixen que en Francesc Graupera Farnés, «fadrí natural de est poble», exerceixi d'ermità de l'indret, encarregat de les coses que de seguida explicaré. I entre aquestes tenir cura d'aquell moment

---

[67] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1813,f.13, 22., any 1815, f.73. Gaspar Bartrès i Ferran Manau. *Recull històric de Sant Andreu de Llavaneres* (Barcelona, 1986).

[68] ACM.DNM. Josep Segarra Ramis, any 1813,f.13., any 1815,f.73. Gaspar Bartrès i Ferran Manau, ibídem.

de l'any quan Lorita brillava, el dia de l'aplec, «que de temps immemorial es la tercera festa de Pasqua de Resurrecció», quan les autoritats religioses i civils i tot el poble feien el camí de muntanya cap el santuari.

Per contribuir a fer agradable la festa l'hostaler tenia obligacions, «Que lo dia del aplech de nostra Señora de Loreto, situada en est terme, deurà dit arrendatari tenir al detràs de la capella tot lo dia, tant de pa blanch y vi bo quant sie necessari y vendrerne a tots los que ni demánian al preu que li señalarà lo Magnífic Ajuntament, y podrà també donar menjar y vendrer de las mateixas especias pertanyents al hostaler».

Però va venir la guerra i tot es va trastocar, ja no hi ha festa i a les muntanyes aquelles parets sagrades poca gent les visita i l'ermità esporuguit no hi és. El dia 1 de març de l'any 1813 els regidors de Llavaneres convoquen al notari Josep Segarra perquè ha de donar fe d'un acord important. El document és de tant interès que el reprodueixo sencer:

> «Convocat y reunit en la casa consistorial del present poble de Sant Andreu de Llevaneras lo dia primer del mes de mars del any de la nativitat del Senyor mil vuyt cents y tretse. Lo Magníficg Ajuntament compost dels indivíduos baix firmats, los reverents Feliciano Brunet y Narcís Germà preberes y ecònomos de la Parroquial Iglésia, y los señors obrers Joseph Segarra y Pere Torrens, per deliberar sobre la translació de la Verge de Loreto que se venera en una hermita erigida en lo present terme a altre lloch més segur y decent; atenent a que per rahó de las actuals ocurrèncias ha estat desemperada la dita hermita per son hermità Francisco Graupera, sens que se veguia ab ànimo de residirla durant las actuals circunstàncias; atenent també a que a motiu de ésser desemperada la dita hermita se troba tan més exposada la imatge de la Verge a ser ultrajada per las tropas enemigas en sas diversas correrias, no menos que las demés imatges allí veneradas; attenent finalment a que en lo actual estat de la hermita serveix més per lo abrich de lladres y saltajadors de camins, que no a la reunió dels faels y devots de la Verge y que per la dita circumstància va de cada

> dia en aument la destucció y ruhina del edifici y sos utils: Per tant unàniment han resolt trasladar ab solemne profesó los dia vint y cinch pròxim la dita imatge de la Verge ab tots sos útils transportables en la capella de Sant Sebastià situada en lo mateix terme a fi de tributarli en ella lo degut culto, nombrant a eix efecte tres administradors, a saber, un eclesiàstich y dos seculars: obligantse per una part lo Magnífich Ajuntament a fer aperedar en lo entretant a costas del comú los portals del edifici o hermita desemparada, y los ecònomos obligantse per altre part a continuar lo culto a la Verge y demés funcions en la dita capella de Sant Sebastià, tot en la forma, modo y manera que se acostumaba fer en la hermita de Loreto: Prometent tots a una lo retornar ab solemne professó la dita imatge y demés útils en la pròpia hermita de Loreto y reposar las ditas cosas en son anterior estat luego que cècian las expresadas circumstàncias a coneguda del Magnífich Ajuntament. En testimoni de tot lo que, y perquè constian ditas cosas acordadas, jo notari infraescrit instat per los referits he format esta escriptura que firmo com a obrer ab los nomenats señors (que afirmo conèixer) de que fag fe com a notari.
>
> Feliciano Brunet, prevere, ecònom. Narcís Germà i Bayer, prevere, ecònom. Joan Sala, batlle. Andreu Matas i Catà, regidor. Joan Mas Riera, regidor. Josep Cabot i Sordó, regidor. Miquel Graupera, regidor. Joan Vieta, síndic. Josep Segarra, obrer».

Sense ermità i amb el santuari buit caldrà esperar al final del conflicte. Seguirem una informació que explica què va passar a continuació. L'Ajuntament de Llavaneres es reuneix el dia 25 de febrer de 1815: «Atès que per efectes de la recien terminada guerra consequent a la invasió de las tropas francesas a quedat sens hermità la capella y santuari de Nostra Señora de Loreto o Lorita, en lo terme de esa parròquia erigit, y nullo y de ningun valor de voluntat els nomenats». Es fan gestions per trobar algú interessat en el càrrec i ho està en Francesc Graupera, que ja ho era, però havia fugit per la por als soldats

francesos. Ara és «novament nomenat hermità del indicat santuari», però no sabia escriure i signa el document un altre.

Vet aquí les obligacions de l'esmentat càrrec: «Que totas las charitats que dit hermità com a tal acaptarà o recullirà fora de la dita hermita o santuari, així en eix terme com en qualsevols altres, consistent las tals charitats en espècies de menjar y de beurer y en moneda sien enterament del mateix hermità per sos aliments y manutenció. Però tot lo que acaptarà y recullirà de charitats y dàdivas dins de dita capella y hermita de qualsevols espècies sien, seran enterament per conservació y milloras del mencionat santuari a disposició dels señors nomenats o dels administardors y zeladors».

El dia de l'aplec: «deurà dit hermità eixir a rèbrer la professó que hi puja tots los anys des de la Iglésia Parroquial de est poble y acompañarla després de cantat lo ofici que acostuma celebrarse en dita capella. (...) Que deurà dit hermità assistir en totas las festas principals que se celebraran en dita Iglésia Parroquial y aportar la creu en totas las professons així com ho ha practicat essent hermità. (...) Y que deurà dit hermità procurar la utilitat de dit santuari y contentar sos devots y concurrents y evitar tot lo perjudicial al mateix santuari, per tots medis regulars y que possibles li sien. Fer vida heremítica honesta y arreglada civil y christianament, y generalment fer tot quant li correspon y han fet y degut fer ses antecesors en la mateixa hermita».

Dalt d'aquesta muntanya, aleshores sense pins i envoltada de terrasses de vinya, l'ermità vivia de l'aire del cel i de les almoines dels vianants del Camí Real del Montnegre. Resar, un got de vi, i perill dels bandolers, que segur que es varen fer sentir. A poca distància de Can Xarrac, els mapes antics senyalen el camí de la font de l'Ermità, que baixa per l'obaga en direcció a la vall de Can Llibre, sòlid edifici de pagesos de llarga història. I a mig camí, a llevant, si saps on és, hi trobaràs enmig d'una vegetació formidable i al costat d'un xaragall, un paratge esplèndid sota arbres gegantins, on l'esmentada font rajava, ara, però, l'hauríem de descobrir sota falgueres i tantes plantes que no la deixen veure.

De Lorita són conegudes algunes notícies posteriors. El mes de març de 1816 l'Ajuntament de Llavaneres demana permís

al bisbat per fer-hi missa. L’any 1821 Francesc Colom compra la finca on hi havia l'ermita, i el març de 1826 el bisbat prohibeix la missa i l'aplec, que no es tornaran a fer més. I el juliol de 1828 es trasllada el retaule i la imatge de la verge a la parròquia de Llavaneres, al costat de l’altar de Sant Joan. Finalment l'agost de 1828 l’Ajuntament de Llavaneres perd el plet que mantenia amb Francesc Colom per la titularitat de l'ermita, i aquí s'acaba la història de les ruïnes nobles, sota alzines i pins, que encara podem visitar, dalt les muntanyes.

Quan la riera ressona

Tota una colla de gent de Llavaneres el dia 12 de setembre de l’any 1728 s’acosten a cal notari Josep Segarra amb la intenció de signar un conveni. Eren els pagesos Josep Ros, Joan Ros Verdaguer, Francesc Sala Tamis, Josep Cataumbert, Francesc Pera, Marc Pera, Pau Garí, Josep Casals del Torrent, Andreu Vidal, Dídac Lloreda Pereller, Josep Ferrús i Fèlix Plantí; els sastres Jaume Ferrer i Josep Cabot Vila; els brasers Joan Vidal i Fèlix Ferrés; el ferrer Miquel Cabot Muntalt; els mestre de cases Joan Cassany i Francesc Bargai; i Teresa Llor Muntalt, muller del metge de Mataró Anton Llor.

I declaren que, «conciderant que per tenir mols de ells las cassas y terras y altras pesas de terra tan serca de la riera de la presen parròquia, sels amanasa imminent perill y perquè ab major facultat se pugan fortificar tots units que no quiscun per si, perco tan ab parets fahedoras com ab mots». Acorden «que sempra y quant conbinga y necesari sia per lo resguart de las cassas y terras, tan de ells tots junts com que quiscun de ells a soles, lo fer y fabricar parets o mots en la vora de la riera, desde la paret dita *lo saltador* fins tota la pessa de March Pera, que tots junts contriboixan en fer y fabricar ditas parets y mots y en mantenir y adubar aquells, y encàs no sen poguesan aver degan de comuna conformitat alegix y anomenar tres personas y se dega estar al que aquells faran, axí mateix perquè han tots de pagar y satisfer al magnífich Anton Morera del Molí, ciutadà honrat de Barcelona».

Mataró des de l'Ajuntament

La sèrie documental dels llibres d'acords municipals de Mataró, que és on consten les decisions de govern, són una font única per conèixer moltes de les coses que passaven a la ciutat el segle divuit.[69] Els regidors ho escriuen tot, capficats per la gestió del dia a dia, fent equilibris financers, patint pel blat que no arriba, la por a les epidèmies, el ressò de les guerres. Hi ha temps de negoci i treball, de barcos de comerç i fàbriques, artesans, pescadors i sobretot vinyataires, en una ciutat que va creixent i es transforma a poc a poc, nous carrers, edificis, convents, escoles. Havia començat un resum de les notícies més destacades d'aquests llibres, arran la feina d'indexar els acords del segle divuit, però he abandonat la tasca i publico el que havia escrit.

Recordem que el decret de Nova Planta, promulgat pel rei Felip V l'any 1716, en acabar la guerra de Successió, abolia les institucions històriques catalanes i en creava de noves. El Principat és dividit en dotze corregiments governats per un corregidor, a Mataró el primer és Francisco Antonio de Morales, el 1717. I el nou Ajuntament queda constituït l'any 1718 per vuit regidors de caràcter vitalici i nomenament reial. Es crea l'impost del Cadastre que grava les rendes de la terra, dels immobles i dels censos; el Personal, sobre els oficis i professions; i el Ganancial sobre els beneficis del comerç i la indústria; però també hi ha altres impostos, arbitris i el rei a vegades demana contribucions especials. Notem que l'acció municipal, reduïda a l'àmbit administratiu, i limitada per un pres-

[69] Les indagacions dutes a terme per tal de documentar el famós viatge del rei Carles IV l'any 1802, m'han dut a molts ajuntaments de les provincies de Guadalajara, Zaragoza, Lleida, Barcelona i Girona, i m'ha sorprès que a la gran majoria no es conserven els llibres d'acords antics. Un tresor tenim a Mataró.

supost mínim, cobreix les despeses d'una manera migrada amb les rendes d'una sèrie de béns i percepcions de titularitat municipal: els drets de carnisseria, de la molta del blat, del forn de pa, de la venda de vi, etc.

Anem enrere, per llegir els dos volums que Joan Giménez va dedicar a la història de Mataró al segle disset, una de les obres fonamentals per conèixer la ciutat. A l'apartat *La Universitat de la vila*, hi ha ben explicada l'estructura de poder, la gestió dels recursos econòmics, i els problemes administratius de la ciutat. Doncs be, la distància entre l'Ajuntament del segle disset i el del divuit són formals. Els problemes són els mateixos, la manca de recursos la mateixa, i el grup de poder, organitzat d'una manera o d'una altre, és el mateix. Josep Pla deia que les revolucions no són res més que canvis de personal, doncs si considerem que la caiguda de les institucions medievals catalanes el 1714 va ser una revolució, doncs a Mataró no es va produir ni canvi de personal. I si ens situem a ras de terra, on hi ha el comparet de vinya, el teixidor de seda, el pescador, el fuster, la puntaire, doncs varen seguir la seva vida, antiga, repetida. Treballaven, patien impostos, les lleves, els allotjaments militars, les guerres. El canvi radical que afecta la gent de manera positiva, no va ser polític, va ser econòmic, quan a mitjan segle arrenca l'economia d'exportació del vi i dels productes tèxtils.

1720. Pesta a Marsella

Guerra amb França, tropes d'aquest país entren a Catalunya i el conflicte encén l'esperit de revolta que covava en alguns nuclis catalans. Lluita d'escamots contra l'exèrcit real i al corregiment de Mataró l'any 1719 s'ordena formar «esquadras de gente del país para el resguardo y quietud pública». Es tracta d'unes 330 persones que per aquesta feina cobraran un ral de sou el dia. A Mataró el mes de gener arriba la notícia que s'acosten «800 hombres entre fusileros de Francia, y sediciosos, publicando quieren venir a inquietar este quartel». Les autoritats formen una guàrdia de defensa amb 200 fusells, i el capità general, marquès de Castel Rodrigo, passa per Mataró amb

l'exèrcit per desfer la revolta. Però durarà poc l'enfrontament, i el maig tot ha acabat. Els regidors senyalen que «con la proximidad de una paz general», cal desconvocar les esquadres i retornar les armes.

Per reforçar l'element militar els pobles del corregiment han d'entregar reclutes per «los tres batallones del regimiento de infanteria de Barcelona». Una mala notícia i els alcaldes de les petites poblacions es resisteixen, passen els dies i n'hi ha tretze que no diuen res. Els reclamen el compliment de l'ordre superior i els amenacen amb «apremios militares y pecunias baxo la pena de sinquenta libras por cada soldado que faltarán a entregar, pagaderas de bienes propios de los regidores, y de cárzel».

Temps de neguit i mans aturades. No hi ha feina i els impostos costen de pagar. Els regidors es queixen de la quota «del ganancial del comercio», excessiva per «los infortunios y penurias de este año, por los grandes trabajos y miseria en que se hallan los moradores». De tota manera notem una certa febre constructiva, i diverses són les iniciatives particulars amb la intenció d'aixecar cases per llogar. Moviment que es relaciona amb el final de la guerra i l'esperança de dies tranquils.

El ciutadà honrat Martí Tarascó presenta «una planta o diseño por edificar diferentes calles y en ellas construhir casas en el terreno que ocupa su huerta entre la calle nombrada de San Juan y la calle del Pou de Vall [carrer de Sant Pere]». És aprovat «con prevencion empero que la calle nombrada del Peix deva correr linea recta desde la playa del mar hasta la calle nombrada de San Martí y que todas las casas devian tener sesenta palmos de largo, incluhidas las paredes a fin que a cada una de dichas casas pueda haver tres quartos».

Vet aquí una iniciativa, que no va reeixir: «algunos dueños de las casas y huertas de la calle llamada el Ravalet, que estan a la parte de la tremontana de la dicha calle, quieren intentar fabricar casas al extremo de sus huertos, que confinan con el camino publico que va dende la calle Pou de Vall hasta encontrar el camino real que passa a la capilla de San Simon. Y como la disposicion del dicho terreno sea incapas de formarse en el casas y de considerarse ser por esta causa muy contra la utilidad publica, por ende ha acordado el dicho Ayuntamiento no

concederse permiso de establezerse en el dicho terreno casas, si solamente para cerrar los huertos de aquel fabricar oficinas para el uso de sus casas, sin que puedan alquilarse por habitacion».

El ciutadà honrat Josep Sanromà Pou senyala «la piessa de tierra nombrada la Sinia Vella den Pou en quien quiere edificar y establezer casas, tanto en la calle de San Juan como en la del Pou de Vall». Explica que l'any 1617 els regidors ja havien establert unes línies de construcció a la zona: «por la drechura y ensancho de dicha calle de san Juan resolvieron dichas personas que se demoliessen la casa de Ux, maestro de axa, con un cubierto y parte de la casa de Juan Boria», però cent anys després encara no s’havia dut a terme. Ara, Sanromà «ofrece a sus costas mercar la casa de Juan Uxo y derribar dicha casa y huerto, y assi mismo todo el derecho que podia pretender libre el passaje viejo entre la casa de Theresa Pons y Pongem y Ines Boria». Aquesta història la seguirem després.

El regidor Josep Palau Riera és autoritzat a «poder establecer aquella parte de quintana possehe fuera de los muros de esta ciudad y muy cerca la puerta nombrada de Barcelona, a efeto de fabricarse en dicha parte de quintana casas, fabricandose aquellas segun el modelo y disseño presentado a este Ayuntamiento, y que las casas que daran fachada a la plaza alli de nuevo hazedera, y tambien a la calle nombrada la Rambla, hayan de tener dos altos, a saber, es dendel umbral de dichas casas hasta el rafago del texado de ellas de quarenta y sinco palmos de alto de pared en diestro, y las puertas que daran a dicha plaza y calle hayan de ser de canteria con piedra picada de catorze palmos y medio de alto y diez palmos de ancho, huviendo de ser todas con una misma igualdad, y assi mismo las ventanas de dichas casas tambien a proporcion de canteria, y los texados hayan de ser con una igualdad todos y hayan todos de correr una misma linea y igualdad». Seguint la iniciativa de Palau reben permís per construir cases al mateix indret Anna Maria Arnau Cabanyes i Francesc Peramàs, a continuació a les ja autoritzades.

Es tracta de les primeres construccions a la plaça de Santa Anna, que neixia aleshores en un espai buit davant de la muralla, com podem veure al *Plan de la citée de Mataró* de l'any

1715, però que no era buit del tot, així la senyora Arnau demana als regidors que és convenient canviar de lloc «las horcas que se hallen de presente existentes», elements jurídics que es situaven als camins públics i a les portes de les ciutats, per motius didàctics.

El mes de juliol una notícia esglaia les poblacions de la costa: !Hi ha pesta a Marsella¡ una epidèmia que pot arribar per mar, en aquesta ciutat de pescadors i comerç marítim, amb tanta relació amb gent forastera que hi fa cap en barco. De seguida les autoritats s'organitzen, «por razon del contagio». Unes «patrullas de soldados a cavallo por el resguardo de la orilla del mar» circulen sense parar, de dia i de nit, de Caldes d'Estrac al Masnou, per vigilar desembarcaments clandestins d'amagat, que és per on pot entrar el mal.

S’organitzen quarantenes «con el mas eficaz cuydado, zelo y vigilancia que se requiere», i caldrà «interrogar, y tomar de juramento a qualquier patron, marineros y otras personas que convenga, y conceder y dexar de conceder, entrada y comercio a qualquier embarcacion y pesonas que pareciere sospechosos». Així quan el patró Bernat Colomer arriba a la platja des de Sardenya amb una tartana, l'obliguen a anar a Barcelona.

Vigilància reforçada i constant, responsabilitat de tothom, una mena d’estat d’excepció, ja que es tracta de «dos guardias de morbo deviendola hazer los habitantes de esta ciudad sin excepcion de personas, mudandose todos los dias por turno». I en la desesperació cal «implorar la divina misericordia haziendo publicas rogativas para poderla alcansar».

Tot i que a Mataró no hi ha gent malalta, la pesta de Marsella va tenir una conseqüència important a la costa catalana, perquè temps després centenars de pescadors d'Arenys, de Mataró, de Vilassar i altres indrets, amb les seves famílies es varen establir als afores de la ciutat francesa que s’havia quedat sense gent de l’ofici. Una comunitat catalana que va resistir més de cent anys en aquell indret.[70]

---

[70] Francesc Costa Oller. «Una colònia de pescadors catalans a Marsella», *L'extraordinària vida dels germans Peramàs* (Mataró, 2018).

1721. La pesta s'acosta

Temps d'economia precària, la caixa del comú buida i tothom demana. L'obra de l'església de Santa Maria no té diners per evitar «el peligro tan evidente que se conoce de caherse el dicho simborio», i els regidors diuen que ho pagaran. Però la necessitat és tant general que fa anys que s'han de fer càrrec del monopoli del pa perquè no hi ha negoci, i a ningú no interessa. De tota manera comença el gener amb una petita alegria, cantant un *Te Deum*, per «la feliz vitoria lograda por las armas de su magestad contra los infieles en el campo de Zeuta».

Un moment de goig enmig del perill que continua, «el contagio que se padece en la Francia», i tothom alerta. Antonio Santander de la Cueba, comandant militar de la ciutat, mana que «por el resguardo de la marina, se construyan (amas de las que estan construydas) tres barracas, a saber, una en la división del termino de esta ciudad con el de Argentona, y las dos a la parte de levante den del termino de dicha esta ciudad hasta el de Llavaneras, y mas al levante de la barraca que se halla construyda en una possession del regidor Palau, guarnecidas de un carro y quatro soldados y quatro paizanos, que se han de mudar cada quatro dias, y los referidos han de ser pagados quenta del catastro, como tambien ha de hazer esta ciudad dos barcos para guardia de sanidad, compuestos de un patron y quatro marineros cada uno, lleva cada uno un asta con su vandera blanca de seis palmos de largo y quatro de ancho, con las armas de la ciudad, y las letras grandes de Sanidad». Amb el reforç d'una colla de «inspectores que han de tener cavallo para recorrer las guardias del districto».

Com que Bertomeu Joven, de Sitges, ha de venir amb barco a carregar vi a la platja, es dicten les normes que cal seguir quan arribi per evitar contagi: «que sin comunicacion alguna se echen las botas de vino al mar y se dexen a correspondiente distancia de la enbarcacion para que desde ella vayan a buscarlas, de forma que no resulte inconveniente ni sospecha alguna a la salud publica».

El mes de juliol «las malas noticias del contagio» s'anava estenent. La situació és de pànic i es multipliquen les mesures de control, la més important tancar les muralles de la ciutat i

només deixar entrar per dues portes, la de Barcelona i la de Valldeix, als forasters que tinguin «la boleta de sanidad». Com que cal establir una guàrdia rigorosa, la faran «los regidores por su turno, un regidor cada dia y despues, seguidamente los cavalleros, y los que gozan de privilegio militar, tambien por su turno», i no li estalvien al rector i els clergues de Santa Maria, amb «dos paizanos vezinos por assistirles». Setge sanitari, quan una epidèmia era el final.

Hem vist com el moviment constructiu davant la porta de la muralla de Barcelona el protagonitza Josep Palau Riera, que té permís «para establecer casas en la piessa de tierra que possehe fuera la puerta llamada de Barcelona». També Anna Maria Arnau de Cabanyes, que vol «establecer en dicha possession de tierra algunas casas», i Francesc Peramàs. Aquests han d'edificar a continuació de les cases de Palau, i els ordenen seguir, «el diseño que está ya formado por Juan Vila en todo el rumbo, fachada y modo de ellas».

Obra de millora és la construcció de clavegueres, que les aigües baixen per on poden, i els carrers són un fangar. Ara es donen ordres per tal de «fabricar un aquaducto o clavaguera, que ha de empezarse a las carnicerias, hasta que se incorpore con clavaguera o aquaducto que se halla muy serca la puerta de Barcelona, para que por dicho aquaducto se condusgan las aguas sucias que discurren de las dichas carnicerias, de las fuentes, calle de Santa Maria y otras partes, afin que passando dichas aguas susias por dicho aquaducto, y no derramadas por las calles del arraval, como passava antes».

Poc abans d'acabar l'any els regidors intenten solucionar un problema antic i constant, derivat del trànsit de militars. Es tracta de les queixes «de aloxar por las casas de ella cuerpos muy crecidos de tropas, assi de cavalleria como de infanteria, y haverse experimentado los gravissimos daños que se siguen a los patrones moradores y a sus familias». Es decideix que «se formen y hagan quarteles para aloxar las tropas en las casas que para este fin tiene alquiladas, sitas en la dicha ciudad al cabo de la calle nombrada la Riera».

1722. Els franciscans

Vet aquí un any tranquil, allunyada la por de la pesta, però amb les factures per pagar. I un Ajuntament atropellat, que el corregidor i el seu tinent, tots dos, han marxat «para tomar los baños en la villa de Caldes de Montbui por el recobro de sus saludes», o sigui per la por de l'epidèmia, i el regidor degà tampoc no va dret, «casi del todo impedido de manos y pies».

És d'interès una petita acció d'urbanisme, una plaça nova que neix per casualitat. Llegim que «por dar entrada y salida a la dicha calle nombrada de San Juan, y en el arraval de ella, se derribó el año passado una casa que era propia de Francisco Uix, de cuyo derribo se ha ocasionado debastarse otra propia de Caetano Bori y Vehil, de tal suerte que se halla oy casi del todo derruida, y parte de sus paredes al suelo, y reconociendo el dicho Ayuntamiento que del terreno que dichas dos casas ocupaban puede formarse allí una plassa buena, y capas para hazer cara a las calles del Camino Real y de San Juan, redundando la dicha plasa en notoria utilidad y lucimiento de esta ciudad (...) con el nombre de Plasa de Pedrajes [pedrasses]». Al *Plan de la citée de Mataro* de l'any 1715 coneixem l'estat d'aquesta zona.

I aviat és Josep Sanromà Pou que insisteix en voler edificar una casa a l'esmentat carrer de Sant Joan, «en el lugar o terreno que deve servir para correr por la calle transversal que ha de correr hasta la calle del Pou de Vall [Sant Pere]». En presència de l'Ajuntament, i per «Joseph Carreras, albañil, y Antonio Pablo Mascort, carpintero, se tiraron y aseñalaron las lineas para correr dicha calle transversal dende la de San Antonio hasta del Pou de Vall», però la casa que vol fer no respecte les indicacions, i si la construís no podria «correr la dicha calle transversal, havian de quedar las calles de San Juan y del Pou de Vall en el medio de ellas sin entrada ni salida».

En aquesta zona, al costat dels enderrocs, Onofre Molins demana permís «de poder hazer puertas y ventanas a la parte del septentrion de la casa que possehe en la calle nombrada de San Juan y que haze esquina a la plassa llamada de Pedrajes». Li donen, «salvándose de derecho el dicho Ayuntamiento acción y facultad de poder en qualquier tiempo arrimar y poner

junto a la misma casa de dicho Molins una fuente de agua para el abasto de los moradores del arreval». Certament, en algun moment es va construir una font en aquesta paret, i jo hi havia anat a beure aigua amb pantalons curts, que vivia a la vora.

Però cal fer esment a la qüestió immobiliària, que l'Ajuntament, cansat d'intentar cobrar els impostos amb poc èxit, amenaça a qui compri o llogui cases o terres, que s'haurà de fer càrrec dels deutes del Cadastre del propietari o llogater.

Davant l'ordre del comandant militar «para que se aquartele en los quarteles de esta ciudad las tropas de infantería y cavallería que se hallen de guarnición en ella», els regidors demanen «toda plenitud de poder y de gastar por el mismo fin de dineros del común de esta ciudad lo que sea necessario y conveniente». Es tractava que «se compussiesen las casas en buena forma para poder estar en quarteles las dichas tropas y que a costas de la ciudad hiziessen las camas necessarias para la dicha tropa». El mes d'agost tot era apunt, «en la forma y buena disposición», pel relleu de la tropa, i l'Ajuntament anuncia «haver formado y hecho un quarto nuevo por quartel de la infantería de esta ciudad y de haver puesto en buena forma los quarteles viejos inmediatos al nuevo». I que seguint instruccions cal «llevar en el almazén tres cientos ochenta y nueve quintales de paja para subministrarla a las tropas de cavallería que deveran aquartelarse».

Els regidors diuen que el cost de 5.358 lliures dels 250 llits que fan nous es pagaran dels diners del Cadastre, però les autoritats d’hisenda diuen que no, que ha de pagar l'Ajuntament dels seus recursos. Contesten que no tenen diners per «pagar un gasto tan extraordinario», i que caldrà fer un repartiment als ciutadans, «menos los eclesiasticos», en un temps quan els negocis no van be i l'impost del Cadastre ha augmentat un quaranta cinc per cent.

El mes de novembre el pare provincial «de la regular observancia del seráfico San Francisco», o sigui els franciscans, demana permís «para fundar un nuevo convento de su instituto en dicha esta ciudad». Havien intentat establir-se a la ciutat tres o quatre vegades anys enrere, però sempre els hi havien dit que no, però ara els regidors ho aproven, «en atención de considerarse y reconocerse ser la dicha nueva fundación muy

del servicio de Dios, provecho espiritual de los moradores de dicha ciudad y en particular de los arrevales de la marina de ella, teniendo con dicha fundación nueva mayor abundancia de especial consuelo». La referència a la marina és perquè l'ordre anava a situar-se al Camí Real.

Hi ha tres regidors, Josep Vendell, Francesc Peramás i Fèlix Dorda, que no hi estan d'acord, «después de haver hecha nuestra devida reflexión de las conveniencias offrecidas a esta ciudad (...) no ofrece ninguna conveniencia más que la del pasto espiritual el qual no hemos entendido falte ni que haya faltado a ninguno de los individuos de esta ciudad (...) hemos visto los grandes perjuicios que la fundación de dicho nuevo convento de San Francisco havia de ocasionar a dicha parroquial iglesia y los padecerían también las familias de aquellos que por medio de algún hijo o hermano residente se mantienen». Es queixen també el convent de caputxins, i els dos de carmelites, que veuen que hauran de repartir els clients, ara que «la miseria que es tan patente en esta ciudad, y la que padece el hospital de ella, que a media constitución de enfermedades crehemos se habrían de cerrar las puertas por falta de medios, y tener ya esta ciudad dos conventos de mendicantes y otro de admitido». Tenint en compte que té permís real i de la ciutat un «convento de padres de la escuela pía, tan conveniente por los hijos de esta ciudad, por ser su instituto el dar a los muchachos el pasto espiritual». Diuen els regidors contraris que és millor augmentar les misses a les esglésies de Santa Maria i de l'Hospital, «para que los habitantes de el arreval sean mas abundantes y assistidos del pasto espiritual».

Petites qüestions de l'any. El capellà Bernat Sabater és nomenat mestre de gramàtica, ja que fa temps que no troben «sugeto que quiere enseñar la gramática» i l'educació del nois no és cristiana. Els de la confraria de l'Angel Custodi, diuen que en la processó de Setmana Santa portaran el «passo de la Pasión» i el «passo de un dolor de la Virgen». I una notícia no tant petita, que es rep l'ordre que cal entregar setze mariners «para el real servicio de la armada marítima de su Magestad», al llibre consta la llista de tots els que hi hauran d'anar.

1723. Els escolapis

El dia 15 de gener compareix davant el plenari el rector de l'escola pia de Moià, i demana el certificat «de la deliberacion que a los tres dias del mes de agosto del año mil sete cientos diez y siete los muy ilustres jurados y consejo de dicha ciudad de Mataró deliberó y acordó prestar (presediendo empero el real consentimiento) el permiso a los padres de la escuela pía una nueva fundacion del instituto de su orden». Segueixen, reproduïdes al llibre, les capitulacions redactades en català i acceptades pel vicari general d'una ordre que venia a Mataró a «ensenyar los rudiments de llegir, escriurer y comptar y las arts de gramàtica, retòrica y vers». Els primers passos d'una dedicació encara viva, després de quatre segles.

Cal anar posant el país en ordre, quan la guerra encara fumeja en el record i el nou edifici polític s'estrena. Així, i per interès fiscal, l'intendent mana «una nueva estimacion y valoracion de las casas de que se compone actualmente esta ciudad, y que se arregle el útil que cada una produze o puede produzir por razon de alquiler, a cuyo fin passen de mi orden con esta Domingo Gras y Pedro Pablo Martí, maestros carpinteros y albañil de las obras del rey en esta plaza [Barcelona]». Els ajudaran «otros dos maestros de los mismos oficios» de Mataró, el fuster Pau Figaró i el paleta Pere Famades. «Al mismo tiempo que se forme la enunciada relazión se describirán la familia o familias que ocupen cada una casa con la expresión del nombre, apellido, oficio y edad de la caveza de ella, de sus hijos, mancebos, criados y aprendizes». Els encarregats es dedicaran a recollir aquestes dades a llarg de trenta dies de feina.

És d'interès conèixer el que diuen els administradors de les carnisseries, que fan saber als regidors, «ser muy necessario que por lo muy corto que se halla el término de dicha esta ciudad de pasto para el ganado que se mata en dichas carnicerias, ni tener hierbas en el para poder apazentarle, que la dicha junta tomasse el arriendo de la carniceria del lugar de Argentona, vezino de esta ciudad y que lográndose tendría el dicho ganado mucho mas pasto y por consiguiente engordarse más». I així ho van fer, pacten amb els d'Argentona a canvi de

538 lliures a l'any perquè el bestià local fes més goig. També consta que la ciutat demana al rei que s’aixequi la prohibició d’entrada del vi i de l’aiguardent.

I una bona notícia va arribar el novembre, quan les autoritats fan saber «que oy está libre Marsella y los demás puertos del Mediterraneo y sus sercanías, como toda la Francia, de infección de la peste». De tota manera no cal confiar-se, «todavia es necessario continuar la custodia de la salud en estos reynos respeto de Marsella», i ordenen cremar la roba, el tabac i tots els gèneres que no vinguin de «lugares sanos». Com a cosa exemplar i per escarment, els regidors que formen la junta de sanitat organitzen un espectacle tèxtil insòlit: «haviendo salido a fuera de la ciudad y de la puerta llamada de Barcelona, en la plaza a la dicha puerta contígua, mandaron los dichos regidores de la dicha junta encender una grande hoguera, y ardiendo aquella mandaron poner en el medio de dicha hoguera las dichas dos piezas de blahuetes y otra de botonía blanca y todo en dicha hoguera ardió y quemó hasta que todo fue convertido en ceniza».

I vet aquí un altre espectacle, el de la presó local, una cova de malviure: «Suceden con bastante frequencia fugas de los más deliquentes facinerosos y ralea por la debilidad y poco grueso de las paredes de los calabozos, y por la falta de grillos, zepos y cadenas, y por no haver persona de confianza que como carcelero de paga responsable de la custodia y vista de los pressos». Notem que en acabar l’any l’Ajuntament regala espelmes a les principals autoritats del municipi, un costum «de tiempo inmemorial».

1724. Lluís Primer, rei uns mesos

Hi ha enrenou monàrquic a Palau, que el rei Felip V desvarieja, i deixa l’ofici. Abdica el dia 15 de gener en el seu fill Lluís I, un noiet de setze anys. Per tant notable esdeveniment –un rei nou no és cosa de cada dia–, a Mataró es prepara, pel 26 de març, a les quatre de la tarda, una «magestuosa función» dedicada a «la proclamación y levantamiento de el pendón en el real nombre de su magestad». Abans, però, s'ha de deixar tot

apunt i cal gastar «las cantidades que sean necessarias y convenientes», de diners del comú. I els sastres han de fer, de pressa i corrent, pel corregidor i els regidors, «casacas de paño fino negro con chupas de muela, medias de seda y lo demás necessario». Generosos amb la caixa, que era buida, manen els regidors que als càrrecs menors «se les subministre dos doblones para poder luzirse en esta dicha función».

En el dia assenyalat, els regidors, «saliendo de las casas del Ayuntamiento con todos los subalternos del Ayuntamiento, con cavallos encaminándose a la plaza Mayor de dicha ciudad, en donde estava prevenido un tablado, y llegados a la dicha plaza se apearon el dicho doctor Vendrell con el real pendón, el teniente de corregidor y el regidor Melchor Trias, el escribano abaxo escrito, los reyes de armas y los masseros a un lado y otro del tablado y subiendo en el dicho tablado, y puestos en una tarima que estava en dicho tablado, uno de los reyes de armas dixo en alta voz por tres vezes *Silencio,* y otras tres *Oíd*, y consecutivamente el dicho regidor Vendrell llevando el real pendón dixo en vos alta por tres repetidas vezes *Castilla y Cataluña por el rey nuestro señor don Luís Primero* (que Dios guarde), y a cada una de ellas, haviendo respondido el numeroso concurso que en dicha plaza se hallava *Amén* y con mutiplicadas voces y aclamaciones de *Vivas* y sosegado el alborozo, bolvieron todos a montar a sus cavallos con el mismo concierto y orden». A la plaça de Santa Maria es repeteix la cerimònia i per tercer cop davant l'edifici de l'Ajuntament. El penó real el situen en una finestra de l'edifici, custodiat pels dos massers i un cos de guàrdia valona al llarg de vuit dies.

I després de les festes les pestes, o sigui les factures. I com que no tenien ni cinc, per començar a pagar tenen la intenció de vendre patrimoni, en aquest cas «una tercia del arriendo de la gabela». Però es viuen temps estèrils, sense negoci, i els regidors senyalen que si no troben comprador caldrà endeutar-se en 900 lliures a un interès del 8%. Resulta que el pobre rei Lluís moria el dia 31 d’agost, pocs mesos després de ser proclamat, i encara quedaven deutes a l’Ajuntament d’aquell acte tant cèlebre. Com aquell matrimoni que conec que en separar-se encara devien el viatge de nuvis.

Tampoc no és cosa de cada dia nomenar «alcalde mayor o teniente corregidor». Ara li toca al notable local, en Salvador Reniu Padró, i un llarg document, inclòs a les actes, recull les obligacions i beneficis del càrrec, llista que mai no s'acaba.

Si l'any anterior els presos només estaven a la presó si els convenia, ara els hi volen posar més malament, que cal preparar l'estatge, «para la seguridad de los prisioneros que deveran meterse en ellas del partido de este corregimiento». Es nomena una comissió de regidors per cuidar-se'n i aviat es presenta «un disseño de la formación de las cárceles nuevas», que més tard canviaran per un de menys costós. Les fabricarà el millor postor i es pagarà dels ingressos dels propis, si és que donen. Pel que fa a la nova caserna, l'Ajuntament compra els llits i altre equipament, s'ha gastat més de vuit mil lliures i en falten 3.890. Els deutes també es pagaran dels beneficis dels propis, en aquest cas es detalla que han de sortir de la caixa de la forneria i de la carnisseria. Les autoritats militars venen de Barcelona a fer una visita d'inspecció a la caserna, perquè s'acosta un batalló d'infanteria i tot ha d'estar apunt.

De coses d'urbanisme, un conflicte. Anna Maria Cabanyes i el seu fill Josep Arnau, «han hecho obrir unos simientos y continuán aquellos por medio de albañiles en el terreno sito fuera la puerta de Barcelona desta ciudad sin haver intervenido ninguno de los regidores», que ordenen «cessar hagan los dichos simientos que en el dicho terreno estan habriendo, demoliendo aquellos, volviendo el mismo terreno en el mismo modo que antes de habrirse los dichos simientos se hallava».

De fet tenien permís atorgat uns anys abans, però ara els regidors tenen en consideració, «los grandes inconvenientes que se seguirían assi a la conveniencia y pública utilidad pues se estrecharía notablemente la entrada y salida de la dicha puerta de Barcelona, necesitándose tanto como se necessita la anchura por el lucimiento y ornato de esta ciudad, el passeo y divertimento de ella, como también para hazer en el terreno de dicha pocessión con menor daño el exercicio de soldados, revistas y demás funciones militares, assí los que se hallan aquartelados en esta ciudad como los que por ella transitan». Amb aquest criteri revoquen el permís, però els regidors Vendrell, Peramàs i Arnau hi estan en contra.

1747. Informe

El dia 14 del mes d'agost els regidors enllesteixen un informe ordenat pel «señor obispo de Oviedo, governador del Consejo», i com que és de gran interès, ara el llegireu. Recordem que quan es tracta de xifres que poden tenir una utilitat fiscal, abans també era costum dissimular.

«Cosecha de frutos y sus precios. La cosecha unica de esta ciudad de que se puede extraher parte es la del vino, de cuyo fruto se percibirá unos años con otros unos ocho mil y quinientas cargas, cuyo precio, tambien unos años con otros, computado el bueno con el inferior, será el de veinte y sinco reales de ardites catalanes por carga, que, descontado el Real Catastro y el grande trabajo y gastos de las culturas de las vinyas, es muy poco lo que queda en beneficio de los dueños. Son cargas 8.500. Precio por carga: veinte y sinco reales.

La de trigo se reducirá a quinientas quarteras por año, cuyo precio, por haver mucho de el de inferior calidad, será unos años con otros el de veinte y sinco reales, del que descontado el importe de los trabajos de su cultura, semilla y otros, queda para el dueño unos doze reales. Son quarteras de trigo quinientas. Precio por quartera, veinte y sinco reales.

La de garbansos se concidera a ducientas quarteras, y su precio a treinta reales por quartera. Son quarteras garbansos ducientas. Precio por quartera treinta reales.

Otros frutos. La de avas, sevada, judias, azeyte y demas frutos de que necessita la ciudad para su abasto no se expresa por su modicidad numero alguno, ni menos sus precios, por no poderles vender nungun cosechero, si que toda la provision viene de afuera.

Cria de ganados. Sobre este punto no tiene nada que informar el Ayuntamiento, por no haver cria de especia alguna de ganados, y para el abasto de la ciudad es preciso vengan de afuera en abtitud para el matadero, pues por la falta de hierbas en el termino de ella, es corta la porcion que se puede en ella apassentar.

Positos. Tampoco hay posito alguno por no permitirle los cortos caudales de la ciudad.

Estado de propios y arbitrios, sus cargos y destinos. Consisten dichos propios a lo que percibe la ciudad por reales concessiones de los arriendos de carniceria, provision por menor de pescas saladas y granos de los molinos arineros, de la nieve, y otros que por ser de poca entidad no se espressan, que por junto sus productos importaran, unos años con otros, noventa y ocho mil quinientos y noventa reales de ardites. Los que se aplican, esto es, por la paga de Valimientos, treinta y nueve mil nueve cientas ochenta y seis reales; por la del Real Catastro diez mil trescientos noventa y seis reales; por alquiler de casas para quarteles y su manutencion, unos años con otros, seis mil y quatrocientos noventa y sinco reales; por reparaciones de los edificios publicos, conductos de aguas, fuentes, calles y otros, composicion de caminos, morallas de la ciudad y otros concernientes al bien publico, unos años con otros, treze mil reales; y lo que sobra de dichos propios no llega por los salarios de los que componen el cuerpo de la ciudad y sus dependientes, ni para los precisos alimentos de ella. De manera que padeciendo todos los años la pension de cerca de treinta mil reales de ardites, por censos y censales creados antes del año mil setecientos diez y seis, no pede pagar pension alguna a sus acrehedores, por cuyo motivo se halla todos los dias molestada susteniendo tambien diferentes pleytos.

Estado de los montes y plantios. Los montes del termino de esta ciudad no son muy asperos, y su tierra de inferior calidad, y no siendo aptos para otra cosa que para el plantio de viñas los mas de ellos tienen este destino, como y tambien las tierras del llano, por ser comunmente inferiores a excepcion de algunas huertas que con el regadio y mucha aplicacion produzen verduras bastantes para la ciudad.

Homicidios, escandolos publicos y desordenes. Sobre estos puntos solamente puede decirse que publicamente se murmura con escandolo de la libertad con que viven las familias de gitanos que se hallan en esta ciudad, y mas de las mugeres, diciendosse que siendo ellas de mala especie, no solo lo son para si, sino tambien para otras, por mas que vigilan las justicias para evitarlo.

Estado de hospitales. Se halla en esta ciudad un hospital muy antiguo fundado con legitimos permissos, en que se ad-

miten todos los pobres enfermos domiciliados en ella, dandoseles el sustento, mas de lo que se recoge de limosnas que no de las rentas que aquel tiene, por ser muy cortas y ahun estas en mucha parte poco cobrables.

Casas de niños de la doctrina christiana, expositos y obras pias. De estas casas no hay ninguna por precision, y por lo que mira a la ensenyansa de la doctrina christiana, la haze por obligacion el cura con sus thenientes, y en fuerza de su instituto los padres de la escuela pia, y por razon de su fundacion los padres carmelitas descalssos, haziendo lo mismo los maestros particulares en sus respectivas escuelas.

Fundacion de regulares. Dichas fundaciones se reducen en las de un convento de carmelitas descalsos, que es el segundo de esta provincia, otro de caputxinos muy antiguo, otro de padres de la escuela pia, otro de monjas carmelitas descalssas, y otro de monjas caputxinas, todos los quales no duda el Ayuntamiento haver sido fundados con los devidos permissos, y por lo que mira a las fundaciones de la escuela pia y monjas capuchinas, le consta porque siendo modernos ha visto los reales despachos y demas que fueron necessarios por dichas fundaciones.

Perjuizios de la Real Jurisdiccion causados por la eclesiastica u otra privilegiada. Como es real toda la jurisdiccion en esta ciudad no se sabe que por la eclesiastica u otra privilegiada se le cause ningun perjuicio.

Enfermedades y epidemias. No tiene el Ayuntamiento que informar cosa particular en este assumpto, por no experimentarse en la ciudad enfermedades ni epidemias que muevan a particular cuydado.

Numero de exemptos. A mas del alcalde mayor, ocho regidores, quatro subalternos y tres porteros de la ciudad. Se concideran exemptos el alguacil mayor y tres ordinarios de V.S., el escribano mayor del juzgado de V.S., los que componen el tribunal del almirantazgo como son el comissario o subdelegado de marina, el juez de letras, un alguazil, y a mas todos los matriculados, que se crehe llegaran a ducientos. Assimismo se concideran tambien exemptos tres administradores de reales rentas, como son el de reales aduanas, el del tabaco y salinas, los visitadores y guardias de dichas rentas. Tambien

se concideran exemptos tres familiares del Santo Officio, la casa de Doña Maria Coronado, por ser viuda dexada de Don Francisco Coronado, capitan de infanteria, la de Francisco Colomer con decreto del excelentisimo señor capitan general con motivo de vivir junto con el, en su casa, don Lorenzo Peradejordi, theniente que fue de navio de guerra de S.M. agregado a la plaza de Barcelona, y la de Francisco Peramas, con igual decreto de S. Excelencia por ser viuda de regidor.

Numero de essceletisimos y sus excessos. Son seis los escrivanos que se hallan en esta ciudad, de los quales no sabe el Ayuntamiento excesso de que informar. Por lo que mira a juezes de commission y pueblos de la jurisdiccion, con sus vezindarios, parece (a mas de la falta de noticias que sobre este particular se halla), no le toca este informe por conciderar de todo noticioso a V.S.

Mataró, catorse de mil setecientos quarenta y siete».

1748. Mapa

El mes de desembre de 1747 els regidors reben l'ordre enèrgica d'un alt funcionari de l'Estat, Pedro Colón de Larreategui, fiscal del Concell d'Hissenda de Castella, que els cal fer un mapa del territori, «sin omitir las casas de campo, massias y qualquier hermita», amb intenció fiscal, és clar. I de seguida el creuen, i el mes de gener aquest home ja el té a mans per fer càlculs sobre les butxaques dels mataronins. Seria d'interès trobar-lo en algún arxiu amagat.

Consta la descripció de l'Ajuntament: «Mapa de la ciudad, arrabales, término y vezindarios de Mataró, hecho según lo prevenido por el muy ilustrísimo señor corregidor de esta ciudad, con su órden de diez y seis deciembre mil setecientos quarenta y siete próximo pasado, insiguiendo el tenor de la carta del señor don Pedro Colón de Larreategui de fecha en Madrid a los nueve de los mismos mes y año, con su descripción y senyales de letras según se ve en la otra parte del presente mapa.

Conciste el término de dicha ciudad, esto es de la parte de levante, que linda con el de San Andrés de Llavaneras, hasta

lo de poniente, que linda con el de San Julián de Argentona, en tres quartos de hora, y de la parte de medio día, que es la ribera del mar hasta el cierzo que linda en el término de Dosrius y Canyamás, en el de una hora.

Tiene la ciudad con sus arrabales mil trescientas quarenta y una casas, esto es, quatrocientas setenta y tres dentro de los muros, ochocientas sessenta y ocho fuera en sus arrabales.

Según se ve en la citada descripción solamente consiste en una parroquia a la que está agregada la iglesia o sufragánea de San Miguel de Mata, en un hospital de pobres enfermos, en quatro conventos, esto es, uno de descalsos, otro de descalsas, otro de caputcinos, y otro de caputchinas, y un collegio de padres de la Escuelapía, todos dentro de esta ciudad y arrabales.

Se ve assimismo que están sitos dentro dicho término quatro vezindarios, esto es en la dicha sufragánea de San Miguel de Mata, que consiste en veinte casas o masías y una capilla dicha de San Martín; el de Vatlleix, que conciste en treze casas o masías y en una capilla de San Sadurnín y Santa Rita; en el de Cirera, que consiste en seis casas o masías, y en la de Trayá, que consiste en dos casas o masías con su capilla de San Jaime; y una hermita nombrada de San Simón.

A más de las dichas casas o masías, se hallan veinte y tres casas de campo esparsidas y para la habitación de ortelanos, y entre ellas las que sirven por fábrica de indianas de esta ciudad. Los frutos de la cosecha de dicho término consisten quasi solamente en la de vino, por ser su terreno más de montes poco ásperos que del llano, y assí delde los montes como el del llano de inferior calidad, y solamente aptos para el plantío de vinyas, a excepción de algunas huertas que con el regadío y mucha aplicación producen verduras bastantes para la ciudad».

1759. Carles Tercer és rei

Enterrat amb dol el rei Ferran VI, toca que «se levanten los pendones y se proclame por rey» el seu germà. De seguida els regidors s'organitzen, i avisen «a los prohombres y administradores de las cofadrías y gremios de esta dicha ciudad, para

que pareciessen ante el Ayuntamiento el día de oy, por expressarles quanto será del real agrado, a más de la obligación que como fieles vassallos se deve al rey nuestro señor (Dios le guarde), el que con el mayor lucimiento y ornato, se compongan las calles de esta ciudad por donde deve passar el real pendón para su levantamiento y proclamación, y encargarles el trecho que a cada uno de dichos gremios y cofadrías se les ha destinado por el dicho Ayuntamiento, insiguiendo en esto el estilo de las proclamaciones de los reyes nuestros señores don Luís Primero y don Fernando Sexto, y siendo presentes en este Ayuntamiento todos los dichos prohombres y administradores, y haviéndoseles primeramente por el mismo Ayuntamiento advertido el real agrado y servicio en el citado adorno y entoldo. Ha acordado se les entregue una nota o papel por el escrivano de dicho Ayuntamiento, que contiene los trechos destinados para el referido entoldo y adorno, empezando por la cofadría de San Elmo de marineros, cuyo trecho es en la Riera dende la esquina de la calle de San Joseph y en la calle de Palau hasta la esquina de la calle de Barcelona y toda la puerta dicha de Barcelona; siguiendo la cofadría de Santa Ana de jornaleros, con el trecho de toda la calle de Barcelona y su plazuela, hasta la esquina de las Peñas y toda la frente que es allí; la de San Antonio y san Aloy, de herreros, arrieros y otros oficios en ella agregados, el trecho de toda la calle dicha de las Peñas, plazuela de San Christóval, calle de Santa María, hasta la esquina de la fuente de la plassa Mayor y su frente; de la otra parte de la calle, el gremio de los del arte de la seda, el trecho de toda la plassa Mayor, calle de Santa María, hasta las esquinas de las casas dichas del Palau o del Plevá, que da en la plazuela de Santa María, y de la del beneficiado de San Estevan, que da en el sementerio de la parroquia de esta ciudad; la cofadría del Ángel Custodio, de sastres, el trecho de toda la plazuela de Santa María y la fuente de ella y calle de San Francisco de Assís, hasta la casa del diezmo y la frente que le corresponde en la otra parte de la calle, que es la casa de Coll, sapatero; la cofadría de San Marcos y Santa Lucía, de sapateros, desde la casa del dicho diezmo y casa de Coll, hasta la puerta de Valleix, inclussive; la cofadría de San Juan Bauptista de carpinteros, cuberos y otros oficios agregados, el trecho

de la calle de Buenayre dende las esquinas de la calle de San Francisco hasta la de la calle de San Pedro más Alta y su frente; de la otra parte de la calle de Buenayre el gremio de Albañiles, desde dicha esquina y su frente, hasta las de la misma calle que dan a la Riera; el gremio de texedores de lino, el recinto que es dende la puerta del quartel hasta la esquina de las casas de Llauder y de Coll, confitero; el gremio de sogueros, en la Riera, dende las esquinas de las calles de Buenayre y Argentona hasta la casa de Coral, confitero, y de la esquina de la calle Nueva y su San Christo; la cofadría de San Pedro de pescadores, desde la esquina de dicha calle Nueva y de la casa de Coral, inclusive, hasta las esquinas de la calle del Carreró y de San Joseph y San Christo de la casa de Arnau».

Com que en aquesta cerimònia tant important, que no és cosa de cada dia estrenar rei, cal anar ben vestit i lluent, que tota la ciutat et mira, i als armaris de l'Ajuntament no hi ha res, envien un regidor a Barcelona amb l'encàrrec de gastar en la roba, «que deve ser, esto es, la casaca y calssones de paño cedán negro, el afforro de la casaca de tafetán blanco la buelta, y la xupa de llama blanca, sombrero con galón y botón de plata y medias de seda negra».

I cal fer-ho saber als mataronins, senyalant les obligacions que els cauen a sobre i el perill de no seguir-les. Vet aquí el pregó de la casa gran: «Ordeno y mando a todos los vezinos de esta ciudad, que a las ocho horas de la mañana del dicho día domingo treinta de este mes, tengan adornadas las calles, y entapissados los frontispicios de sus casas, en las plassas y calles donde deve executarse el acto de la proclamación, y por donde deve transitar el real pendón de su magestad, que serán las siguientes: calle de la Riera, calle de Barcelona, plassa y calle de las Peñas, plassa de San Christoval, calle de Santa María, plassa Mayor, plazuela de Santa María, calle de San Francisco y calle de Buenayre, componiéndolo todo y adornándolo con la mayor decencia y lucimiento. De manera que no quede frontispicio alguno que no esté decentemente colgado, ni calle que no sea limpia. Que la noche del dicho día domingo treinta de este mes, y la dos concecutivas, desde el toque de las primeras oraciones, hasta las nueve y media, haya de poner y pongan públicas luminarias en toda la ciudad y sus

arravales, sin escusarse medios nadie, por pedirlo assí tan regia función. Y prevengo a los moradores y gremios que se dará de contado por el muy ilustre Ayuntamiento, un competente premio al que con más lucimiento compusiere el frontispicio de su casa o algo de su distrito, pero los que serán renitentes en cumplir incurrirán en la pena de diez libras, y con la misma se prohibe el que mientras se hiziera la proclamación, y hasta tocadas las primeras oraciones, persona alguna en plassa, calle o casa, dispare tiro, trueno, cohete, ni otro género de fuego como y también a qualquier persona que perturbare a los que compustaren el dicho curso, assí con tapices como con otros adornos y tocaren aquellos, assí por descomponerlos como por qualquier otro motivo».

Tot apunt pel diumenge dia 30 de setembre, «compuestos entoldados y adornados los trechos de las calles y plassa», amb «un tablado que para este effecto se ha formado en la plassa Mayor». Comença l'espectacle a les quatre de la tarda, amb els regidors i el corregidor «teniendo en su mano derecha el real pendón» que entrega a Josep de Carles, el regidor degà, «para que le levantasse por el rey nuestro señor don Carlos Tercero». Surt la comitiva oficial de l'Ajuntament «montados con cavallos por su turno de dos en dos dichos regidores, precedidos de un cuerpo de dragones montados, con la música de su regimiento y la de la ciudad, y de los masseros del mismo Ayuntamiento, con dos reyes de armas immediatos y delante del real pendón, y detrás de este, seguidos del secretario y escribano, el mayordomo de propios Joseph Campllonch y el credencero Buenaventura Catalá y Mas (no haviendo podido assistir el contador Juan Pablo Gibert por su paralatiquez) y de otro cuerpo de dragones que cerrava este concurso. Y en este orden puestos se encaminaron, passando por la Riera, calle de Barcelona, Peñas, plazuela de San Chritóval y calle de Santa María a la plassa Mayor de dicha ciudad, en donde estava prevenido un tablado.

Y llegados a ella se apearon los dichos señores corregidor, regidor decano con el real pendón, y el regidor antiquior, yo, dicho escrivano y secretario, los masseros y reyes de armas. Y subidos todos al dicho tablado, y puestos los masseros con las massas en los brassos terciadas en el más alto escalón imme-

diato al tablado, los reyes de armas a uno y otro lado del dicho tablado, los tres señores corregidor, decano y antiquior, encima una tarima del mismo tablado, e yo, dicho esrcrivano y secretario, en la parte isquierda e immediata a dichos señores y tarima. Dixo uno de los reyes de armas en alta voz, por tres vezes, *silencio*, y el otro rey de armas, seguidamente por otras tantas vezes, *ohid*. Y puesto el concurso del pueblo con el más respetuoso silencio, dixo el dicho regidor decano en alta voz las siguientes palabras: *Castilla y Cathaluña por el rey don Carlos Tercero, nuestro señor* (que Dios guarde), a las que respondieron los nobles y cavalleros, con el clero, que convidados por el Ayuntamiento estaban en un grande tablado construhido en la misma plassa, y el numerosso concurso del pueblo, que en la misma plassa estava: *Amén*, con multiplicadas vozes y aclamaciones de *Viva*. Y vuelto otra vez sossegado el pueblo, a repetirlas el dicho decano por dos veces más, después de pronunciadas con la misma altavoz en el intermedio de cada una respondió el citado concurso con las mismas vozes aclamaciones de *Amén* y *Viva*».

Davant la casa del corregidor, a la Riera, es repeteix la mateixa cerimònia, aquest cop seguida també «de muchas damas y cavalleros que estavan convidados en dicha casa». I per acabar davant l'Ajuntament s'aixeca el penó i es fan els crits de reglament. Les autoritats entren a l'edifici i surt el corregidor amb el penó real «a vistas del pueblo en una ventana de las mismas casas del Ayuntamiento, debajo un dosel o pavellón en que estava puesta y patente al pueblo la efigies del nuestro rey y señor, en donde devía permanecer por espacio de tres días y tres noches seguidos, con guardia de dos masseros puestos en los balcones collaterales e immediatos a la dicha effigies o retrato del rey, y del dicho real pendón, con las massas y armas de la ciudad, y con otra de un cuerpo de reales guardias españolas».

L'endemà, dilluns dia 1 d'octubre, a les cinc de la tarda, «se cantará por la capilla de la misma parroquial iglesia solempne *Te Deum* en acción de gracias al levantamiento al trono de esta monarquía a la magestad del rey nuestro señor don Carlos Tercero». Arriba el moment d'anar a l'església de Santa Maria, «siendo cerca las cinco horas de la tarde, cuya hora se te-

nía aplassada, y estando todo prevenido para esta dicha función, ha acordado el dicho Ayuntamiento passar luego a la dicha parroquial iglesia, con el orden correspondiente, executándolo assí immediatamente, saliendo de sus casas con la música que se tenía prevenida de trompas, violines y viola delante, siguiendo esta la de xirimías, obuesses y fogore, vestidos con las cotas de damasco carmesí del dicho Ayuntamiento, y tocando sus repectivos instrumentos alternativamente sus conciertos, hasta llegar en dicha iglesia, en la que luego de puesto el Ayuntamiento en su acostumbrado lugar del presbiterio, habido, por el reverendo rector y sus acistentes, puestos delante el altar mayor, entonando el dicho *Te Deum* y cantado por la capilla de la parroquial iglesia con toda solempnidad, y después de concluído todo se ha vuelto el Ayuntamiento, acompañado por la misma música con la referida orden, saliendo de dicha iglesia a la casas de su Ayuntamiento». I deixem el rei treballar, que va fer moltes coses, i la porta d'Alcalá, mira-la.

1800. Guerra anglesa

Les dues feines principals de l'Ajuntament, i a les que han de dedicar molta diligència i esforços els regidors, són les relacionades amb la recaptació d'impostos i el control del mercat de productes alimentaris. I aquest any tot es complica, perquè a la gestió dels impostos regulars, que són el Cadastre, el Ganancial o Industrial i el P ersonal, se n'hi ha d'afegir un d'extra-ordinari que mana el Consejo de Castilla. Es tracta d'un repar-timent de tres-cents milions de rals a tot el regne, dels quals a Mataró en toquen 124.803, una quantitat molt important que arriba en un moment de crisi econòmica i social, a causa de la guerra amb Anglaterra.

L'armada d'aquest país controlava els mars, i havia tallat el comerç d'Espanya amb les colònies americanes, del que depenia la indústria i l'agricultura local, dedicades de ple a l'exportació de productes tèxtils i vi, Atlàntic enllà. En aquesta circumstància els regidors demanen «la piedad del monarca», per la «miserabilidad de esta ciudad ocasionada de las crecidissimas pérdidas que han tenido sus vecinos por mar (...) suspen-

sion de trabajos que han hecho las fábricas y mala cosecha del pasado año». Però hauran de pagar, i a les gestions entre tots els afectats, per fer-ho possible, les autoritats municipals hauran de dedicar moltes hores i equilibris.

Només hi ha una obra urbana important, d'iniciativa privada. El noble Magí de Vilallonga, que en aquell moment vivia a Barcelona però tenia la casa familiar a Mataró, dóna diners «para el derribo y compra de casas para el ensanche de la plaza pública», la plaça Gran, precisament davant de la seva residència. I també hi ha obres a la porta de la muralla dita de Sant Josep, «en atención de llevar las aguas que decienden de los montes muchas arenas, cuyas impiden el paso franco del portalejo de San Joseph de suerte que los carros cargados no pueden pasar y que ahun sin cargar apenas pasan». També tenen en compte «los grandes aprietos» del viàtic, que ha de fer equilibris en travessar la zona. Per evitar aquestes dificultats manen enderrocar el portal i fer-lo nou. I al carrer de l'Havana cal posar la numeració a les cases, però començant amb el set, ja que «faltavan seis casas que eran las que la riera se las havia llevado años atrás».

En quant a l'abastament alimentari es tracta de dirigir i controlar els productes regulats i en règim de monopoli: la carn, el pa, el peix i d'altres, font cabdal d'ingressos del municipi. Una ocupació que provoca constants conflictes entre els venedors i els que volen comprar a preu reduït, de contraban.

La ciutat tenia d'antic privilegi d'establir els molins com a lloc obligatori de mòlta, però l'interès dels forners era moldre als molins dels pobles veïns, que cobraven molt menys. Així s'aixequen veus defensant el «libre panadeo (...) la libertad de hir a moler los trigos del abasto en donde más les acomode». I la conseqüència és el contraban de tots els productes en règim de monopoli, per tal d'evitar les càrregues. També cal controlar els revenedors que acumulen queviures per especular, el que duu a l'Ajuntament en algun moment a establir preus obligatoris, sobretot del pa, però també de l'oli i la carn, com el que s'ha de cobrar per les diferents parts del porc: llom, botifarres i costelles. Notem que a causa de la poca demanda, per la necessitat que es passa en temps de guerra, no hi ha interessats en llogar el dret de la carnisseria, i se'n fa càrrec

l'Ajuntament de manera provisional, de fet això feia dècades que era habitual.

En quant al conflicte amb els barcos anglesos, es mana la vigilància a la costa «contra qualquier insulto de dichos enemigos». I formar una «escuadra de paysanos que se hace a los fuertes de esta ciudad para defensa de los enemigos de la corona», vigilant de dia i de nit a les dues fortificacions situades a la platja. I un dia arriba la notícia del capità general, que cal estar amatents, perquè han entrat a les costes espanyoles «seis navios y seis fragatas de guerra enemigos con noventa y seis transportes».

Hi ha diverses informacions d’interès, algunes en relació a policia urbana, de tipus sanitari, ordenances, la vigilància sobre els gitanos. També, el nomenament per tres anys del ciutadà honrat Josep Antoni Palau Comes, com a síndic procurador general, una mena de defensor del poble, que junt amb els diputats del comú eren elegits «por los veinte y quatro comisarios electores de los doze barrios de que se compone esta ciudad».

1801. Aigua als molins

Gran part dels acords d'aquest any corresponen a les tasques repetides en relació a la gestió dels propis i els impostos, i la lluita contra el contraban. També es planteja la dificultat de cobrar la contribució als matriculats de marina, per «la común indigencia» entre la gent de mar, conseqüència de la guerra. Curiosa la notícia de la fàbrica del teixidor de lli Joan Puig al Ravalet, que obra una finestra «a fin de tener mas luz los operarios en los texidos». I són rellevants els problemes de l'hospital, mancat d'administradors i direcció, cosa que fa que els malalts estiguin «al último punto por la falta de alimentos». La colla de músics encapçalada per Joan Baptista Griver demana «permiso para hacer bayle o sarao en la pieza de abajo o almacén de las casas de la panadería», darrera l’Ajuntament. I un moment especial és el *Te Deum*, «con la musica de la capilla», i missa que «sea con órgano, con motivo del restablecimiento de la salud de nuestro soberano».

Consta que transiten per la ciutat diversos grups molt nombrosos de soldats francesos, pels quals s'ha de preveure allotjament i subministres de pa, carn, llegums secs o arròs, sal i vi. I es parla que els artillers del destacament de la ciutat ja estan «en el quartel nuevo». També que a plaça Gran han enderrocat cases per ampliar-la, cosa que no és del tot certa, era un projecte que anava a poc a poc. És d'interès la nota sobre l'antic «fosar dels forasters», que «havia servido por camino o pasadisso que dirigía a la puerta» de l'església de Santa Maria, i ara és clausurat, «con motivo de que los perros desenterravan los huessos de los muertos». I cal fixar-se en l'obra a l'entorn de «la puerta dicha den Pou o las Espeñas», amb un informe que detalla aspectes de la torre de la muralla i l'entorn constructiu.

Trobarem moltes notícies del subministra d'aigua. De la conducció que va de l'horta d'en Picaire a Santa Maria, pel carrer de Sant Pere més Alt. Del mal estat de la mina de les Canaletes, «que es la que provehe la mayor parte de las fuentes de esta ciudad». De la construcció de tres pous en una vinya situada al sot d'en Soler, propietat de Bru Rodón, «para la conducción y buen uso de las aguas a los molinos del común y las que deven hacerse en los corrales». Entre els que prenen l'aigua dels molins per regar i ha qui ho fa sense tenir-hi dret.

Notem la important obra que promouen Jacint Peradejordi, Josep Boet i Josep Arquer, que «dezean conducir agua continua a sus respectivas casas de la que mana en el manso Rafael», propietat de l'apotecari de Blanes en Fèlix Brua. Caldrà construir la canonada des de la riera de Cirera fins a «la pared de las antiguas murallas, atravesando la misma y dirigiéndolas hasta la puerta llamada de Argentona y de esta a la de San Joseph, en la que se hará un repartimiento». I d'aquí es distribuirà a les cases dels interessats, en un cas «atravesando la azequia de la ciudad». També demanaran aigua d'aquesta xarxa el notari Desideri Torras Golorons i l'apotecari Ramon Spà. Un mapa detalla el llarg recorregut d’aquesta obra.

1802. Passa Carles IV

Continua l'exigència als matriculats de marina perquè paguin els impostos que els corresponen, i que tenen endarrerits. I com que s’ha acabat la guerra amb els anglesos, i «han cessado ya por punto general con la paz todos los motivos de concideracion que se ha tenido con algunos pueblos, dándoles algún respiro o espera para el pago de las contribuciones (…) que en adelante se ha de observar sin indulgencia las instrucciones catastrales, procediendo a los apremios enteros y rigurosos con aquellos que sean morosos en los pagos». I curts de diners els calaixos municipals per pagar l'impost del Consejo de Castilla, que encara no s’ha fet efectiu del tot, l’Ajuntament vol vendre patrimoni: quinze plomes d'aigua i sis places de corredors de canvis.

Sobre aquests professionals, han d’informar a les autoritat, i els regidors expliquen que son «mas que suficientes atendido el poco o ningun comercio que subsiste desde el año 1788 en que se comunicó al administrador de esta aduana, y a los demás de los puertos de la provincia, la prohibición de permitir la descarga en esta rada a los buques que viniesen de fuera reyno, que no justificasen la procedencia de su cargo del producto de los frutos o géneros que huviesen extrahido del mismo puerto por donde viniesen destinados, obligándoles a hir al puerto de Barcelona a verificar su descarga. De que resultó y continua resultando (...) la mayor miseria a todos los pueblos de la provincia», en ser «preciso a estos vecinos por qualquier asumpto comercial acudir a la capital Barcelona en menoscabo y detrimento de sus intereses por los mayores gastos que les ocurren y han de soportar».

A conseqüència de la represa dels negocis acabada la guerra, Mataró deixa enrere els anys negres de les fàbriques tancades i la misèria. Ara torna l’activitat, la vida als carrers, un temps de revifalla de la indústria i el comerç atlàntic. Fan notar els regidors que són «un número considerable los yndi-

viduos que han marchado y otros que se preparan para marcharse a las Américas».[71]

Amb pocs recursos no hi ha iniciatives d'urbanisme, i ni poden deixar en ordre la plaça Gran. Es parla de «la urgentísima necesidad de acabarse el derribo de las cinco casas para ensanche de la plaza Mayor (..) que haviéndose derribado solamente dos de aquellas casas, de caudales de Don Magín Antonio de Vilallonga, y de un préstamo de otro benébolo vecino, quedo suspendida la restante demolición (…) quedando en la actualidad la dicha plaza en la mas visible deformidad y su sitio tan limitado como que no es capás para la formación de la tropa, ni menos para abarcar la muchedumbre de gentes que acuden a ella para vender y comprar comestibles en los días de mercado».

Notem, però, l'interès per evitar el desordre en les construccions. Quan Josep de Lledó i Jofre vol construir un balcó a casa seva, l'Ajuntament diu que vigili «toda pública diformidad». I per això obliguen a modificar l'alineació d'una casa a la Riera, perquè no destaqui de les veïnes. Recordem que al mig d'aquest carrer hi passava un rierol que la gent feia servir per abocar-hi tota mena de porqueries, i les autoritats recorden que està prohibit «hecharse piedras ni otras inmundicias en la asequia del agua o conducto público que pasa por mitad de la calle nombrada de la Riera».

Un ofici del capità general del departament de Cartagena encomana a Francesc Clausell, que era el capità del port, «que forme un plano de la barra de rocas o arrecife sotaguado que con tanta proporción de un puerto capaz del abrigo de una esquadra presta por su naturaleza la rada de esta ciudad». És la vella aspiració de comptar amb un port de veritat, «a la mejor felicidad de lo general no solo de esta ciudad sino tambien de

---

[71] Es tracta de dos anys quan es produeix una autèntica revolució social per la gran quantitat de gent que agafa el barco i va a Amèrica, a treballar, a fer negocis. Persones que aniran a obrir botiga a l'Havana, a Buenos Aires, a Cartagena d'Índies. A treballar en negocis que ja hi eren establerts, reclamats per altres mataronins que són comerciants i artesans i tenen tanta feina que els cal ajuda. Francesc Costa Oller. «Amb la pau, cap Amèrica». *L'extraordinària vida dels germans Peramàs* (Mataró, 2018).

todo el corregimiento y pueblos de esta costa». L'ajudarà Josep Basó, el director de l'escola de nàutica.

El mes de març preocupa « la escasés que se experimenta de granos», i es fa escandall de la quantitat de blat que hi ha als magatzems dels comerciants i revenedors, que són Francesc Lesús, Antoni Romaní, Salvador Isart, Gaspar Tarrés, Jaume Mauri, Ramon Bofill, Gaspar Cusachs, Joan Botet i Jaume Llorens. Es tracta de 641 quarteres de blat i 185 de faves. Els forners diuen que «para poder alargar el abasto se hacia indispensable el poderse mixturar otros granos utiles para la fábrica del pan», però l'Ajuntament ho prohibeix. Seguiran uns mesos de preus elevats del blat, control de les existències i pa de mala qualitat, fins que uns carregaments de Tortosa i l'Aragó sembla que limiten el problema. La mòlta es feia als molins públics, però ara tindran la competència de «otro molino nombrado de Llauder, a tiro de fusil de los del comun, que acaba de ponerse corriente», al costat del camí del Mig.

Vet aquí notícies d'aquest temps de necessitat i poca ajuda. Es demana permís per fer una rifa «de diez mil números a razón de dos reales cada uno» amb l'objectiu de reparar les aules dels escolapis. I la junta de caritat vol representar «unas sombras chinescas» a la sala del pis de la casa de la forneria, i un «bayle público» per Carnestoltes.

Ara toca parlar de senyors i dels que no ho son, perquè els de l'Ajuntament criden l'atenció als Boet i als Carbonell perquè fan servir el títol de Don i no hi tenen dret. I si que ho és, de senyor, i el principal, «nuestro augusto soberano», Carles IV, el rei d'Espanya, que ha de passar per Mataró i avisen des de la capital que tot ha d'estar en ordre. Quin desori a la casa gran, de projectes per deixar aparent la població.

Coneguda l'arribada dels reis, aniran a Barcelona en nom de la ciutat els regidors Josep A. de Migliaresi i Josep Lladó. Es tracta que «puedan presentarse a los reales piez de su magestad y presentar el devido y rendido holocausto, suplicar sus reales preceptos y besar su real mano, la de la serenísima reyna nuestra señora, serenísimo señor príncipe de Asturias y demás personas reales que combenga».

Pocs dies i moltes obres, que cal reparar el «camino de San Fernando de Figueras», o sigui el Camí Real de França,

perquè la comitiva passarà pels carrers de la Mercè, Creu de Ramis, Camí Real, Ravalet, l'Havana i cap a Arenys: «empedrados en los frontispicios, recomposición y blanqueo de paredes exteriores tocan a los vecinos, y por lo que respeta al interior de la carretera viene a cargo de este común, como que en el paraje frente al rech del Molí, por donde discurre la riera de Cirera, en medio del arrebal de mar, tendrá que hacerse allí para habilitar la carretera un puente o calzada con varios arcos, abrir en algunas partes la azequia de la agua de los molinos de la ciudad y otras peciosas recomposiciones».

Hi ha runes davant algunes cases, cal anivellar una vorera; a «la huerta de María Mas camino carretera de San Simón deve quitarse la curba que hace la cerca que abriga dicha huerta del Camino Real y ponerse en línea paralela»; alineacions amb el camí a les hortes d'en Josep Boet, i d'en Soley, al Ravalet; treure pilons de terra a la riera de San Simó; arreglar el pas pel torrent Forcat, de la riera de Mata i del torrent del Forn d'en Casany, i enderrocar un «casucho» d'en Sisternes davant les cases de la Mercè. Un neguit i pocs dies.

La previsió és que el 21 d'octubre, el dia gran, l'Ajuntament en ple vagi a esperar el rei «a la entrada de esta ciudad y salón campestre que se mandó formar al cabo de la calle nombrada de la Merced, y allí manifestarle los obsequios mas devidos en nombre de la ciudad que representan, quedando ya prevenidos los vecinos de las calles del real tránsito y de las trabesales de aquellas, la composición y adornos de los respectivos frontispicios de sus casas. (...) Y que para esta real función sea acompañado el ilustre ayuntamiento de un competente número de músicos que lo preceden, cuya música servirá también para quando vuelvan las magestades».

En el dia assenyalat surt la comitiva a les 4 de la tarda i es situen «dentro de la sala campestre o verde» esmentada, fins que a les cinc i mitja arriba el rei, moment quan els forts de la platja, de San Pere i de San Joan, engeguen una «salva real de artillería y repique general de campanas». Els reis «demonstraron lo grato les eran aquellos devidos obsequios y los generales víctores con el mas tierno corazón del numeroso gentio que por todas partes resonavan a sus reales ohidos», però fan una estada molt curta dirigint-se a Arenys on es queden a

dormir, a Can Ramis. En aquesta casa encara hi ha unes cadenes sobre la porta que senyalen que aquí hi va fer nit el monarca.

La comitiva real, que anava a visitar el castell de Figueres, tornarà a passar per Mataró el dia 28 d'octubre. El baró de Maldà ho va veure així: «los senyors mataronins, que esperaven ab prou ànsia veure a Ss. Rs. Ms. per fer-los festes al passar per Mataró, los senyors regidors se quedaren encantats ab sa espasa nua i la reverent comunicat ab creu alta, és dir, fumuts tots, per no haver-se fet ningún cabal d'ells Ss. Ms. i real família, per lo que continuaren a la posta son camí fins a Arenys». Viatge de tornada: «Los Srs. Mataronins, ab tot que han tret sos domassos als balcons del carrers y casas de Mataró, y fet músicas de gaitas gallegas, se són quedats ab sas gaitas gallegas, segona vegada ben estomacats, no havent-s'hi tampoc detinguts gens ni mica en Mataró las Magestats, Princeps y Altesas». Comenta el baró, divertit, «Brava bigotada se n'han dut los caps de bou de Mataró; y se recordaran per molt temps de lo que'ls ha succehit».

1803. Según dixo Platón

El regidor Antoni Nonell explica que el forner Eduard Capella s'ofereix a signar un contracte obligant-se a subministrar pa a la ciutat. I parla de «la falta del pan venal forastero que de muchos pueblos de la comarca se acarreava en esta ciudad y hacia una notable abundancia en ella; lo limitado de la provisión de trigo para el abasto público que exhistia en los panaderos; lo peligroso del abasto de este preciso alimento, no tanto por la tenue provisión de trigos en poder de los panaderos, como por no tener estos obligación firmada con V.S. de dar al abasto diario de pan a los moradores de esta ciudad y entes y vivientes a ella (...) al presente el pan se vende al precio que quieren los panaderos y está al arbitrio de estos el dar el peso y calidad que se les acomoda para aumento de sus caudales. Y lo que es de mayor gravedad la libertad que tienen de hacer o dexar de hacer pan».

Contesta el regidor degà Josep Antoni Migliaresi, en un text de gran interès on fa una defensa del lliure mercat: «Que la experiencia, llave maestra, especialmente en los negocios del publico, que segun dixo Platón es arte de las artes, ha acreditado al que responde, en los veinte años que lleva de decurion, que siempre y quando se ha precisado la libre entrada de pan la mayor parte de los panaderos de esta ciudad muy imperiosos que han dado el pan en tanto apuro malo, que por reprehenderles algunos consejales han sufrido los mayores disgustos que puede imaginarse, ni han bastado apremios, ni litigios para contenerles, de que puede dar en autentico testimonio el que responde a la superioridad. (...) Testigo de esta verdad es la entrada libre de pan forastero que en el dia tenemos, que quietud para este cuerpo, que alegría y sosiego de nuestros ciudadanos al paso que la misma entrada de pan pone los diques al precio, qualidad y bondad del pan que en el día se experimenta, aunque sea no enrricaciéndose tanto nuestros panaderos, que del amanecer al ocaso del sol de nuestros dias vémoslos mas de unos, tristes peones a la mas elevada opulencia de sus ogares y luxo. Paraque la ciudad pudiese quedar assi favorecida con la entrada de pan, es el voto de dicho señor regidor decano el que se arrienda el abasto del, no privándose la entrada de pan forastero que es el mas fiel escandallo para poner a linia al arrendatario qualquier que sea».

Un *labrador* de Valldeix, en Francisco Perpunter Daviu, diu que l'Ajuntament no el deixa «vender libremente y sin tasa o tarifa los frutos de su cosecha y particularmente la leña». Contesten els regidors que no és veritat, «que diariamente por medio de sus domésticos vende en la plaza Mayor de esta ciudad, fruta, verdura, granos y demás comestibles de su cosecha, como es público y notorio». Però que en quan a la llenya, això és una altre cosa, ja que ven a preus més cars dels establerts, i que és el responsable «del contínuo incremento que tomaba el precio de la leña a la venda por menor, atendiendo que esta regularmente caen a la gente mas pobre e infeliz». I no s'aturen aquí, perquè l'acusen que, «por lo regular siempre es el móbil que produce la alteración del precio de la leña (...) movido más de su codicia, el dicho Perpunter, que de la equidad y natural compasión con los pobres».

Els del gremi de teixidors de lli volen que els aprovin noves ordenances, però els regidors fan un informe a les autoritats superiors suggerint canvis radicals, per tal de limitar el control del mercat que desitgen els teixidors, gairebé en règim de monopoli, sobretot per fer front a la competència forana, «por chocar contra el libre comercio tan recomendado por el soberano, no menos que apuesta a los intereses de los particulares, restrictiva de las funciones de la sociedad». Un dels capítols criticats, «se dirige a sobre cargar estos vecinos con el impuesto que se intenta de dos reales por cada pieza de las que los forasteros vendan en la ciudad». I els teixidors són obligats d'anar «con pendón y quatro antorchas o achas de cera blanca» a les processons, «como lo practican los demás gremios».

Els regidors parlen de «haberse subido (...) al parecer extraordinariamente las carnes (...) en el mes de enero se compró el ganado lanar a pezo a razón de doce sueldos y tres dineros la libra y a razon de diez libras por cada rez. En febrero hizo alteración, motivada de haver quedado sin pastos todos los labradores del Vallés, y subieron los precios de los franceses a treze sueldos y seis dineros por carnero cada vez». El març continuen pujant, economia precària i amb pocs recursos.

Per aquest motiu els regidors volen enviar al Consejo de Castilla un projecte per aconseguir «un aumento de propios o emolumentos de la ciudad de Mataró», això sí, a càrrec de les butxaques dels pobres consumidors. Es tracta d'una nova càrrega sobre el consum. Els 23 revenedors de pesca salada i sal hauran de pagar 100 rals cada un; els 34 revenedors de grans la mateixa quantia; als 66 revenedors de llenya, carbó «y otras menudencias» els tocaran 30 rals; per «la privativa de tener mezones y arrendarlos» compten poder treure 12.000 rals; i les 100 «tabernas de vino forastero» hauran de pagar 100 rals.

Molta necessitat, però el senyor alcalde es fa pujar el sou. José Justo López Texerina «corregidor cumplido en la ciudad de Alfaro y actualmente nombrado para servir la vara de alcalde mayor de la ciudad de Mataró», ha de cobrar 5.378 rals, «sin embargo de ser un pueblo de cinco mil y mas vecinos (...) por lo que le es imposible mantenerse con la decencia que corresponde a su empleo, en atención de haver en dicha ciudad un batallon de reales guardias españolas o walonas, según cor-

responde su alternativa un cuerpo respetable de artillería, de marina y escuela de pilotage, con sus gefes correspondientes». Les autoritats ordenen que el sou de l'alcalde ha d'augmentar a «hasta la cantidad de mil ducados de vellón».

Com que entre els músics de Santa Maria, es fan notar «algunas relaxaciones, faltando a la subordinación del maestro de capilla y alguna vez con escándalo público, como aconteció en el domingo de Ramos en la función de la escolapía antes de salir la proceción», les autoritats decideixen establir una normativa. Es tracta dels: «Capítulos formados por el muy ilustre Ayuntamiento de esta ciudad para el régimen y govierno de la capilla de música de la parroquial yglesia de la misma». El document, de gran interès, consta en quatre pàgines del llibre d'acords, el dia dos del mes de maig d'aquest any.

Hi ha una relació dels comptes de la junta de caritat dels anys 1799 a 1803, per donar raó del «dinero que ha recojido y distribuido en limosnas a pobres vergonzantes (...) de varias diversiones como comedias, bayle de carnaval, tirar al blanco, caballos, volatines y demás». Els pobres *vergonzantes* no eren professionals, demanant pel carrer, és gent que que per les circumstàncies de la vida tot els hi havien anat malament, i no demanaven caritat de manera pública, que vergonya els feia.

Els administradors de l'hospital decidits a fer estalvis fan un conveni amb «tres donsellas para el ingreso de ellas en dicho hospital en nombre de hermanas de la Caridad (...) para asegurar la exacta asistencia a los pobres enfermos del dicho hospital, en lugar de mugeres estipendiadas, debía instituirse una piadosa unión de personas del mismo género, que estimuladas de su caridad y devoción, más que del propio interés, sirviesen en las quadras de las mugeres, y en las oficinas más propias de su sexo, al modo que de muchos años a esta parte se hallan establecidos en la misma casa, con notoria utilidad hermanos dichos de San Juan de Dios, que sirven en las quadras de los hombres». El conveni està inclòs en el llibre d'actes.

En Pere Bras, el propietari del famós hostal de Montserrat, diu a l'Ajuntament que pagarà «de su propio dinero» la construcció de «una fuente en la calle de la Cruz den Ramis, en la que se hallan varios mezones de mayor tráfico de la ciudad», que és molt necessària pels cavalls i el servei dels establi-

ments. Dies després l'Ajuntament autoritza una obra de Josep Botey, que «está construyendo una casa grande en la calle del Camino Real frente la Cruz de Ramis, y dezeando poner mezon público en esta casa (...) con el título en la tablilla *posada de la Cruz y escudo de Francia* (...) de más de quatro estares, con permiso de la policía, en donde no solo habrá dos salones a primero y segundo piso, con doce aposentos cama y dos alcobas, a la mayor parte para dormir separados los forasteros en un mismo quarto. Se hallan sus caballerizas a baxo a todo coste que caberán en ellas ochenta caballos con su zaguán al medio del casal».

Però això no va agradar tothom. Pere Bras explica que «los mesones de dicha ciudad tienen un superior crédito en toda la provincia y toda la Francia y ha acreditado su desempeño y fuerte tránsito acontecido en la ultima guerra con los franceses. De desde el citado año 1784 se han añadido a esta ciudad tres mezones más, de modo que en la actualidad se halla en el numero de diez, a saber, siete en la misma Carretera Real y tres dentro el casco de la ciudad, cuyo numero excesivo hace decaher de ánimo a sus dueños, por que repartidos los transeuntes quasi no pueden llenar el objeto de las provisiones particulares que cada mesonero hace (...) los siete mesoneros referidos tienen el número de 94 aposentos útiles para hospedajes de la gente más decente». Per aquest motiu està en contra de la nova construcció, del «triste lance de irse preparando otro casal para mezón», i també perquè Josep Botey li tenia llogat l'hostal de Montserrat, o sigui que es queda sense hostaler i amb competència.

Els regidors varen ser precisos en la seva resposta crítica, diuen que d'hostals: «los dos que se hallan plantificados en la calle de la Abana, al venir de Francia, son a teja liviana, en una acera de casas distantes de los arrabales de la ciudad, que solo sirven para refugiarse los cerdos y sugetos los guían en el tiempo de la matanza, para pasarlos en Barcelona y otras partes, sin ninguna habitación ni albergue para gente de lustre ni de mediana esfera. Que dentro los arrabales, y calle llamada Camino Real, hay cinco y de estos solamente dos, que es el de Montserrat y de la Fuente, hábiles para albergar gente de lustre con alguna decencia, por ser aposentos pequeños. Los

otros tres, del Pardal, el del Pilar y de los Tres Reyes son mezones para arrieros de carruaje, ni sirven para otro objeto a no ser uno u otro viajante de caballo, estando el del Pardal aunque medio construhido de nuevo sin habitaciones cómodas por no ser concluhido y a punto de venderse por deudas a instancia de sus acrehedores. Dentro la ciudad ay tres mesones, los dos en la calle de Pujol que sirven solamente para los tragineros de Vique, Moyá, Olot, Centellas y algunos labradores del Vallés, para comer a raciones en días de mercado sin un aposento decente. Y aun menos el de la calle de San Josef, casa de un estar que la habitaba antes un pobre sastre». Interessant la notícia dels traginers que feien una ruta regular amb la Catalunya interior i havien de travessar les muntanyes.

Males notícies arriben quan les autoritats superiors senyalen que s’ha de fer una lleva de 35 homes a Mataró, i l’Ajuntament reuneix els representants dels gremis per endegar-ho: Josep Viñas pels fusters, Josep Guiu i Josep López per l’art de la seda, Pere Rovira i Andreu Perrís pels mitgers de teler de seda i cotó, Felicià Duran i Gaspar Comas pels sabaters, Andreu Picasso i Jaume Bagés pels sastres, Francesc Viada i Felicià Vivas pels paletes, Josep Vivas i Pancraci Mora pels corders, Josep Bigay i Francesc Cañellas pels teixidors de lli, Antoni Janer i Rafel Escapa pels assaonadors, Josep Calasanç Saldari i Manuel Gros pels oficis acollits al gremi de Sant Antoni i Sant Eloi, Salvador Ysart i Ramon Santaló per les fàbriques d’indianes i teixits. Reunits, entre tots han d’organitzar el servei que el rei demana, o sigui triar els nois.

En quant a urbanisme, poca cosa. Els regidors volen l'establiment perpetu de «un pedazo de terreno de la muralla junto a la puerta nombrada den Pou, y una torre o rebellin que en aquel exhiste», i que encara existeix. I fer obres a la presó, «para que en lo venidero no puedan hacer fuga».

Noticia important és que el mes de juliol pren possessió el nou corregidor, el coronel Antonio Coupigny y Louverval, i d’aqui dos anys parlaré d’aquest personatge.

1804. Crits a la plaça

El mercat és un lloc de conflicte, el primer, en aquesta societat petita en que l'alimentació és la clau de volta. Per això actuen les autoritats municipals per controlar el frau en els pesos i en les qualitats, i sobretot la vigilància dels revenedors de vi, de grans, de peix, de tota mena de queviures, que ho compren tot als pagesos i els pescadors i ho venen a preus elevats, en no haver-hi competència.

L'Ajuntament tenia el monopoli del comerç al detall d'alguns productes, dret que subhastava al millor postor per fer diners pel seu pressupost ben migrat. Es tracta de la venda del vi blanc i la malvasia, de l'aiguardent anisada, el resolís i la mistela, el subministra de porcs per l'escorxador, la carn, l'oli, el pa, i la neu i el gel en temps d'estiu. També el dret de balances, la mesura de grans i el pes del cànem, i l'afinador, que estava a l'aguait en aquest ram, i ha d'intervenir. Multa a Pere Recasens, el llogater de la gabella, que manipula la mesura de l'oli, anomenada dineral, per enganyar els clients.

I amb els monopolis l'intent d'introduir de contraban productes forans a preus més baixos. Pel que fa al pa i la farina, resulta que els forners eren obligats a moldre als tres molins públics de Mataró, però els interessava més moldre a Argentona i altres localitats, perquè estalviaven diners. Moltes energies varen dedicar els regidors per intentar acabar amb el tràfec clandestí, sovint de nit.

Aquest any es fa present un problema greu a la plaça quan s'ordena separar físicament els venedors dels revenedors «por lo fácil a los agabillamientos», compres a l'engròs per revendre a preus més elevats. Tot i les mesures preses, «no haviendo sido suficientes ni una ni otra de las dichas provisiones para recortar de rahiz la ambición de estas gentes en notorio perjuhicio del público», es prohibeix revendre «en parage alguno de las referidas plazas Mayor y de San Chistoval por las mañanas de ninguno de los días de la setmana, permitiendoseles solamente por las tardes, que ya están fuera de ellas los vendedores, en el concepto de que el revendedor o revendedora que se encuentre en ellas revender o bien comprar gé-

neros para su revenda en qualquiera de las dichas dos plazas incida irremisiblemente en la multa de tres libras».

Vet aquí un cas que recullen els acords d'aquest any. Un moment de vida real enmig de tanta prosa causídica. Explica el regidor Antonio Nonell, «que pasando por la tarde del día diez del corriente [desembre] por la calle de la pescaduría de esta ciudad, vió alli una muchedumbre de hombres y mugeres amontonados, que dando los gritos mayores parecía un alboroto (...). Se acercó a dicha gritería y reparó que la gente tenía circuhido quatro costales de sardina menuda vulgo xanguet, entre los quales havía uno de sardina mediana, que acababan de descargar en dicha plaza los arrieros forasteros. Y preguntando la causa de aquellos gritos desentonados, se le respondió por aquella gente que el pescador Fernando Sanpere y dos mugeres de pescadores, que le señalaron alli presentes, se querían llevar enteramente todo el costal de sardina mediana, y que providenciase lo conveniente paraque también ellos querían abastecerse de la misma para sus casas y familias.

Enterado de la pretención de unos y otros, dixo dicho señor Nonell con toda mansedumbre, que se sosegasen que para todos habría, y luego preguntó a las dos pescadoras quantas libras querían tomar, le respondieron seis, les dixo que tomasen quatro cada una, como lo hicieron, y se fueron contentas sin manifestar el menor recentimiento.

Sin embargo como el quexoso Fernando quería tomar 26 libras carniceras, conciderando que con ellas havía de llevarse quasi todo el costal, a fin de precaber nuevos gritos de la gente que quería proveerse, le hizo pesar seis carniceras, que las recivió y le manifestó que si no llegava mas gente le haría entregar mas porción. Pero no fue posible por el numeroso gentío que acudió allí, a mas de los que estavan de antemano. Y en vista de esto le dixo Nonell que tomase de la otra sardina mas pequeña la que quisiese que ahun exhistían tres costales, a lo que alborotandose de mala manera, gritando como a loco con menos veneración de la que se deve a un regidor, y diciendo que no quería de la una ni de la otra hechó con el mayor imperio en el costal las seis libras que havía tomado, y prorrumpiendo en altas voces que primero era él que el publico, y que hiría a dar parte a su xefe».

Fernando presenta una queixa a les autoritats contra el regidor Nonell. Diu que, «haviendo acudido a la pescaduría a comprar sardina menuda para carnada, y poder salir a pescar (...) para exercitarse en su profeción», no el va deixar fer l'operació. També diu, i aquí està la clau, que, «aun en el caso de no ser esta la idea [peix per esquer], vivo persuadido en que no devió privar la compra». L'Ajuntament contesta que: «lo que acontece en los pescadores, que baxo la capa de querer la sardina por carnada toman la que les parece y al cabo de 24 horas la buelven salpresada en la pescaduría y la venden a doze quartos por dozena, que es uno de los mayores perjuhicios contra el público y es de temer que practicaría lo mismo el dicho Fernando Sanpere, pues quería una pesada de 26 libras carniceras, excesiva para el desempeño de su oficio».

Canviem de tema. Els regidors fan comptes «de lo que se ha sacado de divertimentos públicos resultantes del casal de panadería y patio del quartel de esta ciudad, la cantidad de sesenta libras, esso es, por la panadería por las representaciones de comedias quinze libras, por los bayles y saraos en la misma casa treinta y sinco libras doze sueldos y seis dineros, y nueve libras siete sueldos y seis dineros por sinco representasiones de baylarines en el patio del quartel».

Hi ha epidèmia a Málaga i cal establir mesures de seguretat per evitar el contagi, formant un «cordon por mar y tierra». I controlar que res no desembarqui sense guia, que és un document que garanteix la procedència dels productes. Així que «solo se admitan las embarcaciones que arriven con trigo desembarcado por canal». Per organitzar-ho es lloga una casa «para cuerpo de guardia de los paysanos para el cordón de sanidad a la playa del mar», i diverses patrulles de cavalleria es mouen per la costa.

Veïns de la Riera es queixen dels robatoris de «algunos mal intencionados» que «corriendo al texado de Antonio Romaní saltan de aquella a su terrado y de esta a la carnicería de V.S., de modo que es una escalera de aquella vecindad, con una exposición notable de sus vecinos a ser robados». L'Ajuntament diu «que aquella casilla se construyó unicamente para la comodidad de aquellos vecinos immediatos, y especialmente de la tropa de los quarteles, y hallándose estos inservibles y no

exhistir en ellos tropa alguna, ni disposición de poderse por ahora habitar aquellos, y atendiendo no menos que dicha casa carnicería se halla en peligro imminente de desplomarse», acorden «desplomar por ahora dicha casita».

En quan a l'urbanisme als regidors els arriba que fa poc que s'ha notat «haverse serrado el pasadiso público que hasta al presente se havía sin impedimento transitado de día y noche en el paraje dicho la sinia del Lleó, que fué de los herederos de Llauder y Matas, oy conocida por la fábrica de Chicola, cuya entrada da al camino del Medio y sale al camino de Barcelona, observándose serrado dicho tránsito con puertas». L'Ajuntament avisa a Teresa, la vídua Xicola, perquè «dexe dicho paso libre y transitable».

I una altre Teresa, Castellà Bosch, escriu a l'Ajuntament que no pot pagar l'impost del Personal. El seu marit era Josep Guanyabens, que «corrió el mar como marinero (...) era uno de los matriculados de esta ciudad, con cuio exercicio ganava los alimentos por si la exponente y demás familia, pero tuvo que salir de la matricula por falta de salud, y después pasar a los reinos de América de España, y se halla de esta parte de tres años en la isla de la Gayra [la Guaira, a Venezuela] para industriarse y con este medio ganar sus alimentos para mi y familia, en donde ha estado enfermo una larga temporada y ha tenido que gastarse todo quanto había podido ganar». Ella només tenia el pobre recurs del salari del seu fill Joaquim de 17 anys, «fadrí, mediero de telar y que trabajava en la fábrica de Pelegín Comas».

1805. Bateig real

L'esdeveniment més sonat de l'any és el bateig del fill hereu del corregidor a l'església de Santa Maria, el dia dos de juny. Acte solemne amb una organització por corrent, però és que hi havia el rei pel mig. El pare de la criatura era Antoine Coupigny de Louverval, nascut l'any 1765 a la població francesa de Béthune al nord d'Arràs. Fill de Joseph Constant, comte de Malet de Coupigny, senyor de la Bargue, de Noureuil i de Louverval, que es casa el 1760 amb Marie Maximilienne de

Preu-d'homme. La mare del nouvingut, que bategen amb els noms de «Carlos, Luis, Fernando, Antonio, Clemente», era la seva cosina germana Clementina Macdonell de Malet de Coupigny, «camerista de S.M. la reina».

Antoine, nacionalitzat espanyol, formarà part de les tropes de la guàrdia valona, i és nomenat corregidor de Mataró el 1803. Quan els francesos ocupen la costa ell encapçala la revolta i presideix la junta popular local. En aquell temps de guerra el trobarem com a comandant general de la divisió volant del Vallès, però no viurà el final de la contesa perquè mor a Mataró l'agost de 1810.[72]

Dies abans del bateig el corregidor mana proporcionar allotjament a la tropa que vindrà a Mataró «para la función del bautismo de mi hijo», i el dia assenyalat convida als regidors «a la hora de vever para selebrar la onra que ha merecido de los reyes nuestros señores siendo padrinos del bautismo de su hijo». Resulta que Carles IV havia acceptat l'encàrrec, però no va venir en persona, és clar: «fueron padrinos los reyes nuestros señores (que Dios guarde) el señor rey don Carlos Quarto y la señora reina doña Maria Luisa de Borbón, y en su real nombre el generalísimo señor don Juan Procopio de Bassecourt, conde de Santa Clara, teniente general de los reales ejercitos, capitán general del exército y Principado de Cataluña», i la seva muller na Maria Teresa de Sentmenat i Copons. Un dia gran, amb tantes autoritats i decoracions.

En l'elecció de diputats i síndic hi ha diferències en la manera com han d'anar vestits el dia de jurar el càrrec. Diuen els regidors que no cal que portin el vestit negre i espasa, ja que com que sovint són gent pobre no se'ls ha de carregar amb aquesta despesa. Recorden que un diputat, «se le permitió por la superioridad entrar con el gaban vestido fue porqué era su propio traxe de labrador (...) que los pobres artesanos que han sido diputados que se han arreglado al traxe que pretende su empleo». I que no hi haurà cap problema en «darles poceción

---

[72] No s'ha de confondre amb el general Antonio Malet, marquès de Coupigny (Arras, 1759-Madrid, 1825), un dels herois de la batalla de Bailén, capità general de Catalunya i de les Balears. Eren parents però no conec en quin grau.

el qualquier traxe que entren». Això sí, «a excepción de las funciones públicas», on cal anar com cal.

De l'urbanisme, algunes coses. Cal tallar els pollancres i els àlbers corcats de la Riera i la Rambla, esporgar, i la fusta vendre-la. Els regidors criden l'atenció, sota amenaça de multa, a «todos los carreteros de esta ciudad conducen con sus carros todos los desechos de las casas derribadas en la playa del mar de los arrebales de esta ciudad, de suerte que sube más el terreno que el piso de la calle de San Agustín, que es frente de donde los ponen, impdiendo el curso de las aguas, y dando el más fatal piso a la playa por dexar amontonados aquellos escombros». I es planteja la «plantificación de nueva carnicería en las casillas que están destinadas para cuerpo de guardia al lado de la puerta de Barcelona, a fin de que el público sea socorrido de día y de noche en la compra de carne para los enfermos y demás que la necesiten». Es tracta d’una de les dues cases al costat de la porta «por tener ya la misma alguna abitación, en tanto que viven en ellas numerosas familias», però no es veu clar i no s'aprova.

En quant a l’economia artesana consta que els corders Salvador Utset i Pere Puig treballen «sus hilados en el pasadizo de la muralla que corre por la parte de dentro de esta ciudad desde la calle de San Joseph hasta las casas nuevas de Boet». Senyalo aquest fet per una qüestió personal. Quan era petit, els anys cinquanta del segle vint, anava a veure a un corder que feia el mateix, treballar del seu ofici aprofitant el passadís de la muralla, però la que hi havia amagada darrera les cases del Camiral, i que ara s’ha convertit en una plaça.

Ara anem a visitar les restes dels grans pous de glaç que hi ha per Canyamars i vora el Besòs, i és d’aquí que en sortia la neu i el gel que l’estiu arribava a Mataró, però aquest any no va fer prou fred, i els regidors es queixen «por no haberse podido emposat yelo en todas estas cercanias y no tener otro recurso que el de la nieve emposada en el monte de Monseny». Es tracta dels grans pous del pla de la Calma i altres indrets de la muntanya, que en temps medievals eren dels Milans del Bosch, promotors d’un comerç que es feia de nit amb mules.

Negoci gran era la venda de vi, i per aquest motiu l’interès fiscal de l’autoritat que ordena als regidors certificar les càr-

regues de vi que es consumeixen al poble, que, sense presses, acaben senyalant una xifra, segur poc relacionada amb la realitat: «unas seisientas cargas de vino annuales», més o menys setanta-tres mil litres.

I posats en temes fiscals, un bon embolic hi ha en liquidar els comptes del Cadastre, que havia de fer efectius el cobrador Sebastià Rossell, però mancaven 1.762 lliures, molts diners, perquè tenia el capital recollit a casa seva i havia volat. Declara que, «no tengo dinero prompto para ello a causa de que algunos días haze se me hurtó de mi casa una buena partida de dinero», vol eixugar el deute amb la venda de dues cases, una al carrer de Barcelona i l'altre a «la bajada de los escolapios», però tot es va complicar i el tanquen a la presó. No hi va estar massa temps, en Sebastià, «al presente detenido en las reales cárceles de la misma y haver llegado el caso de su escarselación por haver adelantado su padre y algunas venévolas personas la cantidad que ha sido presisa». De tota manera la qüestió del cobrament durarà anys, tot i que Sebastià mor mesos després els hereus tenen la càrrega.

El comerciant Salvador Isart ofereix a l'església de Santa Maria «dos imágines de dichas Santas colocadas separadamente en un grupo y pedestal cada una, todo de plata, inclusas las coronas, que forman la altitud de cinco ps. [pulgadas] y un quarto, de pezo quatro cientas noveinta y cinco onzas, juntas adornadas en todas sus partes».

Com sempre, cal estar amatent a les coses desajustades que passen al mercat. Ara és la vigilància sobre els venedors, que han de «tener afinados los pezos, balanzas y medidas antes de vender», i no sempre és així. Resulta que ha de passar en trànsit una tropa militar, i els regidors avisen als venedors de carn que no podran augmentar el preu de la carn aprofitant aquesta circumstància. Però el problema més important és el del preu de l’oli, que augmenta per l’escassetat. Pere Recasens, el llogater de la gabella de l’'oli, comenta «el aumento de precio que todos los días va sufriendo el aceyte en las tiendas que se vende al por mayor», i que com que ell per contracte el ven a preu més baix, li compren per revendre’l, «movidos de la codicia van a aprovecharse al por menor mientras está más barato en la gavela con perjuicio de los pobres». Per aturar-ho

prohibeixen treure l'oli de la ciutat i protesten uns comissionats dels venedors d'oli. Diuen «que las leyes que tienen mira a faborecer la livertad del comercio (...) porque el govierno conoce que el comercio es necesario para el bien del reyno y porque el comerciante no quede perjudicado en sus precios». Com que la situació no millora, per el «eghoismo y mancomunación» dels venedors, l'Ajuntament incauta l'oli i passa a l'administració directe del subministra.

1806. Mercat lliure

Un temps que el que passa al mercat ocupa dies i pàgines de l'activitat dels regidors. Ara s'ha de tornar a prohibir als mataronins que comprin la carn a la casa de la Bordeta, al Camí Real, però dins el municipi d'Argentona. I és que fins i tot els caputxins els enganxen fent aquest tràfic prohibit, per estalviar-se impostos. I als forners els recorden que no poden anar a moldre fora ciutat, que ho han de fer als molins locals. I que com que ha baixat el preu del blat ara cal baixar el del pa, però «la codicia de los panaderos se mantiene firme en el precio de la venda de su pan».

El comerciant Josep Basas demana comprar la casa Fleca del carrer Fra Jaume, ara dit del Carreró, propietat del municipi, «un casal de tres cuerpos, a dos altos, muy capás y echo a propósito para el panadeo público, con sus hornos grandes para cocer el pan del abasto de toda la ciudad, y con las demás oficinas precisas para aquella fábrica, en la que hay tambien sus piezas y almacenes para los acopios de trigos y harinas».

Els regidors informen que «el casal de la panaderia del común de esta ciudad fue comprado por los antiguos jurados en el año mil seiscientos noventa y cinco, a Melchor Palau y Soler, y se halla continuado por uno de sus propios en el reglamento del consejo de tres agosto mil setecientos sesenta y cinco. Como a tal propio se saca annualmente en pública subasta el arriendo de dicha casa panaderia y fleca. De desde algunos años a esta parte no sale postor alguno que se encargue de aquel arriendo con motivo de la libertad de vender pan que gozan los panaderos sin pagar cosa alguna al común, ni menos

obligarse a dar aquel abasto, de suerte que está a su voluntad el fabricar y vender pan, pudiendo dexar de venderlo siempre que les acomode». Des de l'any 1803 als forners no els interessa llogar l'establiment, i «desde entonces ha producido lo que han rendido algunas diverciones públicas que se han echo en ella». Però els regidors no volen vendre l'edifici per si en el futur convé tornar-lo a fer servir per subministrar pa.

Enmig de coses del mercat un moment de poesia, quan els interessats demanen canviar la subhasta dels drets municipals sobre la carn al mes d'abril, «por prepararnos y aclararnos la hermosa primavera el conocimiento que nos eclipsa la fúnebre y rigurosa estación ynvernal sobre puntos de crias, conservación, aumento o disminución de ganados y sus precios».

Algunes curiositats. Cal reparar el «mal estado en que se halla la escalera de la quadra que ocupa la tropa de reales guardias walonas y españolas que alternan mensualmente al servicio de las baterías de esta ciudad», i és que acaba de morir un soldat d'accident. Uns mesos després el sastre Juan Casals vol comprar l'edifici dedicat a «cuerpo de guardia de la tropa», ara inútil i necessitat de reedificació. Hi ha queixes d'estar tancats «los alevederos de las fuentes públicas», i els animals veuen «donde las gentes van a proveherse de agua», així que manen treure les lloses que els tapen. I en quant a finances, perquè tot quadri cal distribuir les quotes tenint en compte «los huecos de los muertos, decrépitos, impedidos, pobres y ausentes».

Vet aquí un document d'interès, l'informe que demanen les autoritats sobre el nombre dels oficis de «juezes, como de escrivanos, regidores, procuradores y demás, con el valor que en venta pueda tener cada uno de los mismos». Es veu que volien fer caixa els de dalt, i contesten els d'aquí: «Que esta alcaldía mayor está dotada en mil ducados de vellón anuales, y que el resultado del bufete judhiciario será de unos seis mil reales de vellón al año a corta diferencia computados unos años con otros, y por consiguiente entiende este ayuntamiento que su valor en venta será de alguna cantidad bien que esta depende del espiritu de los compradores.

Los regidores de esta ciudad, segun la Nueva Planta de Govierno deven ser ocho, y en la actualidad, y de muchos años a

esta parte, solo se provehen por la Real Cámara seis plazas, los quales segun el reglamento gozan el salario de mil reales de vellón al año cada uno. Y atendiendo de ser tan diminuta esta dotación que es el mas inferior de los regidores de las demás ciudades del Principado, y tantas las responsabilidades y trabajo contínuo que acarrea dicho oficio por el govierno político y económico de que estan encargados, no hay alguno que lo pretenda, ni pueda creherse que en venta huviese quien ofreciese cantidad alguna por dicho oficio, pues es notorio que en el día solamente ay 4 de plazas ocupadas de las quales son unicamente tres los regidores en exercicio, porque el otro se halla paraliticado y en términos de demencia, y de las dos plazas vacantes la una fue enajenada de la corona, que la posehia por juro de heredad el oy difunto Don Josef Lladó, a quien ha sucedido su hijo y heredero Don Narciso Lladó, y la otra que la obtenía Don Salvador Francisco Serra, por haberle su Magestad agraciado con la jubilación, y honrado del mismo oficio recayó el nombramiento a Don Melchor de Belloch, quien rehusa con tezón empocesarse de dicho oficio». Els altres oficis esmentats són el secretari, el jutge, que paga el dret al marquès d'Ayerbe,[73] l'escrivà de les rendes reals, l'auditor de marina, cinc procuradors i dos agents de negocis.

El mes de desembre els síndics de l'Ajuntament signen una exposició per demanar l'habilitació del port pel comerç directe amb Amèrica, que ara és prohibit i s'ha de fer per Barcelona. Un text de gran interès, que ressalta els perjudicis que en deriven, i anota la incomunicació per terra de la ciutat en temps de pluges, quan les rieres tallen el pas del Camí Real de França, una ruta de gran importància. Diuen que «la experiencia ha demostrado assi a esta población, nomenos que al corregimiento, y con resorte a parte del de Gerona, Vich y Manresa, que lindan con este, y quedan aislados con el río Tordera por la parte de levante y con el de Besós por la de poniente, que de desde que se comunicó la orden al administrador de la real aduana de esta ciudad por la qual se [prohibe] descargar en es-

[73] Sobre el marquès, un personatge de gran interès, es pot llegir el meu article «El marquès d'Ayerbe va a Mataró», al llibre *L'extraordinària vida dels germans Peramàs* (Mataró, 2018).

ta rada a todo buque nacional y estranjero procedente de fuera reyno que no justifique venir su cargo del producto de los frutos o géneros que haya extraido del mismo puerto por donde viene destinado, obligándoles ir al puerto de Barcelona para verificar su descargo, ha sido una emigración extraordinaria de los comerciantes de esta ciudad como y de innumerables famílias de artesanos, constituyendo a este pueblo en el mas lastimoso estado de indigencia, y en gravíssimo perjuhicio de los de este corregimiento y confrontantes arriba dichos, quando de antes iba en el mas floreciente, asi por su comercio como por su industria en las manufacturas y demas visible ventaja y comodidad para aquellos atendido lo proporcionado del local de esta ciudad».

En haver d'anar a Barcelona a «descargar alli los géneros se aumentan los gastos de descargo y recargo, derechos municipales, comisiones, exposición en su venida y fletes del nuevo transporte. Que todo deve añadirse al coste de los mejores géneros, incluso el de los comisionistas en esta ciudad, saliendo por precisión mucho mas caros que en la referida capital, añadiendose a ello que nunca esta ciudad se halla bien provista y con especialidad en los acopios de granos, alimento de primera necesidad y que no puede sufragarse con el del país por no tener tierras de pan, como igualmente de aceyte, pesca salada, sal presada, alimento de la ínfima peble, de cuyos géneros se abastan los pueblos (...) de esta real aduana por sus despachos».

I manquen les provisions, «particularmente en las ocasiones de una guerra como la actual, en que se ven los barcos de cabotage privados de navegar y hacer los transportes precisos para esta parte del Principado. Esto se hace mas doloroso quando en tiempo de ynvierno se imposibilitan los caminos de esta ciudad a la de Barcelona, no solo por lo intransitable de ellos por las lluvias, sino tambien por no poderse vadear el río Besós, por cuyos motivos está la ciudad inposibilitada de transporte por tierra y lo que tampoco puede por mar». Així que demanen tornar a obrir la descàrrega i càrrega al port local perquè la ciutat és cap de corregiment, de província marítima, està al costat del Camí Real de França, té capità de port, duana, control sanitari, una «ronda de resguardo» per vigilar el

contraban, i «no le falta circunstancia para poder ser abilitada como lo son Tortosa, Tarragona y los Alfaques, en el mismo Principado para el comercio de America».

1807. Godoy regidor

Algunes qüestions urbanes, en temps sempre precaris. Un informe explica que han trobat «ahugereada la cortina de la pared de la muralla dels Frares y con peligro de que en una de las avenidas de la riera de Sirera que la baña, sea inundada parte de la ciudad por aquellos ahugeros». De seguida decideixen reparar les destroces.

La muralla s'esmicola, però l'aigua també es fa notar a altres llocs. Uns veïns «de la calle nombrada de Santa Ana» s'acosten a l'Ajuntament a queixar-se, abans, però, donen una mica d'alegria a les orelles dels que manen: «exponen que siempre en todas partes los magistrados como a padres de la patria han puesto todo su cuidado y desvelos en procurar a sus vecinos el alivio de que es suceptible la población, consolándoles en sus quebrantos y sacrificando su propio reposo en beneficio de los mismos». Resulta que ha plogut i molt, i ploren pel «lastimoso estado en que las últimas avenidas de aguas han puesto el piso de la calle de San Antonio de esta ciudad por la falta de no estar corrientes los trabesales, y por la mucha agua que despedía de sí la alcantarilla de pocos años a esta parte se ha construido en la calle de Barcelona, y que despide sus aguas a la esquina de la casa de Francisco Rosell, panadero, desde donde discurre por la dicha calle». Tanta aigua que va estar a punt d'entrar als magatzems de blat d'alguns revenedors, i a «los almacenes del real Alfolí de la sal». Però moltes cases no es varen salvar de la «grande abundancia de agua, causando bastante daño».

Les autoritats superiors pregunten a l'Ajuntament quines són les obres que necessita la ciutat, i si hi ha presos que hi puguin treballar. Els regidors contesten que només hi ha una obra endarrerida, per manca de diners. Es tracta del «derribo de unas casas que se hallan en la plaza pública de esta ciudad por la incapacidad de ella, especialmente por el paso de tropas que tan a menudo sucede por ser esta ciudad sobre la carretera real

de Francia, de modo que con dificultad pueden formarse en ella quatro compañías». I que és tant petita que la nombrosa gernació que s'acosta els dies de mercat no hi cap. L'any 1773 havien rebut el permís oficial per ampliar-la, «la facultad de ensanche y ampliación de dicha plaza mayor», però tot està a mig fer. De passada expliquen que caldria «la reedificación de quarteles y la formación de unas cárceles buenas y seguras», però que el municipi no té diners, «en tan lastimosa época de miseria en esta costa marítima».

En aquesta circumstància reben un escrit de Francisco Oliver, «capitán de migueletes del tercio de Vilafranca del Panadés y administrador de todas rentas y tercias reales de la villa de Hellín, del reyno de Murcia». Es veu que hi havia necessitat de pagesos per aquelles latituds i fa la proposta d'enviar-hi els fadristerns d'aquí, ja que dóna per descomptat que són pobres i n'hi ha molts. Els regidors contesten que res d'això, que «como sus pueblos son a la costa del mar se dedican mas los segundones de las pocas casas de labradores, que abarca dicho partido, al comercio marítimo, que no a la labranza, que es el fin para que los reclama Oliver en sus proyectos (...) por consiguiente halla muy difícil este ayuntamiento que ninguno de los referidos adiera a su emigración».

Una altre notícia ens acosta cert malestar, ja que senyala que és «conveniente a la común quietud y limpiesa de las ciudades el que no haya familias de mala vida, fama y costumbres, y siendo imposible por lo dilatado del sitio el que sepa el magistrado las que tal vez vengan expulsas de otras ciudades y villas o lugares (...) deber dar noticia los dueños o encargados de dichas casas de alquiler de los sujetos que las ocupan».

Temps crítics per la guerra i l'atur comercial, amb les fàbriques tancades i el vi que no es pot exportar. I per més desgràcia al llarg de l'any els regidors han de fer front a la crisi de la recaptació de l'impost militar, entre els «yndividuos de la matrícula». Tot i les privacions els regidors tenen una fantasia. Envien un ofici de felicitació al «sereníssimo señor príncipe de la Paz, almirante general de España e Yndias». Es tracta de Manuel de Godoy y Álvarez de Faria, el totpoderós, l'home de dirigia el país amb l'acord del rei. I el volen nomenar «regidor decano y preeminente de esta ciudad». A l'interessat li va fer

gràcia i accepta, de fet això és una iniciativa que en aquell moment segueixen molts ajuntaments, perquè tocava. Escriu Godoy: «Quando los deseos del bien público dirigen las acciones del hombre y quando el fino interés es el móvil de sus sentimientos, es inceparable de mi corazón el mas distinguido concepto, he formado el mas favorable de la idea de USS. que manifiestan en carta de 3 de esta misma fecha; muy enorabuenas de USS. soliciten de su magestad mi nombramiento de regidor decano y preheminente del ayuntamiento de esta ciudad, pues les dexo libre acción en esta parte, aunque sin títulos ni dictados particulares protegere siempre la justicia y el fomento de los vasallos del rey H.S.».

Molts honors esperaven els regidors en demanar a «la real cámara la real orden de expedir el real título de regidor preeminente». Però la felicitat s'ha de pagar i aquesta costa un ull de la cara. Contesten els funcionaris reals que «para la expedición del dicho título se necessitaba la cantidad de sinco mil reales de vellón», però l'Ajuntament no s'espanta i demana si poden pagar de «los caudales de propios y arbitrios del común las cantidades que se necessiten para un objeto tan interesante y lustroso para esta ciudad». Amb la gent empobrida els beneficis d'aquest títol segur que tothom els va saber veure. No consta com acaba aquesta història, perquè uns mesos després els francesos ataquen.

Hi ha una imatge que impressiona llegint les memòries de Ramón de Mesonero Romanos. Quan visita Paris s'acosta on residia Godoy exiliat i veu: «aquel coloso que vieron nuestros padres regir omnímodamente durante quince años los destinos de la monarquía y los tesoros del Nuevo Mundo, reducido a la triste pensión de seis mil francos que le señaló Luis XVIII viviendo pobremente en un piso cuarto; y tan resignado, al parecer, con su suerte y las asombrosas peripecias de su vida, que no era difícil hallarle sentado en una silla de los jardines del Palais Royal o de las Tullerías, entretenido con los niños que jugaban en derredor suyo, recogerles los aros y las peonzas, prestarles su bastón para cabalgar y sentarles sobre sus rodillas para recibir sus caricias infantiles».

I per acabar l'any arriba l'ordre contundent de prohibir dues obres acabades de publicar traduïdes al castellà. Una, «del me-

dico Mr. Tisot, que trata sobre las enfermedades de nerbios producidas por el abuso de los placeres de amor y excesos del onanismo, otra titulada las leyes del Juego Ytaliano llamado la Basiga». La primera es tracta d'un llibre que va causar sensació al seu temps a tot Europa, escrit pel metge suís Samuel Auguste André David Tissot, *Enfermedades de nervios, producidas por el abuso de los placeres del amor y exceso del onanismo* (Madrid, 1807) i l'altre les *Reglas y leyes del juego italiano llamado la Básiga* (Valencia, 1807).

1814. Passa Ferran VII

El 12 de febrer, dies després de marxar les tropes franceses de Mataró, pels carrers es llegeix «el precioso código de la Constitución española» i es fa el jurament. Escriu el pare Ferrer que «Para dar una prueba de la constante alegría de dicha ciudad es del caso notar aquí las lucidas fiestas que en los días 20, 21 y 22 de febrero último hicieron con motivo de la publicación de la Constitución Política de la Monarquía Española mandada por las Cortes en todas las ciudades, villas y pueblos libres de España». Els mataronins, sense ocupants, «se entregaron a toda especie de entusiasmo en la iluminación de la iglesia, bayles, comida a los pobres, etc».

El dia 29 de març es produeix la visita de Ferran VII i el seu germà Carles, que passen per Mataró tornant del captiveri a França. Quan Cosme Fins, el secretari de l'ajuntament sap que han de passar els reis, comunica que «sus majestades, señores infantes y demás comitiva, se detendrán a comer y dormir entre nosotros para continuar su viage el dia siguiente al seno de la nación. Los momentos pues son precisos; la permanencia de sus majestades será breve. Extendamos con públicas demostraciones de adornos, aseo y regocijo este corto tiempo. Convidemos a nuestros hermanos a que desciendan de esas villas y pueblos incendiados para que nos acompañen a disfrutar del mejor resultado que han tenido tantos sacrificios». S'organitza una solemne rebuda: «con cánticos, y músicas sonoras, iluminaciones, y suntuosos aparatos por toda esta ciudad, y en su hermoso y magnifico templo, y con muy solemne *Te-Deum*».

El pare Ferrer explica: «Sabemos que se esmeraron aquellos buenos ciudadanos en recibirles como corresponde a tan altas personas. Lo propio fue divisarlas que echan las campanas á vuelo con grandes aclamaciones de Viva. Alojáronles en casa Guarro, y no obstante de que llovía a chorros, a las siete de la noche salió la comunidad y Ayuntamiento con el palio a buscar a su majestad, y en procesión le acompañaron a la parroquia donde se cantó un solemne *Te-Deum*; y finido volvieron acompañarle; sintiendo sobre manera los mataroninos que por causa de la lluvia no se pudiesen hacer las iluminaciones». La recepció és finançada per uns quants ciutadans que avancen els diners al comú, però tan alt amor patriòtic es veu traït per molts consistoris, i trobarem intents de cobrar dels afectats que no seran satisfets fins trenta anys després. L’Ajuntament per memòria de la visita fa posar una placa a la porta de l'església de Santa Maria.

El 4 de maig Ferran VII deroga la Constitució i les lleis que la seguien, és el final dels consistoris electes, i es declara sense valor les seves disposicions. El dia 27 el governador militar de Mataró fa saber als ciutadans el decret del rei «acerca de los justos motivos que acisten a su majestad para no firmar, ni acceder a la nueva Constitución formada en las Cortes Generales y para disolver las ordinarias», i «debe entrar desde luego en exercicio el govierno político que fue peculiar de los governadores en el antiguo sistema». De seguida cal fer desaparèixer tota memòria de les institucions liberals, «que se borrase como queda en la plaza Mayor el lema de plaza de la Constitución y se le substituyese por el de plaza del Rey o de Fernando Séptimo», i es decideixen per la del Rei.

La darrera reunió de l’Ajuntament constitucional és el 27 de juliol, i el 7 d'agost hi ha la primera del restaurat consistori absolutista, que encapçala el noble Josep Antoni Migliaresi. Els regidors perpetus han tornat, «fuimos reintegrados en el empleo y nos tenemos por muy felices y honrados de continuar a servir a tan digno como legítimo monarca que la Divina Providencia nos ha restituido para felicidad de la monarquía Española».

El mes de setembre hi ha molta activitat. Es nomena cap militar i polític al baró de la Barre i s’ordena «la persecusión y

castigo de los malechores que infestan los caminos del reyno». Una comissió militar vigilarà la «sujeción a las leyes» a «las clases de personas que osaren hablar sobre asuntos que toquen a la soberanía del rey nuestro señor u otros capases de alarmar o causar sediciones, partidos, alborotos o de distraer de la justa obediencia a las disposiciones de su majestad».

El mes de novembre es rep una ordre de la comissió militar encarregada d'eliminar els rastres de la Constitució que demana tots els documents d'aquells anys. L'Ajuntament duu a terme l'encàrrec enviant diversos plecs de papers i eliminant dels llibres d'acords totes les referències, anunciant que «en el dia no queda rastro ni papel alguno que directa o indirectamente tenga relación con la Constitución». Encara podem tocar les pàgines dels llibres d'acords que varen patir la condemna, marcats amb una tinta que les ha rovellat.

L'Ajuntament, que «disimuló momentáneamente durante la guerra», diu als escolapis que han de tornar a les antigues obligacions, «acompañar a los niños al salir de las escuelas hasta las inmediaciones de sus casas», que «les mandasen a ohir misa en la yglesia de ese colegio concluidas aquellas», i «en los domingos por las tardes dirigirlos en prosesión con sus pendones en la yglesia parroquial de esta ciudad para hohir y aprender la doctrina christiana».

Jornades del baró de Maldà fugint dels francesos[74]

Anirem rodant per mitja Catalunya amb el baró de Maldà, a cavall i a peu, amb la família i els mossos i les andròmines, per camins precaris, amunt i avall, i a vegades a la dreta i a vegades a l'esquerra. Una romeria memorable de cinc anys i vuit mesos de penalitats, que no varen ser tantes perquè tenia habitació arreu i molts diners a la butxaca. Tot comença un dia del més de setembre de l'any 1808, que hi ha enrenou a casa Cortada, al carrer del Pi, la residència del baró. Desgavell de forasters que ocupen Barcelona, i que diu que no vol ser ocell de gàbia, que ha nascut per ser ocell de bosc. Toca deixar els carrers estrets, on el cel es retalla i la roba estesa esquitxa, per tocar muntanya, de boscos amb salvatgines dòcils, que a la ciutat l'assetgen escurçons cruels, perill de francesos, por de francesos, mort de francesos, perversa canalla. I hem de marxar família, cap a Vic, tots a recollir, agafeu els trastos. Carretes i carreters pels carrers.

Cap a Vic

Matí del dia disset, apunt el birlotxo amb les tres mules enganxades i el bagul ple de roba, que hem de sortir pel portal Nou, camiral enllà, lluny d'aquestes muralles que vigilen enemics. Cases i camps, que un exèrcit trepitja Sant Andreu de

[74] La intenció, seguint el baró, era documentar amb detall els camins segurs i probables pels que va passar, per construir una ruta excursionista, però he deixat el projecte i publico el que tenia embastat. Utilitzo els textos recollits de l'antologia de Ramon Boixareu per l'editorial Curial, i a vegades les còpies conservades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, per completar-los, modificant algunes lectures.

Palomar, que don Olaguer d'Argemir hi té terres «immediates als quartels y acampaments dels francesos, y quasi tots los dies invadides». I cap a Montcada per un desastre de camí, que en diuen del Purgatori, però és de l'infern, pas obligat per creuar el coll de la Trinitat, porta de les planes de l'interior cap a la costa, altura moderada però feixuga entre la muntanya de Collserola i el riu Besòs. Per afavorir el trànsit de vehicles varen fer un tall al turó, reforçat per dos altes muralles que aguantaven la terra, una bona idea que deixada de la mà de Déu es va convertir en una calamitat, pels que hi passen. Un pedregar esmicolat i els carruatges que s'encallen, roderes profundes i fang quan plou. Escoltem algunes víctimes: Swinburne diu que «vàrem arribar a pensar que els carruatges quedarien encallat entre les roques»; Volkmann, que «és un infern per als viatgers i els seus cotxes»; i Zamora insisteix, «es miserable, y una berguenza que no se remedie a las puertas de Barcelona».

Les panoràmiques a cada costat del camí són ben boniques, un riu, cases, horts i mar. Però no totes, perquè al coll de la Trinitat, al pas del camiral, hi ha el carner, unes barres de fusta amb els cadàvers dels executats a trossos, perquè tothom vegi com acaben les malifetes. Acollidor passatge, carn, sang i ferum, i un ermità que resa per les ànimes dels penjats.

Tot solitari, que espantada la gent s'ha amagat, només nosaltres, ningú no treballa els camps, ni els traginers s'aventuren pels camins, ni els ocells canten. «Llàstima nos causà, al passar per la vora del lloc de Montcada, al veure a casi totes les cases cremades y fumant un poc lo campanar y paret de sa iglésia», i els francesos han pujat al turó de la marededéu per cremar l'ermita i han matat un home que hi dormia. «Així també al altre costat, a la vora de Besòs, en las muntanyes y plans en lo terreno dit Vallençana, veure a casi totes les cases cremades, de les apartades, y sí també la iglésia y rectoria de Reixac, en aquell turó de muntanya».

Creuem rierols, a tocar de l'hostal del Trenc. Abans d'arribar a Montmeló ens aturem a dinar a l'hostal de la Grua. «Est fou bo, menos en tenir que menjar la sopa y demés vianda ab culleres y forquilles de llautó, que sen diu or de bòria o de llumanera, que nostres boque no hi estan gens acostumades, sí que a plata, a no fusta o marfil. En fi, dinàrem y nons féu no-

vetat lo llautó en lo que menjàrem, tenintnos que acomodar ab semblants alajes, en hostals fora dels richs y acomodats com de Mataró, Arenys, y altres semblants, y serà regular que tot lo servey de plata lo tíngan ben amagat per por dels gabaigs. En les postres del dinar tinguérem uns présechs com botxes de jugar, y prou dolsos».

Amb la panxa plena seguim i aviat travessem les cases que en diuen de Montmeló i al sortir, ben a prop, el camiral es divideix, a mà dreta cap a Girona per Hostalric i a mà esquerra cap a Vic, que és on anem. Travessem Granollers després de saludar el senyor rector i parlar de tristeses, volíem anar a dormir a la casa de Llerona, però és aviat i arribem a la Garriga, a l'hostal de la plaça, un lloc desgraciat, «hi entràrem, y cabalment les dificultats foren com entrar al birlotxe, no podent passar pel portal, sent baix y estret. Diligència va, diligència ve, doctor Bardolet, lo Francesc y lo Jaume Sanoguera, per altra entrada de una casa, per a força de braços entrarlo dintre. Y se trobà lloc en aquell carrer amunt, a una de aquelles portes o portals aon entrarlo, y no ser tampoc la entrada del hostal capaç per tenirsi custodit lo birlotxe. Ja en això era un hostal desgraciat, y pitjor nos fou a dalt, pujant per una prou dolenta escala, menjats alguns graons, y al mateix temps prou estrets, tenint que posar el enteniment als peus per no tropessar ab algun de ells y anantnosen de costelles a terra, eixintnosen ab algun cap trencat. Nos vegérem prou avorrits sent dalt, sens claus a les parets, ni cap quadro ni quadret de algun Sant Cristo, de Maria Santíssima, de alguns sants y santes, com si fos habitació de algun gavatxo, ni llumenera ni candeleros ab candeles de seu, ab sols lo setrill de oli de la cuina, per penjarlo a la porta de algun aposento, tenintnos que valer de alguns trossos de cerilla que portàvem, ni taules ni cadires, ni matalassos ni coixins pels llits, si sols màrfegas plenes de palla, que per forats en dites màrfegas, molta palla sen eixia a fora.

A fes que bona nit nos podíem cert prometre per dormir, y a no dormir poder estar quiets y descansats en los llits, durs com casi una pedra. Lo bon forner de la Canonja ens envià algun matalàs per millor jaure. Ni tan sols en lo sopar tinguérem tovallons en taula per posarnos als pits, si sols estovalles de drap

grosser y les culleres y forquilles també de or de llumeneres o llautó, que és tot u, haventnos dit la hostalera o la filla, que tot lo que tenien alli guarnit, no faltantlos res de servei en dit hostal, ho tenien amagat en les muntanyes per causa dels gavatxos, y així nos lo vegérem despullat fins dels claus en las parets. Lo millor nos fou lo sopar, per lo que fou ben amanit en viandes y demés recapte, lo vi dolç, bon pa y que, ajudats de la gana, tot nos sapigué bo, pensant lograr dormir y, a no, descansar. Res de això no succeí, parlo per mi, haventlo, ab tot lo matalàs sobre, y llençol sobre la màrfega de palla, trobatlo prou dur, ni àdhuc coixí per posarhi lo cap, per més mala jeia, havent suplert en lloc del coixi, ma capa que mai me estigué bé».

Núvols negres amenacen, però a «a dos quarts de set del matí, que me en aní a la iglésia per oir la missa matinal. Acabada, seguia lo reso, a no cant, de las lletanies majors, haventme llavores tornat al hostal corrent, puix que començava a ploure. Immediatament se alçaren dos torbellins, o huracans, de vent de llevant y ponent, y tanta la força de la pluja, que no es veien cases del carrer allí davant, y com caiguda de aigua de un molí la que baixava del torrent a la assèquia y dret al riu, de allò ben roja, sobreeixint la aigua per tot allí. Per fi un temporal rares vegades vist en nostres dies, ojala que hagués sepultat als gavatxos de la part del Besòs». Matí de pluja aquí en la Garriga, a barrals, i passen las hores i l'aigua no reposa, que haurem de deixar la intenció de Vic. I dinar, i sopar i dormir, en aquesta casa desventurada, i nosaltres també, perquè jo «a penes vaig dormir ab la música molesta dels mosquits y fiblades de ells, sens amor ni pietat».

Però ha amainat, núvols grisos y boira, dia dinou, i travessar el congost, camiral de rocam al costat d'un riu que baixa amb força, i les muntanyes tallades a sobre. Espaordits per les pedres humides, el soroll de rierols, i ves a saber si sortiran els lladres en aquell lloc famós que en diuen *pas de la moneda*, cap a Fontmolsa. Fúnebres i poca cosa les cases dites del Figaró, carrer estret, un hostal, molins, el ferrer, la riera de Vallcàrquera, i endavant pel «camí de pujades, baxades y graonades, dit lo Congost, de allò ben infama y antes així prou dolent». Per un pont de pedra travessar un riu que a vegades ens

ha costat perquè s'ha de fer sense ajuda. Per Aiguafreda, a l'hostal de la plaça una mossegada de pa i un got de vi, «no tenint ja res més que fer fins als Hostalets de Balenyà, aon anàvem a fer alto per dinar, y allí descansar fins a dos quarts de quatre de la tarda per la sortida a la ciutat de Vic», però «entre mitg de montañes, nons era gaire plausible lo camí, a més dels molts rocs y pedres ab sas giragonzes de estas montañes»

Per la pujada de Sant Antoni i el lloc de les Forques, mirada a la plana de Vic, que no s'acaba, decorat de muntanyes i dinar a Balenyà, que ha estat una bona menjada, mal record de la Garriga. La comitiva passa per Tona, de cases setcentistes, tantes llindes de la segona meitat del segle, un bon temps sota la mirada patriarcal dels Borbons, i a l'aguait, dalt del turó, l'església i el castell. A la sortida un indret d'història antiga, l'hostal del Bulló, quan hi passa Francisco Zamora, s'hi atura i no queda content, «el mesón del Bollo muy malo, pero famoso por la prisión que se hizo en el después de un terrible choque de la quadrilla del famoso Sarrallé con sus onze compañeros, de los quales se ahorcaron la mayor parte a poca distancia».

Vic a la vista, i un pont per arribar-hi, gòtic, de pedra sòlida, del Remei, marededéu dedicada a aturar la pesta, la por dels segles. I un carrer que hi duu, servei d'hostal i de ferrers. Hem arribat a Vic, ciutat gran, i cap a la casa de na María Teresa Josefa de Clariana i de Montaner, comtessa de Múnter i marquesa de Clariana, que ens la van oferir, posant-la al nostre servei, que hi estaríem molt ben acomodats. Però no ha estat així, que això és el palau del vent, les habitacions desabrigades, sense vidres a les finestres, que no ajusten be de tant velles i rossegades, la cuina bruta i negre. Només hi vàrem estar dos mesos perquè si hi passem l'hivern quedem ben glaçats i hi deixem la pell.

En aquests dies alguns de la colla varen pujar, per esplai, al Montseny, a l'ermita de Sant Segimon i al cim de la font de Matagalls, per «camí prou empinós de quatre horas». També curiosos al Puig-l'Agulla i a Calldetenes. I en una nit d'espant a Vic, por de francesos que s'acosten, fugir cap a la Gleva i Sant Hipòlit, però no ha estat res, que no era veritat.

Cap a Moià

Hem deixat Vic després de dos mesos d'estada, avui és el dia onze de desembre, i per la plana, camiral enllà, cap a Tona, que tampoc no està massa lluny, per fer-hi nit. Hora foscant, hem sentit les campanes de la parròquia que repicaven a festa i ens acostem a dormir a Can Taravau, un mas al costat del camiral, passada la població. Ens esperaven bones habitacions i bons llits, i quin sopar, de bodes va ser, amb coses bones, al costat de la llar: «entràrem a casa Taravau a descansar allí dintre de anar eixarrancats sobre de les cavalles y jo sentint ja lo pes dels seixantados anys que porto sobre. Vegérem a molt bé de Déu, allí dalt en los aposentos, bons llits y acomodats que ens prometien, per abrigarnos bé del fred al jàurernos hi per dormir, bon foc per escalfarnos en la cuina al mig de la llar, ab son escó per seure y àdhuc jaure. Amigos, quin sopar nos donà la filla del Valentí de Vilalta, que casi fou sopar de bodes ab tan bona vianda, no sé si después del enciam, colomins o perdius ab suc, camp de batalla, cassola de peus ab crosta de ou dolça, menjar blanc, bon pa y vi y bon profit a tots los de la taula y als demés en la segona cuina, immediata al escó y al foc, al mig que penjava la caldera, haventnosenhi anat a escalfar antes de escalfarnos millor en los llits».

Toca despertar-se, i a les set «hem eixit de aquella casa en Tona, y tan emboirats llavores que ixí vèiem lo camí que començàvem per perdrens, y a tropessar y caure del animal algú, trencarsi la nou del coll, casi no divisant los arbres, sentnos cel y terra tot una espessa boira. La incomoditat nostra, no dels quins anàvem sobre de les cavalles, sí que de estes y dels mossos a peu, era tot aquell xapoll de fang y aigua bruta de algas pujades estretes y pedregam, que a ratos teníem que fer algunes cabrioles sens ganas de ballar, y nosaltres sacsejar (parlo de més costelles) sobre del matxo en què anava, a córrer y aconseguir als demés».

Can Taravau, parets pageses, dovelles i carreus, antiga sort de pagesos adinerats, casal de teules que es queixen, i per un camí entre camps de blat el baró i els amics aniran cap a Sant Miquel de Vilageliu, passos de romans que per aquí hi anaven, un mil·liari ho assenyala, i a trobar el camí de Collsuspina.

Pujada sota cingleres que fa milions d’anys va gratar el mar, grisos que s’esmicolen, llaçades per arribar dalt, i s’acaba de pujar al pla del Garet, masia carregada d’anys. El camiral passa pel mig de les quatre cases de Collsuspina, a tocar de la creu i d’un hostal de pedres medievals que encara té parades les taules i oberts els fogons. Endavant, per camps, masies de pagesos, l’estimball del torrent de Boladeres, i la torre de la Casanova, sota l’altura del Grony, d’amos senyors, i pel pont del torrent de les Graus, massa estret, cal arribar a on hem d’arribar.

«A medida que ens hi anàvem acercant vèiem la casa del Regent, que en Moià diuen, a la que anàvem a allotjar, davant de la iglesia. Hem trobat una casa ab la comoditat de no tenir que pujar escala per entrarhi y als aposentos, per venir tota igual al carrer. Y, si bé reduïda, la casa molt còmoda per tothom». Pròpia del marquès de Puertonuevo, d'una família de magistrats regents de l’Audiència, al carrer del Palau de Dalt, que també se la coneix com Cal Marquès.

El vint-i-quatre de novembre, anirem a Can Vilalta, a passar el dia. A cinc quilòmetres en direcció nord, el nom de Rodors evoca una parròquia de cases de pagès, solitàries, amb castell i l’església de Sant Feliu. A la banda, sobre una baga que ha treballat un torrent, mirada a les parets de la masia que ordena el pla de Sant Nazari, de blats, sota teulada golfes obertes al sol i un rellotge. «Casa, aquella, prou vella y desacomodada, entre boscos, en camins elevats, per arribarhi a dinar. Hem descobert a aquell palacio de Vilalta, cerca de onze hores, enfangantnoshi bé, trepitjant bastants terrossos y pedres y tropessant en algunes de estes, podent jo parlar per experiència propia, per no anar ja lleuger»

Al darrera, petita, un regal, les parets que guarden la presència espiritual de l’esmentat sant. «Anàrem a dita capella que és lo millor de la casa en sa blancura y volta dintre, ab un curiós retaule dorat, y en la guarnicido de escultura dorada a lo antic, y dintre del ninxo, lo gloriós màrtir sant Nazari». Una bona jornada però hem de tornar, i a la tarde «En sent dos quarts de quatre o cerca, tornàrem trepitjant pedres y terrossos, fang, ja ferms y ja tropessant, per alguns trossos de mals camins, a la vila de Moià»

Aquí hem conegut el nou any del Senyor, el 1809, i és el dia vint-i-u de gener, que «ha amanescut lo cel serè y també així resplendent lo sol, per anar nosaltres avui matí a Castellterçol. Sa festa major allí de Sant Fructuós, esperantnoshi en sa casa a dinar lo senyor don Pere de Planella, capellà y beneficial del Pi, nostra parròquia. A deu hores de est matí, havent arribat lo Silvestre Perers de Vilalta ab tres cavalls y dos mossos». Som-hi, per «terreno casi tot pedregós y fangós, ab algunes pujades y baixades y aigua corrent de algun molí, y sobretot lo llarg pedregam de muntada a Castellterçol, en son carrer com de mitja galta, a entrada a la vila, a tres quarts de dotze, cerca de migdia, rònec lo terreno y també rònegues moltes cases, guanyant a estes y en més número la vila de Moià».

Els Planella, barons de Granera, tenien acollits els monjos de la cartoixa de Montalegre, que havien fugit de la seva casa a Tiana per por dels francesos. Gairebé un palau de senyors de preu, porta adovellada, pedra a les llindes de les habitacions, balcó al darrera obert al Moianès, camps i el cel a l'abast. «Lo dinar en casa Planella ha estat de amistat y no de compliment, entre parents y amics, com nos són los Planellas. Est que ja ens ha complert lo ventrell, a més de la sopa y escudella, ab les ben guisades perdius, la carn en fricandó, lo rostit y postres regulars, bon pa, bona aigua y bon vi». I tornar a Moià, a reposar.

Cap a Berga

A finals del mes de març, quan en feia quatre que estàvem tranquils a Moià, la gent comença a espantar-se, perquè les notícies són esgarrifoses, por de gavatxos que s'acosten, remor de tantes violències que fan. Nosaltres hem anat fent els paquets, embalums de roba per si cal marxar corrents, cap a les muntanyes. La primera setmana d'abril els enemics eren prop de Sant Feliu de Codines, i «tothom anava traient y carregant fardos, dintre de cofres, en animals, en sacs y coixineres, camins y amunt, a les muntanyes a amagarho tot».

El dia set, matinem per deixar Moià enrere i acostar-nos al mas Vilalta, i arribem en aquest edifici, ara gelat. Les finestres

deixaven entrar un fred mortal, velles, sense vidres i ni un tros de paper o de drap. Vet aquí el casal de tantes habitacions ocupat tot per forasters, grans i xics, amb mes d'una vintena de criatures, fugint del perill militar que ve de migjorn. L'endemà toca anar cap Avinyó, hem dinat i ara a trobar la casa del senyor Joan Verdaguer, que ens esperen en aquella hisenda dels marquesos de Castellvell, la família.

Anar-hi no es fàcil, camins esmicolats, dolents, de roca, que només es poden patir per fugir dels gavatxos, de tant aspres que són. Pujar, baixar, afraus perilloses, serres, carenes, rieres i torrents. Del pla de Sant Nazari a Casamitjana, i al molí del Perer. Ens acostarem a Sant Vicenç de Vilarasau i a la casa de la Plana, Sant Joan d'Oló a la dreta, i per l'antic camí d'Avinyo, que passa per Armenteres, sota Sant Joan Vell i travessa la riera d'Oló, que ha foradat una vall de colors, pujar a la carena, i s'obra la mirada a les terres del nord. Als peus Avinyó, i en la llunyania Sant Feliu Sasserra.

«A fes que passàrem trossos de camins de allò ben dolents de baixades amb tantes roques y pedres de allò ben pendents. Ditxa del ase tan segur que jo muntava y també del matxo que muntava lo Tano, sí sols en les baixades lliscarli les potes en detràs. Sols tot est camí per fugir dels gavatxos se podia fer, y no per cap altre motiu, per lo tan aspre y pendent en les baixades en tals terres trencades, baixant més que pujant muntanyes en totes aquelles fraus, fins a veure a Sant Joan de Oló, a la mitat del camí, y después a Sant Feliu Sasserra. Y com no eren pràctics los hòmens que ens guiaven fins a Avinyó, nostre paradero, nos feren fer dos o tres marrades per aquelles vores de timbes y que, a tropessar, hi deixàvem lo pellejo, que de ningún modo nos convenia. Però nos conduïren sens la menor desgràcia (a Déu gràcies) fins al poble de Avinyó».

Arribem a Can Verdaguer, una casa de senyors i un menjar de primera, sopa, enciam, ous per beure, platillo de carn amb arròs, pomes i peres, nous i vi, aiguardent i llits acomodats. Jornades de bon repòs i engreixar-se, conversa i xerinola en aquesta casa amiga, però toca ja anar a Berga, que és on volem parar. El dia dinou en marxa, seguir la riera del Relat, a tocar de Sant Marçal, i en dues hores «beguérem cerca el poble, a no vila, de Sant Feliu Sasserra». Hi passem pel llarg car-

rer de cases de pedra, hostal a una plaça que és poca cosa i endavant, que aquí no hem de dormir, que ho hem de fer al mas Teulats, a la vora de Prats de Lluçanès. Camí del nord també entrebancat, més pedres, corriols i xaragalls, per la casa del Blanquer, la de Galobardes i s'acosta el final.

Arribats a Teulats, «fredolics tots, anàrem a escalfarnos a la cuina havent trobats a una galant gent en aquella casa, y tots molt obsequiosos, com los dos germans, arrimantnos a la llar de foc y jo també arrimantmhi. Acabats de dinar, amb les molt degudes gràcies a Déu, me torní a posar sobre del llit en lo aposento immediat y trobat lo llit prou acomodat, fins a eixir a sopar a la sala y acabat, amén Jesús, al llit, havent dintre de la alcova descansat y dormit bé». Terra de vi sota l'empara de Sant Segimon, casa de pagesos grassos, medievals, que un tal Giscafred ja surt en els papers d'aquest mas insòlit, tant ple de taulades que així és deia la casa i la família. El dia vint toca una bona caminada, cap a la riera de Merlés i a trobar el camiral de Prats, però cap a l'esquerra, que no anem a Prats, sí als prats de l'Espelta, cases de Sagàs a la dreta, i Olvan també. Pujades i baixades fins a trobar el camiral de Manresa, travessar el riu Llobregat i aviat Berga.

Escoltem les coses que diu el senyor Maldà, després de sortir de Teulats: «Pres que hem hagut lo xocolata, nos enllestírem de tot y promptes que tinguérem les cavalles y tots los nostres fatos sobre, amb les mateixes angarilles en lo mateix burro, quiet, mhi vaig ben assentar, seguint la marquesa, lo doctor Bardolet, la Marianna, dona del Jaume Bonàs, y la Madalena, seguint los mateixos mossos a peu, y llavores a peu tots y totes menos jo, tenint que fer algunes ben pedregoses y perilloses baixades amb molt fang, aigua, y graons prou alts fins a baix en lo terreno de la riera de Merlés y casa Vilalta de Merlés, anant molt poquet a poquet no sent aquells camins de ferlos de pressa. Y passant tot lo mal camí, sen muntaren lo doctor Bardolet, la marquesa, la Marianna y la Madalena a las cavalles y cap a Berga.

Després nos paràrem tots y totes en un pla de camí y allí, no faltant qui portava lo got de vi, que en semblants andances fa molt bon servei, qui no sabia bèurerlo a galet (com així de no bon català) lo begué en tassa, com jo lo beguí, menjant, per

millor assentarse al ventrell, algun tros de llonganissa de muntanya amb pa (que Déu nos do) y algun tallet de carn en fiambre. Entre bo y dolent camí, continuàrem les dos o tres hores que ens faltaven per arribar a la vista de Berga, y ja amb lo alívio del sol, per lo que ens aliviaba del fred amb son poquet de calor vivificant, ja casi tot serè lo cel, veientnos al davant a una muntanya casi tota coberta de neu detràs de la vila de Berga, pareixent platejada per donarhi lo sol. Esta, la de Queralt ques obirava un poc, y sens neu les demés muntanyes, al ponent, amb algunes puntes, la de Montserrat. Després, per ençà de la vila de Berga, vegérem a un poble que es diu Olvan.

A medida que ens anàvem acercant a Berga, la neu de la muntanya de Queralt, al detràs, ja lo sol, tenint en abril alguna més força, la anava derretint. Y ja hi vèiem de llarg lo caseriu de Berga més clar, amb tot que encara lo teníem prou distant, amb son castell, o fortalesa, en una eminència sota canó de la vila, veient ja més alt de la vila lo convent y iglésia de Sant Francesc, amb son campanar quadrat al davant, pensant antes si fóra lo de la parròquia, no veient a altre campanar que pujàs com lo de sant Francesc. Ysquérem des de la vora de casa Antic o Gironella, a una plaça a la vora de la creu y a la dreta amunt, entràrem a la plaça Gran des del portal dit de Saragossa, y baixàrem, a la casa del metge, doctor Joan Sastre, de las cavalles. Y entràrem a hospedarnos en aquella casa, no podent, per les hores, apearnos y ficarnos a la de Amat, per no volersen eixir aquell borinot lo exgovernador don Josep Ignasi Sanjuán». Setmanes després ja poden començar a viure a la casa pròpia dels marquesos de Castellvell, també coneguda com d'Amat, de Junyent, de Vergós o palau dels Peguera, a la plaça de Sant Joan, davant l'església, que encara hi és.

Cap a Cervera

Quan el dia tres de novembre vàrem marxar cap a Cervera feia gairebé set mesos que reposàvem tranquils a Berga, estada reparadora i oblit de la guerra, només el ressò d'aquells que venen i ens espanten. Un viatge de quatre dies llargs per camins no amables, gens. «Luego de muntats nosaltres als matxos y

burros, seguint les dos mules de cara, prou grosses y valentes com unes lleones, ab lo cotxero Francesc y los mossos a peu, començàrem los andurrials, trepitjant pedres y rocs, més y menos, en los camins, ab lo ànimo d'anar a dinar al hostal del Bisbe, començant hora y mitja de deixats a Berga a entelarsens un poc lo cel y ja lo sol no tan clar, com llum dintre del fanal de la retreta. Ab tot, la comitiva seguia a mi molt divertida, enraonant, cantant y rient, menos jo que a ratos reia, si bé poc, per lo cuidado en lo camí».

Per una plana esquitxada de masies, sota la serra de Queralt, de pedra massissa, Sant Bartomeu de la Valldan, la creu de Cal Bixto i Avià a la dreta, a recer d'un turó. El camí, tranquil, i l'ombra de Serrapinyana i de Sant Salvador, l'ermita de Sant Climent i per camí de bosc i pujada arribar al petit coll de les Forques, al lloc de l'Espunyola, cases esparses, blat i vinya i vigilar el cel, un forn, una ferreria, una ermita, vida popular, i sota la baga de Titllot i la serra de Barballó una casa amiga, hospital medieval, refugi de perduts, l'hostal de Cal Bisbe.

«Arribàrem a migdia y ens vegérem de allò ben avorrits de tal infelicitat, tota ella com habitació més de alarbs que de persones y tals com érem nosaltres. Baixats de les cavalles entràrem y passàrem per una com galeria de embigat de fusta que, esta, blandejava al passarhi. Allí dintre tot era cuina, bruta com un gavatxo, y altra cosa era la casa de Vilalta de Rodors, que respecte de esta podia passar per un palàcio dels encantat, una taula com així corresponia, sostre infeliç. Luego tractàrem de dinar, que és el que feia el cas, y est luego, per tenir que fer en la tarda una mitja jornada de cinc hores llargues, fins a la ciutat de Solsona. En efecte, luego dinàrem y lo dinar consistí ab sopa, que sols suplia la gana per menjarla, después verdura, que la deixàrem, per lo que no ens agradà, haventhi barrejat la hostalera, trumfes o patates picades, y lo millor de aquest dinar foren los pollastres que ens dúiem, lo pa y vi, y acabat lo dinar, ab les moltes degudes gràcies a Déu Nostre Senyor.

Luego, havent dinat los mossos y les dones en la mateixa taula ab nosaltres, com que a fora y en semblants hostals com est no es miren compliments, sí que per més enllestir promptes totes les cavalles per pujarnoshi, tocàrem los andurrials cap

a Solsona. Y lo cel sens havia entelat, més, en quant al camí, nos fou molt més fatigós que en lo matí, per tant pedregam com hi havia, y unes pedres ab graonades com uns escambells, que passàrem en muntades y baixades y en molts passos estrets, que em sacsejaven de allò bé lo ventre a més de alguna coïssor en les anques, y doldrem los genolls y cames ab algun tropés que donava, de tant en tant en passos tan escabrosos y difícils».

A la sortida de l'hostal, aviat cal enfilar el coll de la Creu d'Alzina, aquí, si fa un dia clar potser veuràs Solsona, lluny. Baixar seguint un camiral poca cosa, desfet, rocalla i fang, cap el torrent Mal, i aviat camps de gent que treballa tantes feixes de raïm, ara oblidades, sotabosc, cases de pagès, braços que no deixen res per demà. La jornada continua per altures raonables, moltes voltes, i la creu de terme de les cases de l'Olivella.

«Passàrem per la vora de una casa, o hostal, dita de Sant Pere, a dos hores o tres de eixits de aquell hostalot desgraciat, sent llavores quatre hores y mitja, faltantnos encara per arribar a la ciutat de Solsona tres hores y començantme jo un poc a frisar ab la platxèria ab què se volgueren aturar a fer pa y trago, ab lo temor de que ens pillàs la nit abans de arribar a Solsona, y sent ja casi tot boirós lo cel. Passàrem, en tal intermedi, per una casa cerca de una iglésia y campanar de Santa Llúcia, ab algunes casetes que distaven encara dos hores de Solsona».

Les cases de Sant Pere enmig de planes de cereals, encara hi són, passat el serrat de la Caseta el castell de Navès, i a quatre passes l'església. Ample vista a la serra de Busa, que vigila al nord. Petita i bonica, la capella de Santa Llúcia, on anava a resar tanta gent de la contrada. Ofrenes hi duien, i el baró la va veure sense el porxo, que el varen fer després. I no falta massa estona per trobar, sota la costa de Santa Maria, el riu Cardener, que ve de les muntanyes fredes. El seguirem, i l'aigua no es deixa travessar fins el pont de la Farga, d'Olius, trànsit medieval, pas de viatgers, pagesos i soldats, però un dia una avinguda el va destruir, i apedaçat amb fustes va anar tirant, ara queden només tres pilars, pedres al costat d'un vell molí.

Planes de vinya i la creu de Sant Joan, que fa mil anys que marca de territori. I de seguida un llarg pont de dotze arcades sobre el riu Negre, acabat de fer, i al davant la porta per entrar a la ciutat, que el baró va veure acabada de construir. Escoltem-lo: «Entrada ja la nit, lo mosso que duia me deia: 'Missenyor, ja es veu un llum', més jo de tal llum men quedava a les fosques, sentme tot allò arbres y marges de camins. En fi, paciència, non gruñatis y fora. A set hores de la nit, y ab prou ganes jo de flocarme el xocolate, hi arribàrem des de un pont ben llarg, més sens aigua, veient ja lo mosso algun dels edificis com de estos la iglésia catedral y lo palacio episcopal, més jo res. Entràrem al portal de la Ciutat, frente del pont luego de deixat, haventnos eixit a rebre dintre, a la vora del portal, los senyors marquesos de Monistrol, continuant nosaltres, ab totes les cavalles que ens seguien, per aquell carrer amunt fins a deixarnos a la casa de unes tals Maves, aon quedàvem allotjats. A deu hores tots a sopar, nos en hi anàrem. A més de la verdura tinguérem peix, que ens enyoràvem de menjarne, puix que, en la mansió de sis mésos y quinze dies, fora de pocs dies de bacallà (y est no gaire cosa), en aquella casa de Berga».

A Solsona reposar el dia quatre que venen sotracs l'endemà, una llarga jornada de viatge, i som-hi, amics lleveu-vos, diu el baró. «Les cavalles ja promptes començàrem a tocar los andurrials cap a Torà ab lo bon camí en la sortida de Solsona, havent passats pel costat de una capella a la dreta de Nostra Senyora de la Pietat. A la esquerra, lo devot santuari y edifici prou gran de la prodigiosa imatge de Nostra Senyora del Miracle, remedo un poc de Montserrat, segons se deia, en les funcions de aquella iglésia. Anàvem ja después amagantnos en sendes y caminets de vores de muntanyes y en trossos de estos, com costa de Montserrat, veient prou descomunals pedres y roques dretes y de les com inclinades a caure, en totes aquelles fraus. Sent ja migdia, sacsejant jo de allò bé a cavall en graonades y baixades prou difícils y lo pitjor continuarnos, tenint jo que baixar del matxo fins a tres o quatre vegades ab ganes de orinar y estricar un poc a peu, per lo que em cansava la sella del matxo en seure».

Ha sortit la colla pel camí dit de l'hostal del Boix, establiment medieval de gran renom, dalt les muntanyes que s'acosten, i parada al santuari del Miracle on en Celdoni i en Jaumet, de la masia la Cirosa, varen veure amb els ulls oberts la verge, i del miracle el Miracle, edifici sòlid, pietat antiga. I ara per un embolic de planes, camiral, turons, camps, obagues, serrats, masies, costes, boscos, collet del moro, casacremada, i al davant la serra que cal pujar, moderada, de Pinós, també santuari, país afavorit pel més enllà. I a la creu de pedra s'obra la Segarra, boscos, plenitud de camps vius, horitzó de muntanyes lleugeres, que abracen aquesta plana que no s'acaba mai, panorama obert.

«Terreno tot aquell que passàrem ab més arbres que persones, de alzinars y de ben grosses, de soques y branques, com també de ben copats y estesos de fulles que ens cobrien molts de ells los camins. Ja havíem entrat al terreno de Segarra, del que se acostuma dir de moltes pedres y castells. Vèiem ja la muntanya y castell de Pinós, ab una per allí com atalaia del temps dels moros. També més distants a algunes puntes de penyes de Montserrat. Y luego, deixant en detràs les muntanyes, se ens presenta lo pla de la Segarra y lo de Urgell, que estant ben serè ja lo cel, més encara no veient a Torà, una hora que ja en sofríem la gana de dinar, passant per millors camins, ab tot de haverhi moltes roques en aquells terrenos com roques de Montserrat».

Baixada cap el barranc de Cellers, entre dues carenes, encimellat el castell de Pinós, i el seguirem, el barranc, sota les parets d'obagues i solanes, camí veí de la riera i a vegades la riera. El baró veu les hortes d'una població propera, cases de Cellers, i l'església de dos campanes, la de Sant Celdoni i Sant Ermenter, al monestir de Cellers.

«Continuant les sendes ab prou voltes y revoltes ja dos hores, isquérem a unes hortes de verdures, com significant població cerca de estes, y veient luego después de una com iglésia sufragània ab son campanar de paret, sols ab dos finestrals y dos campanes, dalt a una serra, a la esquerra. A mitja hora de deixada, se ens aturà Torà, entrant a la vora de una de aquelles cases y camí, passant per la vora de la iglésia y convent de Sant Francesc. Y cosa de un quart de hora después,

nos ficàrem al carrer, y luego al hostal, en la plaça de Torà, que, arribats, toca la campana de aquell campanar de la parròquia, que era otxavat y ben fet, tres quarts per les tres, quedantnos sols tres hores que fer en la tarda fins al convent y iglésia de Sant Ramon Nonat, de frares mercenaris. Y millor camí que en lo matí, segons sens digué ser.

Llestos de dinar, a tres hores y mitja, promptes totes les cavalles y menjar la grana, y los mossos la mateixa vianda de nosaltres, pujàrem a dites cavalles cerca de les quatre hores, y alò, tota la cavalcata y nosaltres sobre, ab millors camins fins a parar y descansar en Sant Ramon. Passàrem, hora y mitja o un poc més, de deixats a Torà, per la vora de sobre de una muntanyeta, de les cases y iglésia de Ivorra a la esquerra, y algo més distant de est lloc de Ivorra, lo de Talteüll, encaminantnos después a altre poble del Portell, pàtria ditxosa del gloriós sant Ramon Nonat, digne de tot apreci, y de tots aquells veïns. Allí preguntàrem quant hi havia fins a Sant Ramon y se ens respongué que una mitja horeta, que ja seria un xiquet més.

Cap a la fi arribàrem a la vora de unes cases y hostal a la dreta, veïns al convent gran de Sant Ramon, al mig de est, sa iglésia. Entràrem al apotecària, comptant descansar y sopar dintre de aquell convent, y pendrehi xocolate, antes ab la carta de recomendació que dúiem per aquell pare comendador. Més, com arribàrem un xiquet tard a Sant Ramon, obsequiantnos molt aquells religiosos mercenaris, sentint no podernos servir pel motiu referit, nos acompanyaren dos o tres de ells a una casa o hostal de gent molt de bé, y estigueren un rato ab nosaltres, fentnos companyia y conversa de lo que corre en el dia. Sopàrem a deu hores prou bé, y después de donades les gràcies a Déu, nos retiràrem als llits».

Una altre nit de viatge, un altre hostal i un altre matí, somhi, que és el dia sis i s'acosta el final. «A mig quart de hora de deixats a Sant Ramon, veient ja al davant al poble y castell de la Manresana, que apar ser del temps del rei Vamba per lo tan vell. Passàrem voltant lo poble y iglésia, ab son campanar y campana al davant, que seria a ben segur la grossa. Lo camí nos era bo, emperò prou dolent lo de la baixada al poble de les Oluges Altes y Baixes. A penes deixades estes o, més prest,

al eixirnos de les Oluges, lo animal que jo muntava, veient allí a terra a algunes pells de conill, sem espantà, donant un brinco, que a no haverme assegurat me tirava a terra, y no me hagués fet veure les estrelles al mig del dia. Fora de esta baixada de les Oluges, ja ens posàrem al camí pla, continuantnos així fins a la fidelíssima ciutat de Cervera».

Van a hostatjar-se a casa dels Vega i Copons, marquesos de Sentmenat, a la plaça de Santa Anna, sobre el portalet. Aquí troben «lo aposento preparat, ab una bona alcova, llit ab cortinatge de flàmules, a no indianes, peluts pels peus, tauleta ab tapete de indianes. Dinàrem molt be, començat ab bona sopa y escudella de olla podrida, ab algunes castanyes, ben covada y espessa, com així nos agrada, y també als demés de bon paladar. Així, bona que ens fou la carn de olla ab tots los ingredients de verdura, pilota, botifarra y cansalada y demés guisados, com nos foren les perdius, principalment, lo platillo ab ceba y castanyes, coquetes rodones y dolços a sucar, a postres, a la granatxa, a no malvasia, y també bona porció de neules». Llarga estada, contents, de cinc mesos a Cervera, d'un sol carrer, universitat, porxos, monstres a la casa de la ciutat i un viatge d'esplai a Guissona.

Cap a Montserrat i tornar a Cervera

Però arriba la por el mes d'abril de l'any 1810, que «perilla tingam que fugir de Cervera, per ser los comuns enemics a cinc hores de aquí». Que si, que no, dies tranquils després de la batalla del Bruc, però els derrotats volen revenja. I el dia vint-i-u, quan «nos pensàvem tenir quietud de francesos oírem algun rumor dintre de la iglesia, y luego donant avisos uns y unes a altres, anantse en eixint a fora. Ja se deixà considerar la alteració luego per fugir de Cervera disposant fardos y demés farcells en cofres, per durse els quiscuns a paratges segurs, y lluny, a la part contrària en què eren los francesos y cap a Igualada, Montserrat etc. Los pares de Sant Francisco de Paula, cames ajudeume, ab son farcellet fora de est convent, com igualment alguns franciscanos. Luego hòmens y dones grans y xics, vells y velles, fadrins y fadrines, nois y noies, a lo ma-

teix, tots anàrem prou atribolats fugint de aquells boigs. Luego nosaltres dintre de casa Vega, per mancar luego, fardos a terra, a cobrir matalassos y jo recollir a tots mos apetuscos, de breviaris, llibres estampats, manuscrits, com també llibretes y paper blanc, dos potets de tabaco, per ficarlos en les alforges y en algún sac, y carregarho luego lo Francesc en el carro. Y aló!, llest de carregar, fora de Cervera. Resolguérem anar a dinar als Fondals [ara Comdals], un quart de hora distant més allà del petit poble de Vergós, començant hi a marxar a peu».

Pel Camí Real de Barcelona, al costat del riu d'Ondara, un molí medieval del segle dotze que un dia passa a formar part de l'inventari de Montserrat, un segon molí, i magatzem dels queviures que pujaven a la muntanya, i el que baixava era l'abad que es fa construir una casa sòlida i venia a reposar.

«Arribàrem als Fondals a dos quarts per les dues, sent los Fondals casa y granja dels monjos de Montserrat. Sens serví, senthi ja tots, lo dinar a un quart de tres tocat que, per dia de dejuni últim de Quaresma, ja ens era un xiquet massa tard. Est consistí ab bona escudella de ciurons que ens foren no de allò més durs, ni de allò més tendres, més com teníem ganeta, nos foren gustosos. La altra escudella fou de arròs ab llet de atmetlles y sucre. Después isqué a taula altre plat dolç, que fou ous fregits ab suc groc fet una picada, altre més no dolç ab suc de bacallà y carxofes, pa y vi a postres ab lo barrejat ab aigua.

Y luego de donades les gràcies a Déu, nos disposàrem tots y totes per marxar a la casa de la Panadella, veïna al poble de Montmaneu, distant cerca tres hores dels Fondals. Sentintse prou lo calor del sol (bé que de espatlles) y lo cel serè, sens vèurerse un petit núvol, que ens vingué molt bé en esta fugida de Cervera. En fi, cerca de sis hores, arribàrem a la casa de la Panadella. Sopàrem, millor diré férem col.lació, haventsens servit una sopa molt ben acertada, que tant nos agradà com que hauríem tornats a menjarne a no haver sigut dejuni. Y después, prou gustosa, la verdura ab los amaniments de oli, vinagre y sal, postres de pa y vi. Y, acabada la collació, tot seguit, a fer jaces, ab separació en los dos sexos, és dir, totes les dones en un aposento y los hòmens en altres. En lo aposento que destinàrem nos hi acollírem fins a set y en jaçades a terra».

Arriba el dia vint-i-dos, i a «quatre hores de est matí, com he notat ab lluna ben clara y cel seré, ab fresca y sens vent, y axís temps apacible, hem eixits de la casa de la Panadella, formant una caravana, jo muntat en lo cavallet y tota la demés comitiva a peu, havent ja marxat lo Francesc ab les tres mules y el carro carregat, aló! cap a Igualada, y així tothom alegre com de dia de Pasqua, y així parlant y rient, menos jo que no en tenia casi gens de ganes, tenintme ansiós la missa y també que ningú ni ninguna prengués mal en lo camí, bé que carretera oberta y ampla la més, fins a Igualada».

Per aquí passa Jovellanos uns anys abans i explica que en la baixada el camí «empeoraba siempre y en verdad que nada le faltaba para ser el peor de la carrera y aun del reino. Las ruedas se hundían en las hondas carriladas abiertas por los carromatos. Pantanos, atolladeros, atascaderos, grandes piedras atravesadas y todo cuanto pueda aumentar el riesgo y la fatiga del camino se presentaba sucesivamente en el nuestro».

El baró escriu que passen «pels llocs de Porquerisses y después de Santa Maria, més diminut que el referit de Porquerisses. Y allí han sigut males porquerisses, luego de deixats a la dreta lo hostal del Ganxo, al continuar dret al poble de Jorba, y el gran castell sobre del conde de Aranda, que el carro ab les tres mules nostres que guiava lo Francesc, no acostumades a anar en arriata unes tras de altres, a la escala, estes y el carro, ab tot aquell embalum sobre, en una petita baixada y pedres lo han encallat. Y havent passat un home hacia nosaltres ab dos animals en carro se li demanà, per favor, si ab dos mules lo voldrien ajudar a traurel de aquell embaràs, a què shi presta lo carreter. En efecte, unides les dos mules a les tres de Francesc lo pogueren desencallar.

En sent davant de Jorba, deu hores que eren llavores, y jo tot sovint mirant lo rellotge y impacient en algunes pauses que feien los demés, y anant ab dones y criatures no podents caminar llest, nos eren precises y en concertar alguns burros davant de Jorba. Llavores, que el sol no deixava algo de picar, Rafel y jo nos anàrem adelantant a Igualada, seguint bona carretera, y traspuantnos un poc la suor del cos. Luego ja hem vist un poc a algunes cases cerca de Igualada, y a poc a poc, a la vila, a la que entràrem a dos quarts de onze tocats. Anàrem a trobar

lo hostal den Xacó, aon pensàvem dinar, quedantnoshi la tarda fins a demà matí antes de eixir lo sol, per consegüent a sopar y dormir, haventsens dit que era bon hostal aquell den Xacó, haventnhi altre del Fuseller, y per senyal un fuseller a la porta».

L'endemà, dia vint-i-tres, deixen Igualada i toca pujar cap a Montserrat deixant el Camí Real i anant cap a la casa Massana, cruïlla de camins: «nos enllestírem en lo hostal den Xacó de pendre xocolate ab les mateixes apreciades y dolces coques de Cervera. Ysquérem del hostal Rafel y jo, caminant un rato a peu, fent matinada fresca, fins a eixir de Igualada, y seguint la carretera dreta y igual. Trobàrem a dos sentinelles avançades nostres y alguns més soldats de guarda de la muntanya, y més dintre del pati de casa Maçana, que a no menjar lo ranxo fent tabola jugarien, a no també festejarien a alguna mossa, segons llibertat innata en soldadesca y oficials. Eixits de la vora de casa den Maçana se aturà tota la nostra caravana per esperar que arribassen allí los dos carros ab los y les que hi seien dintre, y tot seguit llangonissa de muntanya, pa y trago de vi bo, per referse un poc del cansancio del camí fet, y passar a empendre la carretera de duració tres hores fins al monestir de Montserrat, per aquelles vores de penyes y de allò ben agegantades a la dreta y a la esquerra, tants fondos precipicis». Faran l'estada «als aposentos de Sant Lluís de la Obra Nova, los millors de Montserrat».

Després de tres setmanes deixen Montserrat, el dia quinze de maig, del 1810 per recular cap a Cervera pel mateix camí que havien fet a l'anada: «Arribàrem a la vila de Igualada a la una y quart, que ja era hora de posarnos a dinar». L'endemà, surten cap a Cervera, «nos hem sorollats tots y totes dels llits, y així, luego de près xocolate, los dos carros apromptats que ja eren en fatos y mules, hem eixits de Igualada a dos quarts de sis dest matí, ab poca diferència que estava lo cel que estava de ahir, més cobert que seré, més no amenaçador de pluja y ab bona fresca, que a tothom venia molt bé, y el sol mig amagat. Passàrem después pels llocs de Santa Maria y Porquerisses, deixant a la esquerra lo hostal del Ganxo, que hi ha al davant, veient a alguna obscuritat per entre núvols blancs y serenitat, venint lo vent fresc de allí, ja el magi me inquietava un poc, per sis oiria algun tro, o no, si de estes nuvolades caurien

algunes gotes. Al arribar a la vora, a la esquerra, del hostal del Violí, al que tots y totes hem baixat dels carros y cavalles per descansar una estona y donarlos lo pienso y a nosaltres ben diferent pienso, ço que com la hora de dinar nos era encara prou llarga, de quatre hores per arribar a Cervera, sent quarts per les onze, se feren fer ous ferrats casi tots y totes, solent sempre lo jovent tenir gana, dúiem formatge y llangonissa, y jo ab un trosset de formatge, pa y vi en tassa de banyo, no sabent beure a galet, no tenintho acostumat, y en això no bon català, més sí en tot lo demés me vaig acontentar en beure ab tassa, y no a galet ab lo porró. Lo cel se ha mantingut en la hora de nostre dinar ab algunes calçades de núvols blancs y alguna negror, y cerca de Cervera, quan nos nhi veníem, oitse de estos algun tro». Arriben a la ciutat i tornen a la casa Vega.

Cap a Igualada

Pocs dies després d'arribar a Cervera, el vint de maig, tornen les presses, que «los francesos fan por a tothom ab tantes atrocitats y crueltats comeses en tot lo divi y humà y amenaçant entrar a la ciutat de Cervera hem tingut que pendre les de Viladiego fins a escondirnos en la Albereda, casa y granja del Sr. abat y monjos de Montserrat que espontàneament nos ha oferta sa Paternitat, en los dies que estiguérem en aquell monestir.

En efecte, hem anat, luego de avisats los mossos, a fora pel portal de les Verges y dret a la creu y peanya de pedra, lloc aon shi tenien que trobar los animals per la peregrinació a poder arribar a la Albereda en aquella nit, cinc hores que ve a distar de Cervera, y havent eixits a les tres hores, comptàvem arribarhi a les vuit, de tot just entrar la nit. Enfilàrem lo camí, bastant ameno en tanta verdura de arbres, y los camps tan verds de blats, vinyes y demés plantes en planures y muntanyes, que ab lo cel casi tot serè y lo sol era deliciós més de maig, sent lo temps, a no trobarse ab núvols tempestuosos, lo més alegre de tot lo any.

A una hora de deixats a Cervera ja vegérem a la esquerra, un poc distant, en una eminència, vist sota lo poble de les Aluges, o lo Oluges, lo castell del Sr. don Josep Vega, per entre arbres

y arbustos, y arbres com de alguns noguers ben copats de fulles, bells espectacles de la naturalesa, nos alegraven bé la vista, y també a més de totes aquelles lontananzas alguns espessos boscos ab les tan verdes catifes que trepitjaven los cascos y potes dels animals, y les que deixàvem a un y altre costat de camí, en est ja anantnos amagant y ja descobrint en ses giragonses y trossos de est.

Arribàrem y paràrem crossa los més y les més sens baixar dels burros a la vora de una casa y capella pública, a la esquerra, dita den Mas Suau, sufragània dun poble molt cerca dallí, en una muntanya, emmurallat, nomenat Montfalcó. Parats tots y totes a la vora de casa Mas Suau, per tràurerhi, un dels mossos que portàvem, lo got de vi fenthi aigú y alguna pa y beure.

Anàrem seguint lo cami ab totes estes agradables varietats del Supremo Autor de la naturalesa, y luego entre tants arbres, plantes y demés verdures, hem vist a la esquerra a la ribera de Sió, que naix en la font de Gàver, y se eixien molt, donant aigua ben clara, dita ribereta de Sió, a tot aquell frondós terreno de la Segarra. Luego vegérem a un poble ab la iglésia y campanar quadrat nomenat lo de Santa Fe. Trobàrem també ramats de moltons blancs y ben grans que pasturaven per alli.

Passàrem a set hores per la vora de un poble que no sabíem qual era, no haventhi mai passat ni per tot est terreno, veient al acercarnoshi frente, al un campanar de paret ab dos finestrals y dos campanes finint triangular, pareixent a una mitra de bisbe. Preguntàrem quin poble era y un xicot ab to flica digué, com rientse y burlantse de nosaltres, lo bordegassot, com si diguéssem un disbarat 'que no era batejat', y així 'que no tenia nom', y també, havent preguntat a un de aquells palurdos quant hi havia des de allí al Albereda digué que 'encara tres hores'. Y a fes que ens era ben llarg lo camí per arribarhi. Y a una dona de allí, haventli fet la mateixa pregunta com se nomenava el poble, nos respongué que el de Pujalt.

A pocs passos de deixats Pujalt, formàrem consell sens baixar dels animals, sent cosa de arribar al Albereda a més de deu hores, quedantnos a passar pel poble, a no vila, de Sant Marti Sesgueioles. Diguérem lo rosari en aquell tros de camí fins a Sant Martí, al que arribàrem a vuit hores tocades. Entràrem ja nit al poble de Sant Martí Sesgueioles, y no haventhi

mai estat, ab totes les cavalles nos ficàrem a algun carrer, casi tots mal empedrats y lliscosos, preguntant per lo hostal o alguna casa aon recollirnos en aquella nit, rodant per allí a les fosques les bèsties de cap y de cua, y nosaltres sobre, y així demanant llum que ens traguessen per veurernoshi. Y una bacassa de dona des de una finestra en un llumener, que seria lo de la cuina, lo tragué, més luego deixatnos a les fosques, esperant resposta del Anton Brunet, que havia anat a fer diligències per una casa en què hi té casada a una sa neboda, filla de son germà. Tornantnos resposta, entràrem part a esta y los demés de un tal Fuster, de ofici paraire, que són los més de estos oficis en Sant Martí. Trobàrem a un bon amo y a una bona méstressa, ab jove, filla y dos o tres fills.

Jo men pugí als aposentos y la escala no gens per pujarla de pressa y així de allò ben a pleret, guiantme lo amo com qui guia a un ciego y caminava tan poc a poc, trepidant de cames, ja em tenia per vellet y si bé ho comenso a ser, no só encara vell xerric, faltantme dues desenes y mitja de anys a serho a deixarmhi Déu arribar. Después, a deu hores, posada la taula, sens posà lo sopar, que el començàrem ab sopa bullida, de seguida costelles de anyell a la brasa, prou tendres, ous ab closca, sardines ab suc, y postres, lo pa que ens ha sigut molt bo, aigua y vi, y bon profit a tots de quant hem menjat. Después nos retiràrem als llits, part en aquella casa y part en la altra».

És el dia vint-i-u, i continua la marxa cap al gran casal de l'Albereda, al costat del torrent de l'Anoia. «Nos hem llevats a cinc hores per oir antes la missa de mossèn Bernat Bertran en la parroquia y així poder pendre xocolate ab nosaltres después, y segons aquell aforisme català del doctor Carlos Amat 'ni la missa ni civada, estorba llarga jornada', y esta de sols hora fins a la Albereda. Tornats de la iglésia de oir missa, hem près xocolate en aquella casa de Fuster, y después eixitnos a peu fins a la creu del poble de Sant Martí, esperant que vinguessen los mossos ab los rucs per pujarhi, y jo seure descansant en les mateixes anganilles. En nostre seguiment, lo Anton Brunet, mha dit 'Missenyor, ja es veu a la vila de Calaf, a la esquerra en terreno un poc alt', y jo lhe vista també ab la ulleta, si bé no clar.

Hem seguir algún tros de camí estret y pedregós de baixada, prou escabrosot, haventlo fet a peu, mossèn Bernat y Rafel, fins al Albereda, y així ab gran tiento, los demés y les demés, sobre les cavalles, per no caure alguna a tropessar, fentli veure les estrelles al mig del día. A poc a poc, nos hem acercat del Albereda, granja del Sr. abat y monjos benedictinos de Montserrat, y moltes gracies a Sa Paternitat. Y com se descuidà de avisarho a aquells masovers que hi anàvem, y no portar nosaltres carta de recomanació, vist lo masover y masovera que ens hi ficàvem ab tants mossos y cavalles, no coneixentnos ni conèixerlos, y qui sap si pensaven que érem lladres, per robarlos lo aviram de capons y gallines, nos feren mala cara y mostratsens displicents, més luego nos férem amics, veient, ben al contrari, ab paraules y obres lo que érem.

Esta ja és una casa que apar un convent bastant capaç ab sa capella pública, si bé petita, a la vora del entrada dintre de dita Albereda, de la Mare de Déu de Montserrat com a principal patrona. Dita casa, si bé les parets foranes totes són rònegues, és blanca en dos corredors y aposentos, y cuina alegre, en oirse cants de molts rossinyols y altres aucells. Hem dinat de escudella de arròs y faves, y alguna verdura, casi com de aquelles que en diem, en est temps de maig escudella verda, esta que ens fou prou espessa y substanciosa, que ens lhem menjada ab prou de prou calenta, de calent en calent, ab prou apetit, després la carn de olla ab sos ingredients, y així la demés vianda ab pa regular, beventhi aigua y vi, y vi sol, des de un porronàs tan gros que casi tenia honors de paternitat».

Mentre estan a Albereda van a donar un cop d'ull a Prats de Rei, un lloc pobre, on «casi totes les parets de les cases son rònegues, y així una pobra vila y prou curta, casi tota pujada en los pocs carrers de molts palets y pedres desiguals, haventnos eixit a rebre lo metge doctor Colom. Hem entrat a la iglésia, a la que nos hi ha acompanyat lo Sr. rector y lo altre capellà ab lo doctor Colom. Eixits a fora de la iglésia, nos ha eixit lo Jaume, criat de casa Vega, natural de aquella vila de Prats de Rei».

Al cap d'un mes d'estada, el divuit de juny, deixen Albereda i van a Igualada on s'estaran a la casa d'Anton Franc, batlle de la ciutat: «havent dinat al punt de migdia, per luego de arri-

bades les cavalles de Prats de Rei y algunes altres a dues hores, fent de mossos de a peu, lo Jaume, criat de casa Vega, lo Anton Brunet y demés necessaris, eixir del Albereda y cap a la vila de Igualada y a casa Franc, nostre paradero, ajustat lo lloguer de esta, per mesos, a rao de vinticinc lliures pagadores en cada més. Lo camí nos ha estat dallò ben incòmodo per tantes pedres prou resbaladizas de pujades y baixades, y en molts trossos perillosos, en lliscar y caure lo animal, de trencarshi algú un braç o cama o la nou del coll. I així el més ben dolent camí, al mateix temps una negror en lo cel que ens perseguia per detràs y pel costat. A dos quarts de vuit tocats, havent encontrat antes de arribarhi a un religiós agustino calçat natural de està vila y informantnos aon era casa Franc, a la que anàvem a allotjar, y com segons aquell ditxo comú preguntant se va a Roma, al últim de la Rambla y dret a un carrer. Al ser de costat de una capella de Nostra Senyora dels Dolors, giràrem al de la dreta y luego vegérem una casa nova, de prou capacitar, ab cimbori y lluminars, en escala quadrada de primer y segon pis, ab barana de ferro, més sense baranes casi en tots los balcons del detràs de la casa y vora de un terrat, arribats a esta casa de Franc, més no 'de franc', en les vinticinc lliures de paga mensual». Pocs detalls del camí, però ha de ser el natural, que anava seguint la riera fins a Copons i després Jorba.

Cap a Berga

Després de gairebé tres mesos d'estada plàcida a Igualada, torna la por el dia sis de setembre del mateix any 1810. «En tota la nit y matinada següent no ha cessat la campana Sant Major desta parròquia de tocar a sometent, haventnos llevats a cinc hores per marxar desta vila de Igualada. Y ditxa havernos amanescut bon dia o serè, y així alomenos tenim est alivio, més la campana Sant Major sempre ficada a les orelles no parant de tocar, y eixitnos de Igualada a un quart de vuit ab lo mateix so y ressò, intencionats de amagarnos, a poderhi estar, en la ciutat de Manresa, ananthi a fer nit. Los carros carregats de fatos, com lo nostre, ab lo Francesc, mosso, y mules nostres, han marxat y seguint después nosaltres a peu, menos jo,

ab lo cavallet del Tano, y tres altres animals carregats, ab destino a dinar en lo Forn del Vidre, al peu de la muntanya de Montserrat. Luego trobàrem a la esquerra a una capelleta, a tir de pedra del camí, ab un campaneret y campaneta sobre, de Sant Sebastià, y dos hores de deixats a Igualada a la dreta, més apartada, a la iglésia y campanar quadrat, ab cucurulla, de Castellolí, y passats per la vora dunes poques cases. Ditxa que no feia calor, sí que aires frescos, aliviantnos lo cansancio de caminar, tenint la muntanya de Montserrat casi davant, ja més cerca, a la part esquerra, ab bones carreteres casi totes, deixant al esquerra a una casa començada ab sos arcs de pedra y portal, dita den Llucià de la Parra, a la que entràrem y a un racó a orinar.

Arribàrem molt cerca de migdia al Forn del Vidre, y figurantme ser una casa sola, si bé sola, tenia una iglésia ab son campanar quadrat ab cucurulleta de teules, dita la Guàrdia, y així poble, aquell, y les cases dest escampades, sent prou gran la casa del Forn del Vidre, ab uns pòrtics y alguns carros com dun capaç hostal de traginers. Luego dallí arribats, nos tocaren dotze hores la campana grossa la oració, haventnhi dos en aquell campanar, en dos finestrals y no massa petites. Lo carro nostre nos era molt distant, dubtosos si ab algun altre encallament no ens arribaria al Forn del Vidre, y xasco nos fora quel haguéssem perdut ab tots los fardos dintre. Entràrem a la fàbrica del vidre, que el treien com boles de foc, y tot seguit bufar y fer ampolles, y portons, com així luego isqué una garrafa o ampolla feta.

Tractàrem, después, de dinar, y parlats a la mestressa si podríem dinar a dalt en lo saló, nos digué la bacassa que tot era u a baix, y comprès ser dona de poques raons y gens agasajadora, feta sola a parlar ab traginers y carreters. Pujàrem a la sala en fi a un quart de dues, que ja era hora. Parada, la criada del hostal, la taula, y enviatnos plats de pisa obscura, dels que sen diu plats de foc, y servei de culleres y forquilles de fusta. Sens envià a una cassola ab arròs espès a la caputxina, carn de olla non isqué a taula (ab los adminículs de verdura, botifarra y cansalada), si, en lloc desta, pebrots y tomàtecs, amanintlos ab olí, vinagre y sal, y después destos sens donà truita de

mongetes, y acabat lo dinar ab lo pa y vi a postres y en los intermedis barrejat ab aigua, y bon profit a tots y a totes».

Al costat d'una església de curta història, seixanta anys, el petit nucli de Sant Pau de la Guàrdia neix a l'entorn del mas Elies, un indret assenyalat en molts mapes, punt de referència dels que passaven per aquestes muntanyes d'antic. Era conegut com el Forn del Vidre per l'activitat que va veure el baró, i que artesans destres varen seguir al llarg de tres-cents anys. Ara, si hi aneu, és bonic el gran casal del segle divuit, de façana allargada i portal adovellat, vistes als boscos i quan plou un altre mon, que pesa la soledat de la terra. També reposa, sencer, sota els revolts del Bruc, el casalot del tal Llucià, veí de carreteres que no deixen aturar-se a veure els detalls de la portalada, la pedra que assenyala que el varen edificar l'any 1808, l'escut pairal, el raïm del tal Parra.

«Lo cel nos continuava serè com en lo matí, y així bons anàvem per arribar a la ciutat de Manresa, que a mig camí ja la vèiem, però la vista nos enganyava lo desig de arribarhi a set hores com nos crèiem, ab la por de arribar ja nit a la ciutat de Manresa. Los cucs nos han sigut haver arribat a la vora del riu Cardoner, unit ab Llobregat, y casi a entrar la nit, fora del resplendor de la lluna per detràs, encara no al quart creixent, escassament il·luminantnos, com passar lo riu. Después de vadejats lo riu, entràrem a un camí llarg, pedregal dun quart de hora, ab parets a un y altre costat, y al principi, una creu y peanya de pedra, significant ser del terme de Manresa, que encara no vegérem que fins que hi fórem a la vora, ab llums en algunes finestres de cases, que oírem los tocs de la campana grossa de aquella Seu tocar la oració del Ave Maria, y luego después altra campana grossa vuit hores de son rellotge, faltantnos un quart de hora a entrar a la ciutat. Passàrem, donant la volta per fora, pel pont de Fusta sobre del riu Cardoner, que feia prou soroll la corrent en prova de anar creixent, y des dest entràrem a Manresa pels arravals. Passàrem per la vora del convent y iglésia de Sant Francisco de Paula, que tal qual la poca lluna nos manifestava, y així les demés parets y cases desta ciutat de Manresa y dintre de algun carrer, quedant de tot llavores a les fosques, y no a les clares, fora del poc resplendor de la lluna, com tallada de meló. En fi arribàrem a la casa del Sr. Salvador

Colldeforns y antes al hostal de la Polla, aon pensàvem per un prompte sopar y dormir».

L'endemà, dia set, «Com pensàvem, a no haverhi novedat de francesos, deseixitnos en esta ciutat de Manresa, procuràrem, suposat estar tan estrets en casa Colldeforns, per un primer y segon pis duna casa en bon paratge, cerca de la plaça, corrent diligències per esta o per altra lo religiós dominico pare fra Ramón Bardolet, qual nos tornà de resposta en casa Colldeforns en la tarda, dientnos *papam habemus*. En efecte anàrem a veure y seguir la casa y ens agradà, en bones conveniències de aposentos y clars, principalment en son primer piso y eixida a una galeria, veientse casi tota la muntanya de Montserrat, molta part de la ciutat de Manresa, la Seu ab son campanar. La mestressa de la casa, que és una senyora prou grossa, nos rebé ab molt agrado y luego tratàrem del preu per mesos de son lloguer, y ab son fill, que pretenien cinc duros mensuals, y al últim ab raons, si això, si allò, nosaltres, ab quatre duros y mig se convingueren, si bé deixantlos encara ab alguna indiferència de mudarnoshi».

Han passat només quatre dies quan tornen els sotracs, que no es pot viure d'aquesta manera. «A onze hores desta nit, arribà un parte, no sé si dos altres, ab la notícia de ser los francesos, que nomenen la gent de Manresa y daltres pobles de per allí los francisquets, fora de Cervera y anatsen a les Oluges». L'endemà, el dia 12 de setembre, «Ab tal alarma de gavatx, molts y moltes a peu sen anaven eixint de Manresa, y altres fent sos fardos per fugir. Començats la sortida desta ciutat, nosaltres ab totes les cavalles y fardos, a un o dos quarts de sis dest matí, havent arribat, a dos hores que caminàvem, a la vila de Sallent, havent començat per un carrer tan pendent y pedregós que pareixia que ens en anàvem als llimbs, y al capdavall dest carrer nos aturàrem un poc en lo hostal que allí era per abeurar als animals los mossos.

A una hora de deixats a la vila de Sallent, veient ja dalt de una muntanya a la dreta lo castell de Balsareny, passàrem per Balsareny, quedantnos des dallí dos hores a emplear per arribar al hostal de la Granota, que eren llavores deu hores, aguantant tots y totes los mals passos en lo camí, que ens eren casi tots. A migdia arribàrem al hostal de la Granota y vist tot

ell, era un ben pobre hostal, ditxa que no hi teníem res més que fer que dinar, puix que a sopar y dormir hi hauríem estat de allò ben incomodats, volent marxar luego. Quedantnos en la tarda cinc hores que fer fins a Berga, donàrem pressa a la hostalera y sirventes per enviarsens la vianda a la taula, que ens hi posàrem cerca de la una, y havent primer escollit un aposento de dalt haventhi una taula, més no càbrerhi tots, tenint que menjar sentats en banc y sostenir ab les mans lo plat ab la vianda y sense, nos en baixàrem a la entrada, haventhi taula llarga, y allí dinàrem senyors, senyores y servei, per enllestir més, puix que el temps no ens sobrava per arribar ab claror de dia a Berga.

Luego sens apariaren les cavalles per marxar, acabat de dinar los mossos, y pagat lo quantum a la hostalera mon fill Rafel, de lo que havíem dinat, no agradant-nos lo cel, bastant tapat, denotava venirnos prest un fort colp de aigua, En efecte, cerca de mitja hora de arribar al poble de Casserres, començà ja ab algunes gotes, anant menudejant fins ja a pluja, y luego allò de bo de bo, per eixirne de allò ben mullat, com que ja ens mullàrem bé a un quart de hora de arribar al poble de Casserres. En quant al hostal, nos fou molt diferent del de la Granota, sent més gran y encara bons aposentos, per acollirnos en aquella nit. Y també a baix bona establia per los animals. Luego de llest lo sopar nos hi posàrem a vuit hores y a les nou al llit, havent Rafel y jo acomodatnos en bon llit, y fora dun poc estret, nos hi acomodàrem los dos y dormírem suficientment. Los demés y les demés en la sala y en algun aposento en jaçades a terra».

Toca despertar-se aviat. «A cinc hores del següent matí, 13 de setembre, Sant Felip, màrtir, nos férem despertar per en Gil y vist, llevats, lo cel ab boira espessa, y ditsens que no seria pluja. Y així, luego de pres lo xocolate, a quarts de sis prenguérem les de Viladiego, luego de guarnides les cavalles y aló!, a Berga, havent eixits del hostal y de Casserres a sis hores tocades, y lo cel, si bé núvol o boirós, se anava un poc aclarint, fins que, a descobrir nosaltres lo castell de Berga, molta part del cel lo vegérem ja blau, y finalment lo sol resplendent, a mitja hora antes de arribar a la vila de Berga. En quant al camí, si bé ab molts bassals de aigua y fang, no ens

fou tan dolent com lo del eixida de Manresa al hostal de la Granota y cerca de Casserres, més bastant embarassós de animals carregats de portadores buides, unes dintre de altres a un y altre costar, de direcció al poble de Sant Sadurní, sent en 14 del corrent festa de la Exaltació de la Santa Creu, sa anual concorreguda fira. Entràrem a Berga, haventnos apeats a la vora de la creu de pedra ab sa peanya, pel portal. Tot seguit prosseguírem per aquella muntada empedrada a la plaça de Sant Joan, davant de la iglésia dest nom y de Nostra Senyora de la Mercè, y a la vora del portal de entrada a casa Junyent o Vergós. Ojalà que així nos fos la última expatriació en esta vila de Berga per poder tornar a Barcelona ja no cautiva».

Més angúnies. Un mes enllà, el 20 d'octubre, i agafar els trastos i cap al llogaret de Borredà. «Com ja amenaça de mal temps, nos ha arribat cerca de migdia, de alarma de aquelles males ànimés y cossos immundos dels gavatxos, que ses avançades eren ja a una hora per ençà de Solsona, y així bon goig de apromptar nostres paquets, fardos y demés embolics per marxar de Berga y escaparnos al poble de Borredà, anguniantnos prou. Isquérem ab dos o tres mossos per guia dels animals a dues hores de la tarda, trepitjant, los cascos dels animals, pedres y rocs, fins a la eixida de la vila de Berga. Lo camí nos ha sigut prou desert, ficats entre muntanyes altes, les més com aquella de Queralt, amb tants rocs y pedres y aigua corrent en vores de marges, rieres y reguers, fentnos donar, en molts paratges de camí escabrosos, més de una dotzena de sotracs, que ja tenia lo ventre buit com una guitarra. Lo sol, fins a pòndrerse a dos quarts de sis, que portàvem al detràs no ens deixà mai, si bé temíem arribar molt de nit a Borredà, quedantnos encara a dos quarts de sis més de dos hores que fer.

I així a fi de no pendre mal resolguérem, hora llarga antes deixats arrere lo molí del Cavaller, y antes lo pont de Rabentí, quedarnos a sopar y dormir en casa de les Eres de Gardilans. Gràcies a Déu, arribàrem a la casa, solar, aquella, de pagesos de més upa de la muntanya, que ja tenien la porta tancada, segons estil que ja tenen los pagesos y ser casa sola, luego de entrar la nit de dir lo rosari, sopar, y tancar antes la porta. Lo doctor Anton Bardolet, que ja els coneix a tots y ser de Borredà truca a la porta, cridant perquè obrissen a tots nosaltres.

Una dona tragué llum a la finestra y baixaren a obrirnos la porta, y com ja coneixen bé al doctor Bardolet, se alegraren molt de vèurerlo y així conèixer a tots nosaltres. En efecte compensàrem lo mal camí de la tarda ab tan bona posada y acolliment com trobàrem de tota aquella molt bona y galant gent».

I l'endemà, parada i fonda. «Havent eixits a vuit hores tocades, arribàrem feliçment, ab tot de alguns prou mals passos y vadejant aigua dalgun riu, font o riera, antes de deu hores. Anàrem a casa Bardolet passant pel costat de la parròquia y campanar y plaça, y al entrar al carrer, davant dun pou a la dreta, entràrem a la casa».

Però la por dels francesos va ser només un ensurt, i tornem-hi, enrere. El día 29, «Adiós Borredà, que si los gavatxos no ens hi tornen a fer fugir, y ser prou mal terreno est, no mhi veuran mai més», però hi anirà de visita uns mesos després. Vet aquí com va anar el viatge cap a Berga: «Matí, est, de nostra partida del poble de Borredà, pobre poble ab tot per migrarnoshi tots, fora dels naturals, a haverhi boira o núvols. Al punt de dos quarts per les nou que hem eixits de Borredà. Per pendre coratge, trobantnos en la mitat del camí ab les tripes buides, de tant trotar y saltar a cavall, y los quins anaven ab lo de Sant Francesc, és dir a peu, a la vora de la casa d'un moliner, seient uns y unes a terra y altres en peus, hem fet talls de llangonissa, formatge y pa y dret a la boca, sens discórrerhi més, y coll avall. Arribats a casa, lo dinar lhem començat ab sopa ab ous, que semblava més prest pa mullat, después hem tingut costelles de molto a la brasa, gustoses, estes, sols que ens han sigut prou dures, después truita de ous ab ceba, prou gustosa, un poquet de carn rostida y postres, pa, aigua y vi».

Cap a Vic i tornar a Berga

Fa de bon estar a Berga, content el baró, però volen veure mon i cap a Vic, que hi tenen amics i festa grossa. És el dia 22 de juliol de 1813, quan porten dos anys i vuit mesos de vida reposada, al empara de la Mare de Déu de Queralt, i els bons

oficis de Santa Eulàlia. «Ha amanescut lo cel serè ab lo sol, proporcionantnos un bon matí per comentar a marxar a Vic y allí podernos tots regositjar en la boda de mon fill Tano, tranquils y sossegats de gavatxos, y sens cap alarma de tal péssima canalla. Hem eixits de Berga y de casa Junyent a dos quarts de sis, ja promptes les cavalleries hem pujat ab los conductors destes, y aló fora de casa. Y tan serè lo cel ab lo sol, que ni un petit núvol hem vist, ab vents frescos, més ab tot a deu hores tocades hem oït lo desapacible cant de les cigales en tantes arboledes que ens cobrien molts camins, entre mals y bons, que hem passat ab prou graonades y pedres en muntades y baixades.

[Recorda que] en lo any passat en lo matí 15 de juliol, que per lo fort alarma en Berga, marxàrem a casa Ferreres de Olvan. En esta, al passar, hem vist y saludarnos ab molt de afecte lo amo Sr. Urbici Ferreres. Hem passat un quart de hora después per la vora del poblé de Olvan, quedantnos dos hores per arribar a Vilalta de Merlés, ab prou muntades y baixades, aigües y precipicis de no gaire bon pair. Entre fresca de horts y clarors de arbres arribàrem a la gran casa de Merlés de Vilalta. Estiguérem allí fins a cinc hores de la tarda, que antes sortida fins a descansar en la tarda en la ciutat de Vic y en casa de nostre amic lo marqués de Sentmenat».

El dia 23, «Hem eixits de Prats de Lluçanès a dos quarts de sis tocats, ab bon camí fins a la baixada de Prats, que ha estat precís ferla a peu ab les graonades en esta y precipicis. Mantenintsens lo cel, si bé serè ab lo sol, no tant com ahir, per haverhi algún tel, més no per donarnos pluja, no haventhi disposició, sent sols entelat, y així prometentnos un bon dia, ditxa que en est no hem sentit calor, soplant aires frescos y lo sol així entelat. A vuit hores, baixant més que pujant, hem arribats a la vila de Olost, y llavores lo sol nos ha escalfat més, quedant lo cel serè, y en lo petit rato que hem tingut que aturar en lo carrer Llarg de Olost, a la vora del hostal, per no sé què cosa, los mossos a no haver volgut fer un esquet de pa y beure, quel hem fet después nosaltres sota dun arbre, menjanthi un poc de llangonissa, pa y trago, des del got de vi, en tassa de banya, beventhi també aigua duna font allí cerca, y bona aigua esta. Hem passat per la vora de una iglesia de Santa Creu y sufra-

gània de Olost, y alguna casa contigua, y luego, a no pensar, a hora de deixats a Olost, nos ha eixit ab un bon cavall, fet un jinete mon querit fill lo Tano.

A dos quarts de onze, amagats ab tanta arbolada, y per camí més fondo, no tocantnos tant lo vent, hem arribat a una casa per dinar de uns pagesos, nomenada Vilafurtella, y sols vist a la mare y jove que ens han agasajat moltíssim, y no sols de boca, sí que de cor tals agasajos volent la vella que prenguéssem un formatge tendre per durnoslo a Vic, y també resistintse en nostre gasto fet, y no sé si al últim, ab precs de mon fill Rafel, prengué lo diner de lo gastat. Lo dinar fou bo, y les ganes que nos ho feu altre tant. Luego tinguérem avís, a quatre hores, de esperarnos lo marquès de Sentmenat, Maria Pona y Felipa ab sa cambrera Lluïsa en la font Salada, y així a tres quarts per les cinc nos embocàrem lo xocolate ab torrada y la aigua fresca y nos isquérem de aquella casa a encontrarlos en la font Salada a quart y mig distant, marxant des de allí tots a Vic, distància cerca de hora».

Estada moderada de dos mesos a Vic, i el 13 de setembre, «He comencat a eixir jo de Vic y de aquella casa dels marquesos de Sentmenat, que hem estat dallò ben tractats, en bones viandes y en bon xocolate, matins y tardes, ab bescuits y melindros en bons llits per jaure tous y acomodats. A mitja hora de la ciutat de Vic ja no era tant lo camí, trepitjant pedres y seguint giragonses, passàrem per la vora de un poble a una o dos hores de anar tots y totes en les cavalles, nomenat Sant Joan de Galí, continuant tranquils y alegres la romeria fins a la vila de Olost, que hi arribàrem a migdia, que ens tocà la campana major de la parròquia dotze hores, y de seguida, la mateixa, la ració de l'Ave Maria, havent deixat al esquerra en una eminencia Sant Adjutori, capella o ermita a quart de hora de Olost. Anàrem a parar crossa casi davant de la parroquia. La hora de sortir de Olost, era la de les quatre, haventnos deixats de dinar a les tres, luego fou hora de deixar a Olost per anarnosen a Prats de Lluçanès, y la sortida fou a quatre hores tocades. Lo cel ja no estava tan seré com en lo matí, ocupantlo algunes bromés primés, ningunes per ara de pluja. Hem pres la ruta fins a acabarla en Prats de Lluçanès en camins més dolents que bons, com així en la pujada antes de arribar a Prats, ha-

vent passat cerca del lloc de Santa Creu en un turó y después cap amunt sempre, traquejant bastant persones y cavalleries, y arribats a Prats de Lluçanès, y tot seguit per aquell carrer a la vora de la iglesia a la casa en la que habita ab ses dos estimades filles lo viudo Sr. marqués de Monistrol. A nou hores sopàrem ab tota aquella amable companyia del marquès de Monistrol y ses dos estimades filles, y acabats de sopar que nol explico per no recordarme bé del que menjàrem, Rafel y jo nos retiràrem a aquell llit tou, y acomodats dintre de la mateixa alcova, y dormírem com los de la terra de xauxa, és dir, ben descansats fins a sis hores del següent».

El dia 14, «Isquérem de Prats a un quart de nou, anant a dinar a casa del Sr. Urbici Ferreres de Olvan. Entre més mals camins, entre graonades, pujades y baixades, a quarts de deu passàrem per la vora de aquella casa dels Vilaltes de Merlés, y agur, dret a passavant, quedatnos encara més de dos hores per arribar a casa den Ferreres, havent passat a dotze hores o a migdia per la vora del poble de Olvan pareixent per les parets exteriors ser llarga la iglesia ab campanar quadrat, y allí cerca una casa blanca ab sa galería, pareixent a ser nova de poc temps. Ben mal camí trobàrem de baixada ab graonades y desigualtats en est en la baixada de Olvan, anant después pujant per sendes estretes, y cerca dun quart de casa den Ferreres. Arribat y saludat al Sr. Urbici y a son fill hereu y a la jove, que no coneixia encara, que es diu Maria. A mitja hora de eixits de Ferreres de Olvan, sens acerca a cavall, com un bon jinete, lo Sr. don Cecilio López, que, después de saludats, nos digué que anaven ja venint a rèbrernos los marquesos de Castelbell, nos congratulàrem tots y totes mitja hora antes de arribar a Sant Elies, no tenint gens despejat lo cel, per quedar tot embromat».

Retorn a Barcelona

Estan a Berga deu mesos, i amb les bones notícies de la marxa dels francesos als seus caus del nord, muntanyes enllà, el 25 de maig de 1814 comença el viatge de tornada a Barcelona. «A sis hores, arreglada la brigada de tants animals y mossos y

costar un poc de eixir, qui y quina pujar a est, a altre animal, hem eixit los primers de casa y de Berga, Rafel y jo ab lo Francesc y lo minyó den Torres, anant jo en la burreta ben assegurat ab tot de no ser la mateixa burreta de altres vegades. A poc a poc han seguit los demés y les demés a nosaltres per aquell camí des de la vora de casa Antic o Gironella a encontrar la caseta del doctor Sastre y camí avall sempre, part bo y part fangós y així no gaire bo, mentres que ja ocupaven alguns núvols més lo cel y tant le han ocupats después en nostra persecució del viatge dest matí, ab alguns prou espessos que juntantse, tementse ja de pluja, que no tarda molt a sentirme alguna goteta al nas, a les galtes y a les mans, que, ja a no tardar, nos ha esdevingut un bon ruixat de aigua ab algun granís antes de arribar a la casa de Palau de Viura, a la que anàvem a dinar y ja fets uns xops tots y totes, passantnos a escalfar en les llars del foc per eixugarnos la mullena de sobre. Trobàrem en aquella casa un molt bon acolliment y agrado del amo y la mestressa y demés família, trobantse recien parida dun noi la jove de aquella casa, y també prou bon dinar de sopa, arròs, gallines y ous. Lo cel, si bé carregat, encara feia tal qual lluc, sent part ja serè y vèurerse lo sol, intencionats suposat això de marxar en la tarda a Avinyó y descansar en casa Verdaguer, comptant arribarhi, però sens frustrà y com lo home proposa y Déu disposa, sent de allò ben carregat lo cel ab núvols tempestuosos, per alguns ben espessos y negres que amenaçaven pluja y granís y lo pitjor pedregada. Luego descarregaren bé sobre nostres pobres espatlles furiosa pluja y granís ab vent. Prou neguitós que estava jo dient tempestats per la boca perquè plovia y ens mullava bé des del cap fins als peus. Y perdóniem Déu ma falta de paciència.

La capa y lo paraigua sobre tal qual me la minora, més ab tot refugiats sota dun arbre, no veient llavores cap casa ni alberg a on xoplugarnos, ab tot aquell desfet sobre y trobats una casa que no valia res, nos hi ficàrem. Continuant la pluja, granís y vent casi sens parar, tot ocupat lo cel sens rastre ni senyal de volerse serenar y a est devessall, que seguiren después alguns llampecs y trons per estovarse hom més. Y lo cas fou que passada la primera pluja tornà refermar més forta, y en estos últims foren los llampecs ben inflamats. Era casa aquella

que no hi havia res ques ho valgués, fora dun gran foc en la cuina y tant lo fum que ens feia plorar los ulls. Jo volia pendre xocolate, que mel féu la Felícia, més no haventhi xocolatera, mel féu en una olleta y no haventhi molinet mel remenà ab una cullera y encara bon goig, que encara me fou passable lo xocolate ab pa tan flonjo que sem encallava al coll, costantmel de passar. Casa aquella desprovista de tot, ni llits per jaure ni aposentos per acomodarnoshi, ni tampoc los animals. En fi, de ningún modo hi podíem passar. Si anarnosen a altra casa, distant un quart de hora de aquella prou infeliç no haventhi forma per lo que tant plovia encara de podernoshi anar fins a cessar la borrasca de la pluja y vent. Finalment, se sossegà un poc lo temps y nos en hi anàrem a sis hores tocades, fets uns xops tots, trepitjant los mossos y los animals més aigua que fang, sent tot lo camí reguerons desta, y aguantar, com jo quen estava prou neguitós y a no veure la comitiva. Ja es pot dir que passàrem lo peregrí en esta tarda.

Parada que hagué la pluja, anàrem a altra casa a un quart distant desta, ab una petita iglesia, sofragània de Merlés, dita Sant Pau de Pinós, un poc millor y no gaire de la que havíem deixada, bastant incomodats, ab lo extranyo de tants y tantes, no sabent a on estar millor, si dins o fora de la cuina y lo pas estret per seurenshi y escalfarnoshi. Anant tot sovint per allí a arreplegar brases de foc aquelles dones fetes unes pastoretes, y de cara que no valen res fora de ser unes bones dones y una petitona que semblaven per lo grofollida una màrfega ab cul de tèmpores, anant fluixa del gipó y faldilles. Ben escassos los llits en ben pocs y pobres aposentos ab mitja dotzena de caixes y penjats al sostre bots de vi buits, que eren tots los miralls y cornucòpies. Y a no baixar jo lo cap me donaven colps al cap y a la perruca. Aposento que ens hi acomodàrem en lo que poguérem, en un llit per descansar y dormir, Rafel y jo».

L'endemà, «Per anar a Avinyó, més no Avinyó del papa, amigos quin camí tan fatal aquell que passàrem de més baixades que pujades, tot pedres, aigua y fang, que em donaren prou salts al ventre en molts trossos de camí. Tan dolent era en los més dels trossos de camí que, a lliscar algú, perdia un braç, cama y cuixa, àdhuc la nou del coll. Gràcies a Déu y después al Arcàngel sant Rafel que, com guià Tobies ab bon

salvament, guià així també a nosaltres en tots estos camins de muntanyes, com així continuantles baixant fins a Avinyó, que ja en tots aquells terrenos no vistos fins ara vegérem abundància de vinyes y de la pluja passada sots desta en tot per allí. Lo desig nostre de eixir de tota aquella asperesa de muntanyes, veure y arribar a Avinyó, se deixa considerar. Finalment, arribàrem a Avinyó y luego eixintnos a rebre los senyors y senyores de casa Verdaguer.

Ha arribat lo pare de la jove, lo Sr. Casagema de Moià, y dinats junts ab bona vianda en taula, havent comencat ab una excellent sopa y així lo demés que la boca calla y el ventre ho sap. En tal ínter corrien alguns núvols que no ens han impedit, haventse ja serenat més lo cel ab lo sol, de anar a fer nit en la ciutat de Manresa y sopar y dormir en casa del Sr. Salvador Colldeforns. Havent eixit a les tres y arribats a Manresa ab millor camí, ben diferent del dest matí a Avinyó, y així no cansantme tant de seure en la burreta. Y passats antes bé lo vado de les Gavarres a riu de sols palm de aigua y arribats a Manresa a dos quarts per les vuit y hora antes passat per alguns carrers del poble de Sant Fructuós, passant y no detenintnos, ja mitja hora de Manresa. Entrats a la ciutat, tot seguit a parar a Colldeforns, y agasajatnos molt ab lo gran gust y satisfacció de tenirnos en sa casa a sopar y després dormir ben descansats en los llits, lo Sr. Salvador Colldeforns sopàrem tot seguit, tenint que matinejar demà per anar a dinar a Vacarisses castell, o casa dels marquesos de Castellbell».

El 27 de maig, «A dos quarts de cinc o antes que ens llevàrem, havent amanescut lo cel casi tot cobert, y anàrem tot seguit a la iglésia de Sant Andreu Apóstol y després tornàrem a casa Colldeforns y tot seguit pendre xocolate y marxar, necessitant del temps. Y eixitnos a peu, acompanyantnos lo Sr. Salvador fins passat lo pont, y tan antic com que sens digué tenir quatrecents anys, antes de la vinguda de Cristo Senyor Nostre al món. Arribàrem a dos quarts per la una y que llavores plovia. Continuant la pluja, sent dintre més amunt de la iglesia lo castell de Vacarisses, los amos, los marquesos de Castellbell y rebentnos los masovers ab molta alegria. Prou capaç y tal qual acomodat, que ens hauríem quedat a sopar y dormir a no haver parat la pluja. Allí dinàrem prou bé y molt gustosa la sopa de

pèsols que tinguérem ab tot lo demés recapte o vianda, bon pa y bon vi. Llavores ja no plovia, si bé lo cel prou núvol. Y luego muntàrem a les cavalles y aló, a Vilalba a descansar de tant seure sobre elles. Ab tot, que férem una pujada fins dalt a una serra y baixada ab molt pedregam molt difícils, sent lo tros de més mal rosegar, la cua, fins ja deixar endetràs a la muntanya de Montserrat y demés muntanyes, posantnos luego en terra plana, més ab tot, ab alguns trossos estrets y dolents fins a entrada y eixida de la vila de Olesa, y pedregam menut en tot sos carrers aptes per tropessos de animals y a no assegurarse hom bé en alguns caure y trencarshi la tassa. Des de Olesa nos quedava una hora per arribar a Vilalba. En aquell camí a la vora del riu Llobregat que a poc a poc vegérem ja lo castell de Voltrera y luego después, per entre oliveres, isquérem al detràs de la casa. Y creientme no veure al amic doctor Josep Cases, que de prompte no coneguí, pensant si fóra un capellà de Olesa, doní ab ell donantnos un abraç. Y aquí concloc los dos o tres jornals des de la sortida de Berga, a est palacio de Vilalba. És altra cosa Vilalba en quant a passeigs de lo que són los de Berga, tan pedregosos son terreno de muntanyes, com ho són estos plans y frondosos de arbres que cubren los ardors del sol».

Estada de tres setmanes al casal de Vilalba, construït per Manuel Amat Junyent, virrei del Perú. L'obra la va dirigir l'any 1767 el seu germà, Josep, marquès de Castellbell, tots dos oncles del baró de Maldà, que era fill d'Antoni Amat Junyent. El 9 de juny, fan una petita excursió, que comença «en la tarda, a dos quarts de tres tocats. Arribats a Olesa, anàrem de seguida per aquells carrers de pedra menuda y així de prou mal caminar, al últim dun, a casa Llongueres. Y nos en tornàrem a Villalba, eixint fins a fora de Olesa a peu y después part en cavalles. Prosseguírem fins a esta casa de Vilalba, que hi anàrem a dos quarts per les vuit ab cel serè y embromada tota la muntanya de Montserrat, tornantshi demà a Olesa a rebre els dos nois de la marquesa ab lo doctor Bardolet y família, des de la vila de Berga, per reunirnos tots en esta casa de Vilalba y des desta marxar a Barcelona y descansar de tantes romeries en casa Cortada y casa Castellbell».

I arriba el 18 de juny, dia de glòria, a tocar de la capital, que ja venim. «Matí de nostra partida a la llibertada pàtria Barcelona después de cinc anys y vuit o nou mesos. A tres hores nos hem llevat y luego de pres xocolate ab pa, no entrantnos bescuit en la boca aquí en Vilalba, se ha sorollat lo carro de Badalona que arribà ahir tarda ab lo fill segon den Badaló. Sen hi han pujades la Felipa y les dones de nostre servei y Rafel. Maria Pona, Tereseta y jo nos hem entrat al cotxe de casa Castellbell ab sis mules corrents, los dos cotxeros. Y tot seguit, aló fora de Vilalba a tres quarts de quatre tocats, a encontrar lo vado del riu Llobregat, quel hem passat ab bon salvament, ab sols aigua de palm y mig a quatre hores. Ficantnos per aquella espessor de arbres a encontrar lo poble de Abrera. Més corrent que caminant lo cotxe o berlina y així continuant dret a Martorell, y antes, a tres quarts de cinc, passat per la vora de la capella de Nostra Sra. del Pontarró, no quedant més desta que el campanar per quedar casi tota arruinada y cremada. Així també en les moltes cases de la vila de Martorell. Luego cap al poble de Sant Andreu de la Barca, hora curta passat Martorell. Vist antes, arruïnat y cremat, lo hostal de la Barraqueta (mal any los pèlie als gavatxos y nostres brivons catalans y espanyols de sa faisó).

Hem anat seguint la carretera cap a la roca de Droc y poble de Pallejà a la vora, y des de allí a mitja hora girant a la esquerra al poble de Molins de Rei. Y antes passats per aquell tan famós pont, que no ho és ara per lo en molts trossos ben arruinat de les pedres y que costarà grossa suma en diner en recompòndrerlo, en la mansió llarga que hi feren los gavaigs en la construcció de bateries y parapetos, tot allò ja a terra. Deixats lo pont y Molins de Rei, a la esquerra dest, ab prou ruina de cases y de cremades, hem girat a la dreta, y a pocs passos, aturatnos a descansar y fer un xiquet de pa y trago en lo hostal den Roca. Haventhi també en est alguna cosa espatllada y en algunes portes de balcons y aposentos que se van posant noves. Les mules han pres allí algun refresc y detenintnoshi una mitja hora o més, y en tot est temps no hem vist arribar lo carro, per venir molt més endetràs de nosaltres. Llest lo cotxero de donar lo poc pienso a les sis mules, estes en el cotxe, nos hi hem ficats y ja no detenintnos que fins a ser

dintre de Barcelona y en casa Cortada del carrer del Pi per ja descansar de tantes romeries en nostra llarga expatriació de cinc anys y vuit mesos.

A un quart de nou tocat hem passat per la vora de les cases del poble de Sant Feliu de Llobregat y vist a alguna ab sols les parets foranes y així enseguida de altres, com així los hostals del Garrofer y de Picalqués, que prou han rebut de tots aquells malvats enemics nostres, tant dels francesos com de ben dolents catalans, causantnos prou condol y llàstima tanta crema y ruïna de cases en pobles y vora de carreteres. Així també, seguint ja, veient antes a Montjuic y después a Barcelona des de la vora de la torre de la Pubilla Cases que quedava tancada, cerca de Collblanc, vérem arrasat lo Pontazgo de paga de aquells galifardeus, tant per carruatges com per cavalleries y gent de a peu. Veient la muntanya de Sant Pere Màrtir, sense la ermita sobre, sí que parat ab dos creus plantades sobre. Lo millor de tot nos ha estat tots aquells camps ben folgats de blats y espigues, única ruina que no ha estat de aquelles maldites mans, sent per lo comú molt abundant la collita de grans pertot, veient ja recreantnos la vista, no tan sols tal abundant collita de bé de Déu, sí que la entera vista de nostra suspirada y amada pàtria Barcelona. Quedant intacta la Creu Coberta, més tot pelat de arbres y ab prou ruïnes y algunes moles de molí per terra y destruïdes enterament les barraquetes.

Hem passat no pel camí de la Creu Coberta, haventhi molt pedregal, sí que pel camí de baix, ab alguns tostorrots que hem patit y salts dintre de la berlina, fins a entrar pel portal de Sant Antoni y vist ja a espanyols de la nostra tropa en la guarda de la porta y alegrantnosen molt tots los bons patricis. Ja alegrava veure a botigues y treballadors de sos oficis en lo carrer de Sant Antoni, així també en los carrers del Carme, Portaferrissa, ab varios que anaven pels carrers fins al carrer del Pi, entrantnos a casa Cortada. Gràcies sien donades al Senyor, que li devem tot, que nos ha conservat librantnos de mal y nos ha conduït a nostra amada pàtria, después de tanta borrasca, com a un segur port de salvació».

Francesc Costa Oller

Bibliografia

La premsa Mataró, 1820-2013 (Premi Iluro 1981) (1982)
Capellans, criminals i enamorats (1982)
Josep Garcia Oliver, una vida, una ciutat (1984)
Mataro Liberal, 1820-1856 (Premi Iluro 1984) (1985)
Josep Gualba, cronista de Mataró (1985)
Mataró al segle XVIII (1988)
Els cacics d'Argentona (1989)
Mataró al segle XIX (1993)
L'art dels Abadal. Impressor i xilògrafs de Mataró dels segles XVIII i XIX (1994)
Amb els peus d'Artur Osona (2013)
Historia de la família Costa (2014)
El llibre de les desgràcies (2016)
Alella, histories del segle dinou (2016)
Batalles carlistes a Catalunya (2016)
El llibre de les famílies de Mataró (2017)
Francesc Costa Marsillach. Llibreta de pesca (2017)
Mataró 1808-1874 (primera part) (2017)
Mataró 1808-1874 (segona part) (2019)
Francesc Costa Marsillach. La mirada de colors (2018)
Mataró al Set-cents (2019)
Hi anirem a peu (2019)

Per camins històrics
1. Camins entre el Vallès i el Maresme (2012, 2015)
2. El Camí Real de Parpers (2011, 2015)
3. Congost un viatge cultural i històric (2015)
4. El Camí Real de França 1 (2016)
4. El Camí Real de França 2 (2016)
5. El Camí Real de València (2016)
6. Villuga Comentado. Reportorio de todos los caminos de España (2018)
7. Contra la geografía. Viajeros y caminos en la España del Quijote (2018)
8. Los viajeros ilustrados. Por los caminos reales de España (2019)
9. 1802. El grande viaje del rey Carlos IV. Jornada de Barcelona (2021, previst)

Mataró. Arxiu d'història
1. De la ciutat que creix (2017)
2. Notícia de temps antic (2017)
3. La música i altres llocs (2017)
4. Llegir episodis i dies (2017)
5. L'extraordinària vida dels germans Peramàs (2018)
6. El Castell de Montgat, quan hi era (2020)